נתן רוזנברג מנכסי עולם
לבנו יום טוב

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

לכבוד יום־טוב

צווייטער בוך

שלום־עליכם פאַלקס־פאַנד אויסגאַבע — ניו יאָרק, 1921

Copyright, 1921, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

לכבוד יום־טוב. צווייטעם בוך.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/allworksofshalom0002olga

אינהאלט

מה נשתנה 7
דער אתרוג 19
המן און זיינע טעכטער 39
געצעל 53
לאה'ניו 69
א פארשפיעלטער ל"ג־בעומר 77
צו דער סעודה 89
דער אורח 103
אליהו הנביא 117
אז נאט וויל, שיסט א בעזעם 125
דריי קעפלעך 133
גזלנים 145
א פסח אין דארף 161
פסח מיט א קל־וחומר 179
די וועלט נעהט צוריק 185
שלח־מנות 193
די נעפעהרליכע מצה 199

מה נשתנה?

נעשריבען אין יאָהר 1902.

מַה נִּשְׁתַּנָּה?

— טאטע, איך וועל דיך פרעגען פיער קשיות.

ד י ע ר ש ט ע ק ש י ה וועל איך דיך פרעגען:

מ ה נ ש ת נ ה ה ל י ל ה ה ז ה מ כ ל ה ל י ל ו ת —
וואָס איז פֿאַרענדערט געוואָרען די דאָזיגע נאַכט פון פּסח פון אַלע נעכט פון א גאַנץ יאָהר?

ש ב כ ל ה ל י ל ו ת — אַלע נעכט פון א גאַנץ יאָהר, **א נ ו א ו כ ל י ן** — עסען מיר וואָס מיר ווילען, סאי א אידיש ראָסעל־פֿלייש, סאי א גוויישען קאָלבאָס, סאי פיש מיט חריין, סאי ראָקעם, סאי לאָקשען־קוגעל, סאי מאַרָאזשענע; **ה ל י ל ה ה ז ה** — די דאָזיגע נאַכט פון פּסח, **כ ו ל ו מ צ ה** — זענען מיר אַלע מצה'דיג: די מאַמע האָט אונז אָנגעזאָגט, אויב מיר ווילען עסען חמץ, זאָלען מיר גיין אין דער „קאָלבאַסנע", וואָרום ס'איז אין שטוב, זאָגט זי, פּסח'יג. ס'איז אומעטום, אין יעדען ווינקעלע, כּשר, ריין. סע שעמערירט אוז סע פינקעלט. דאָס געפּעם האָט מען געקויפט שפּאָגעל־נייע, נאָר־וואָס פון קלייט. דאָס מעבעל איבערגעפּוצט. די טירען געוואַשען. די פענסטער געקראַצט. דאָס דיענסטמיידעל גע'כשר'ט. עס לאָזט זיך הערען פון קיך א ריח פון שטאַרק־געפּעפּערטע פיש, א ריח פון געזונשמאַלץ. מע האָט אָנגעמאַכט צו דער יויך לאַטקעס אוז בלינטשיקעס, קנייד־לעך אוז חרעמזלעך אוז פּאַלירטשיקעס. אונז האָט מען

פֿלוצים געהייסען אָנטהון די היטלַען, אויסגעזעצט ארום טיש, נעגעבען אונז אין די הענט אריין סידורימ׳לַער, מיר זאָלען א ד י י נ ק ו ק ע ן. — זיצען מיר, ווי די טאָקען, און קוקען, ווי א האָהן אין „בני־אָדם"...

וואָס איז דאָס פֿאר א קאָמעדיע? ווי אזוי הייסט דאָס שפּיעל?

. . . . . .

האָב איך דיך, טאַטע, געפֿרעגט איין קשיה.

ד י א נ ד ע ר ע ק ש י ה וועל איך דיך פֿרענען:

פֿאר וואָס האָט עפּים די מאַמע אָפּגעשיקט די באָנע אויף א נאָנץ פּסח? וואָס שעמען מיר זיך אזוי מיט אונזער יום־טוב? —

צי שעמען מיר זיך דערמיט, וואָס מיר האָבען זיך באַפֿרייט פֿון גלות־מצרים און געווארען פֿון קנעכט, פֿון ציגיינערם, א פֿאָלק?

צי מיר שעמען זיך מיט משה רבינו׳ס תורה, וואָס דאָרטען, זאָגט מען, שטעהט געשריבען: „דו זאָלסט ליעב האָבען דיין חבר ווי זיך אַליין"... „אויב דיין שונא איז הונגערינ, זאָלסט דו איהם אָנזאָטען מיט ברויט, און אויב ער איז דאָרשטיג, זאָלסט דו איהם אָנטרינקען מיט וואַסער"...?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזער בית־המקדש, וואָס איז געווען, זאָגט מען, א בית־המקדש פ א ר א ל ע פ ע ל ק ע ר?

צי מיט אונזערע מלכים שעמען מיר זיך, מיט אונזערע מלכים, וואָס האָבען זיך אויסגעפֿיינט נישט נאָר מיט מלחמות אַליין; זיי האָבען, זאָגט מען, נעשריבען זעלטענע ספֿרים און געזונגען הילֿיגע לידער?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזערע נביאים, וואָס זענען ארומ־געגאַנגען צווישען פֿאָלק און נעזעעט אמת, עהרליכקייט, יושר און נערעכטיגקייט, נישט געלאָזט, מע זאָל באַלעדיגען דעם אָרעמאַן,

קוועטשען דעם שוואכען, באנעמען די אלמנה, באראבעווען דעם יתום?... מיט די נביאים, וואס האבען זיך ניט געשעמט אוים־זעצען פעהלערען דעם גרעסטען פארשוין, אפילו דעם מלך אליין, איהם זאגען דעם אמת גלייך אין פנים אריין?

צי מיר שעמען זיך אפשר דערמיט, וואס אונזערע עלטערען האבען זיך געלאזט, זאגט מען, שניידען און בראקען, בראטען און ברענען, הענגען און טרייבקען, קוקען, ווי מע קוילעט די קליינע קינדער פאר זייערע אויגען און שוויגען, שפרינגען אין פייער אויף קידוש־השם און שרייען בשעת־מעשה: „שמע ישראל!" — אט דערמיט שעמען מיר זיך??

. . . . . .

האב איך דיך, מאטע, געפרענט צוויי קשיות.

ד י ד ר י ט ע ק ש י ה וועל איך דיך פרעגען:

פאר וואס האסט דו אונז געלעהרענט אלע לשונות, אלטע און נייע, נאר איין שפראך האסט דו פארגעסען אונז לעהרנען — אונזער אייגענע אידישע שפראך?... די שפראך, וואס אויף איהר איז געשריבען די תורה, די שפראך, וואס אויף איהר האבען גערעדט די נביאים, די שפראך, וואס אויף איהר איז פארהאן, זאגט מען, א גרויסע, א רייכע, א שענע ליטעראטור?

פאר וואס האבען מיר אויסגע'חזר'ט די היסטאריע פון אלע פעלקער, די אלטע און די נייע, נאר די היסטאריע פון איין פאלק האבען מיר דורכגעלאזט — די היסטאריע פון אונזער אייגען אידיש פאלק?

פאר וואס זענען מיר קלאר אין דער געאגראפיע פון דער גאנצער וועלט, נאר די געאגראפיע פון ארץ־ישראל איז אונז פרעמד?

פאר וואס זענען מיר קלאר אויף אויסווענדיג מיט אלע פישטשעווקעס, אין וואסער א יאהר איז געווען גאסטיג און

נאַרפֿאַנג און קאַמביז און דאַרי היסטאַסף און איוואַן קאַליטא, און מיר הויבען נישט אָן צו וויסען, ווען איז געווען עזרא, און ווען איז געווען יהודה המכבי?

פֿאַר וואָס ווייסען מיר, ווער איז געווען פֿושקין, לערמאָנטאָוו, גאָגאָל, גאָרקי און טאָלסטאָי, און הויבען נישט אָן צו וויסען, ווער איז געווען יהודה הלוי, לעווינזאָהן, לעוואַנדא, גאַרדאָן, אַבראַמאָוויטש?

פֿאַר וואָס ווייסט ביי אונז א מינדסט קינד, וואָס פֿאַר א יום־טוב איז „מאַלִיניצא", און אז עס קומט צו אונזער חנוכה, איז ער נישט קיין היגער?

. . . . . .

האָב איך דיך, טאַטע, געפֿרעגט דריי קשיות.

ד י פ ע ר ט ע ק ש י ה וועל איך דיך פֿרעגען:

פֿאַר וואָס איז ביי דיר איוואַן איוואַנאָוויטש אזוי טייער, און רב יענקעל אזוי וואָלווע?

פֿאַר וואָס קלינגט־אָן איוואַן איוואַנאָוויטש ביי אונז גלייך אין דער פֿאַרשטער טיר, און רב יענקעל געהט אויף דער הינטער־טיר?

פֿאַר וואָס, אז עס קומט אריין צו אונז איוואַן איוואַנאָוויטש, ווערט א הארמידער, א גערוקעריי פון בעקלעך, אלע לויפען איהם אקעגען, מע וויסט ניט וואו איהם אנידערצוזעצען, און רב יענקעל, אז ער קומט אריין, שטעהט ער ביי דער טיר און האָט מורא, טאָמער וועט מען איהם ניט אזוי אויפנעמען?

פֿאַר וואָס, אז איוואַן איוואַנאָוויטש קרימט זיך נאָך, ווי אזוי א איד האָט מורא פֿאַר א ביקס און זאָגט: „אי־וועה־מיר! שטרעליאיעט!", קאָטשען מיר זיך אלע פֿאַר געלעכטער, און אז יענקעל וויל עפּים דערצעהלען, קוקט ער פֿריהער אין די אויגען אריין, צי מען איז אויפגעלעגט איהם האָרכען?

פאר וואס האָט איוואן איוואַנאָוויטש א העזה צו צוגעהן גלייך צו מיין שוועסטער מאטילדע, איהר געבען א קניפ אין בעקל און מאכען איהר וואס פאר א קאמפלימענט ער וויל, און אז רב יענקל האָט זיך איינמאל ארויסגעהאפט מיט א וואָרט, אז מאטילדע איז א פיינע בתולה, האָט איהם די מאמע אפגעשאָטען מיט פייער: „פי, זשידאָווושטשינא! וואס איז דאס פאר א נאמען בתולה?"...

פאר וואס, אז דער רוסישער לעהרער קומט צו געהן צו אונז לעהרנען, האָבען מיר פאר איהם דרך־ארץ, געבען איהם אף כבוד און האָבען מורא פאר א בייזען קוק, און אז אונזער אידישער „רבי" קומט צו געהן איין מאל אין וואָך פון יוצא וועגען לעהרנען מיט אונז „סידור", מאכען מיר פון איהם חוזק, טרייבען קאטאָווע, הערען איהם, ווי דעם קאָטער, באהאלטען איהם דאס היטל אונטער'ן בעט, אדער מיר פארווארפען איהם די קאלאשען אויפ'ן בוידעם?

פאר וואס שרייבען מיר אויס אלע יאהר די „ניווא" מיט'ן „נאוואיע־וורעמיא", פארחאפען מיט א חודש פריהער, מיר זאלען, חס ושלום, ניט פארשפעטיגען, און אז מע האָט דיך א פרעג געטהאן עמיצער, למאי דו שרייבסט ניט אויס דאס אידישע בלאט, האסט דו זיך נעפונען ווי באלעדיגט?...

פאר וואס קלינגט די וועלט מיט זייערע מחברים, מע שרייבט וועגען זיי גאנצע ביכער, מע דרוקט זייערע בילדער, מע פייערט זייערע יובילייען, מע גיט־ארויס זייערע ספרים, מע שטעלט זיי מאָנומענטען — סע טהוט זיך חושך!... — און צו אונז איז אריינ־געקומען ניט לאנג א אידישער מחבר, האסט דו איהם זאהר פיין אויפגענומען פון פארענט ביי דער טיר און האסט איהם געזאגט: „א נדבה קאן איך אייך געבען, און אייער בוך באראף איך ניט"?...

פאר וואס דרוקט מען אזוי אפט אויף די בלעטער דיינע נדבות מיט דיינע נדרים מיט דיינע נישט־אידישע סטיפענדיעס, וואס דו

שענקסט, און מע הערט עפּים ניט, דו זאָלסט מנדר זיין אויף א אידישע זאַך?

פּאַר וואָס ברענגט זיך אוים די מאַמע אויף אַלע זייערע בעלעך, און אז עס קומט צו דער אידישער תּלמוד־תּורה, זאָגט זי, אז ס'איז ניט אויסצושטעהן פון די אידן, ווי זיי שלעפּען?

פּאַר וואָס האָסט דו מיר א נאָמען געגעבען „אַלקיוויאַד", ניט „עקיבא", ווי איך היים באמת נאָכ'ן זיידען עקיבא? מיט וואָס איז אַלקיוויאַד געווען א שענערער מענטש פון אונזער גרויסען געלעהרטען רבי עקיבא?

פּאַר וואָס טאָנצט מיין שוועסטער קלאַרא אויף אַלע יאָלקעס, אז איך האָב אַליין וויפיעל מאָל געהערט, אז מע רופט זי הינטער די אויגען „חייקא" און „זשידאָווקא"?...

פּאַר וואָס מישען זיך מאָטעל דער שניידער, בערעל דער שוסטער און חיים דער סטאָלער דאָרט, וואו מע דאַרף ניט, און נעמען זיך אַן ענעמ'ס קריוודע, אז ענער בעט זיי ניט, אז ענער איז גרייט אַלע מאָל מיט א שטעקען זיי ווייזען דעם רעכטען וועג?...

פּאַר וואָס, און פּאַר וואָס, און פּאַר וואָס, און פּאַר וואָס?

. . . . . .

האָב איך דיך שוין, טאַטע, געפּרעגט אַלע פּיער קשיות.

אַצינד בעט איך דיך, דו זאָלסט מיר ענטפּערען א תּירוץ אויף מיינע קשיות.

און אז דו וועסט מיר ניט ענטפּערען קיין תּירוץ אויף מיינע קשיות, וועל איך דיר ענטפּערען א תּירוץ:

עבדים היינו...

———

די פיער קשיות פון איין „אמעריקאן באי" *

— טאטע, איכ'ל דיך פרענען פיער קשיות:

די ערשטע קשיה וועל איך דיך פרענען: מה נשתנה הלילה הזה — וואס איז פארענדערט געווארען די דאזיגע נאכט פון פסח פון אלע נעכט פון א נאנץ יאהר?

שבכל הלילות — אלע נעכט פון א נאנץ יאהר עסען מיר וואס מיר ווילען, סאי א אידישען סטייק, סאי פארק טשאפס, סאי פיש מיט חריין, סאי אויסטערס, סאי לאקשען־קוגעל, סאי פאמפקין־פאי. הלילה הזה — די דאזיגע נאכט פון פסח עסען מיר נאר מצה און נאר מרור. און אז מיר ווילען עסען חמץ, האט אונז די מאמע אננעזאנט, קאנען מיר נעהן אין א רעסטאראן אויף ברצדוויי, ווארום אין שטוב איז ביי איהר, זאגט זי, סטריקטלי פסח'יג. ס'איז אומעטום, אין יערען ווינקעלע, כשר און קלין. סע שעמעירט און סע פינקעלט. דישעס האט מען נעקויפט שפאנעל־נייע, נאר־וואס פון סטאר. די פוירניטשור האט מען אויבערגעפוצט. די טירען נעוואשען. די ווינדעס נעקלינט. די וואור־ווארק איבערגעווארנישט. סיידי דאס דיענסטמיידל נע'כשר'ט. עס לאזט זיך הערען פון קיך א ריח פון שטארק־געפעפערטע פיש. א נערוך פון נענוענ־שמאלץ. מע האט נעמאכט צו דער יויך פענקייקס און בלינטשיקעס, היימישע קנייד־לעך און חרעמזלעך און פאליטשיקעס. אונז האט מען פלוצים נעהייסען אנטהון די העטס, אויסנעוועט ארום טיש, נענעבען אונז אין די הענט אריין סידורים־לעך מיט הגדות, מיר זאלען ארויסקוקען. — זיצען מיר, ווי די דאמים, און מיר קוקען, ווי די האהנען אין „בני־אדם"...

וואס איז דאס פאר א קאמעדיע? ווי אזוי הייסט די פליי?...

. . . . . .

האב איך דיך, טאטע, נעפרענט איין קשיה.

די אנדערע קשיה וועל איך דיך פרענען:

[* דער דאזיגער אמעריקאנער וואריאנט פון „מה נשתנה" איז נעשריבען נעוואָרען פון שלום־עליכם אין ניו־יארק, אין יאהר 1916.]

פאר וואס האט עפּים די מאמע אפּגעשיקט די כריסטליכע קעכין אויף א נאנץ פּסח? וואס שעמען מיר זיך אזוי מיט אונזער יום־טוב?...

צי שעמען מיר זיך דערמיט, וואס מיר האבען זיך אליין באפרייט פון גלות־מצרים און נעוואָרען פון שקלאפען, פון ציגיינערס, א פאלק?

צי מיר שעמען זיך מיט משה רבינו'ס בייבעל?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזער בית־המקדש, וואס איז נעווען, זאגט מען, א טעמפּעל, א נאטס־הויז פּאר אלע פעלקער?

צי מיט אונזערע מכּות שעמען מיר זיך, מיט אונזערע קענינען, וואס האבען זיך אויסגעפּיינט ניט נאר מיט מלחמות, מיט בלומטערניסונגען אליין. זיי האבען, זאגט מען, געשריבען זעלטענע ביכער און נעזונגען הייליגע ליערער, פסאלמען?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזערע נביאים די פּראפעטען, וואס האבען זיך ניט נעזשענירט אויסצוזעצען פעהלערען דעם גרעסטען פּארשוין, אפילו דעם קענינ אליין, איהם זאגען דעם אמת גלייך אין פּנים צריין?

צי מיר שעמען זיך אפּשר דערמיט, וואס אונזערע עלטערען האבען זיך נעלאזט, זאגט מען, שניידען און בראקען, בראטען און ברענען, הענגען און טרייבקען, קוקען ווי מע קוילעט די קלייטע קינדער פּאר זייערע אויגען, שפּרינגען אין פּייער אויף קידוש־השם און שרייען בשעת־מעשה: „שמע ישראל!" — צו דערמיט שעמען מיר זיך???

. . . . . .

האב איך דיך, טאטע, נעפרעגט צוויי קשיות.

די דריטע קשיה וועל איך דיך פרענען:

פאר וואס האסט דו אונז אפּגענעבען אין סקוהל, מיר זאלען לערנען נאר איינגעלש אליין, און האסט פארגעסען אונז לעהרנען אידיש, אונזער אייגענע שפּראך?

אדער די שפּראך, וואס אויף איהר איז נעשריבען די בייבעל, די שפּראך, וואס אויף איהר האבען נערעדט די נביאים, די שפּראך, וואס אויף איהר איז פארהאן, זאגט מען, א רייכע, א שענע ליטעראטור?

פאר וואס האבען מיר אויסגע'חזר'ט די היסטאריע פון אלע פעלקער, די אלטע און די נייע, נאר די היסטאריע פון איין פאלק האבען מיר דורכגעלאזט — די היסטאריע פון אונזער איינגען אידיש פאלק?

פאר וואס זענען מיר קלאר אין דער געאגראפיע פון דער גאנצער וועלט, נאר נישט אין דער באשרייבונג פונ'ם לאנד פון אונזערע עלטערען, פון ארץ־ישראל?

. . . . . .

האב איך דיך, טאטע, געפרענט דריי קשיות.

די פערטע קשיה וועל איך דיך פרענען:

פאר וואס וויסען מיר, וועז איז כריסטמאס, וועז איז וואשינגטאנ'ס בוירטס־דעי, וועז איז לינקאלנ'ס בוירטסדעי, וועז איז דעקאריישאן־דעי אוז טהענקס־גיווינג־דעי — אוז מיר וויסען ניט, וועז איז חנוכה, וואס איז פורים, וועז איז סוכות אוז וואס באדייט פסח?

פאר וואס וויסען מיר, וואר איז געווען שעקספיר, מילטאן, לאנגפעלאו, דיקענס אוז טעקעריי, עדגאר פאו אוז מארק טוויין, אוז מיר וויסען ניט, וואר איז געווען יהודה הלוי, נארדאו, לעווינזאהן, אבראמאוויטש, ביאליק אוז נאך אוז נאך אונזערע איינענע דיכטער אוז שריפטשטעלער?

פאר וואס, אוז פאר וואס, אוז פאר וואס?... פאר וואס זאל איך דיך איבערהויפט דארפען פרענען קשיות?

. . . . . .

האב איך דיך שוין, פאטער, געפרענט אלע פיער קשיות.

אצינד בעט איך דיך, דו זאלסט מיר ענטפערען א תירוץ אויף מיינע קשיות.

אוז אז דו וועסט מיר ניט ענטפערען קיין תירוץ אויף מיינע קשיות, וועל איך דיר אליין ענטפערען א תירוץ:

עבדים היינו...

דער אתרוג

א מעשה לכבוד יום־טוב.

געשריבען אין יאָהר 1902.

דער אָתרוג

א.

הייסען היים איך, זאָלט איהר וויסען זיין, אַרי־לייב, נאָר רופען רופט מען מיך לייבעל, און אין חדר האָב איך א צונעמענים „לייב־דרייב־אָבדיריק". אין חדר ביי אונז האָט איטליכס יונגעל זיין צונעמענים: מאָטעל־קאָפּאָטעל, מאיר־דרעהער, מענדעל־פּענדעל, חיים־קליין, איציק־שפּיצק, בערעל־צאָפּ... נעפּעלט אייך א ביסעל א נראָם? מילא, אז איציק איז שפּיצק, מענדעל איז פּענדעל און חיים איז קליין — דאָס קאָן מען נאָך פּארשטעהן; אָבער וואָס פּאר א מחותן איז בערעל מיט צאָפּ? — למאי, וואָס פּאר א משל איז לייב־דרייב־אָבדיריק? פון דעסטוועגען וויל איך דאָס שטאַרק ניט ליידען און קריך זיך שלאָגען, און חאָפּ פּעטש מיט קולאָקעס מיט סטוסאָקעס מיט בוכענצעס מיט שטשיפּאלקעס פון אלע זייטען. מע מאכט מיך ברוין און בלוי, וואָרום איך בין דער קלענסטער ביי אונז אין חדר, דער קלענסטער און דער שוואָכ־סטער און דער אָרעמסטער. קיינער וועט זיך פּאר מיר ניט אייג־שטעלען, מיין קריוודע ניט אָננעמען; אדרבה, אז צוויי נגיד'ישע יונגלעך בוכען מיך, איינער זיצט אויף מיר רייטענדיג און דער אנדערער דרעהט מיר אַיין אויהער, שטעהט דער דריטער, איין אָרעמאנ'ס א יונגעל, און פּאָדטאָקעווענט מיט א ניגון:

אט אזוי! אט אזוי!
בוכעט איהם!
בוכעט איהם!
די עוועלעך!
די עוועלעך!
אט אזוי! אט אזוי!

דעמאלט לויג איך שטיל, ווי א קעצעלע, און אז מע לאזט מיך אפ, גיי איך מיר אוועק אין א ווינקעלע און ווין זיך אוים שטי־לערהייט, ווייש־אוים די אויגען, רוק זיך צוריק צו צו חברה און ווער וויעדער א מענטש... בקיצור, אז איהר וועט באגעגענען אין דער דאזיגער מעשה א נאמען לייבעל, זאלט איהר ווייסען, אז דאס בין איך.

אליין בין איך א געפאקטער פוכלעק, א נידעריגער, נאר א גראבער. ניט אזוי מחמת פעטקייט; איך בין אויפ'ן לייב דוקא א מאגערער. נאר דערפאר בין איך פוכלעקעוואטע, ווייל איך טראג גראבע וואטאווע הויזלעך, א גראב וואטאווע לייבעל מיט א גראב וואטאווע קאפאטקעלע. די מאמע, פארשטעהט איהר מיך, ווייל, עס זאל מיר זיין ווארעם און איך זאל מיך חלילה ניט פארקיהלען, האט זי מיך ארומגעוויקעלט מיט וואטע פון קאפ ביז פיס. נאר זי מיינט, די מאמע הייסט דאס, אז וואטע קומט ניט צו־נוץ פאר א יונגעל. וואטע קומט צו־נוץ אויף א מיאטש, און נאך אויף א מיאטש, און נאך אויף א מיאטש — אלע יונגלעך האב איך איינ־געטיילט מיט וואטע, געשלעפט פון די הויזלעך און פונ'ם קאפאט־קעלע, אזוי לאנג, ביז מע האט דערזעהען, האב איך געהאפט פעטש מיט קולאקעס, מיט סטוסאקעס, מיט בוכענצעס, מיט שטשיפאלקעס. נאר לייבעל טהוט זיך זיינס: ער טיילט וואטע. וועט סע ווייל, דער נעמט ביי איהם וואטע, און וועט עס האט גאט אין הארצען, דער שלאגט איהם, הרג'עט איהם, ממית'ט איהם: „לייב־דרייב־אבדיריק, א מצוה אויף איהם!"...

אויפ'ן פּנים בין איך רויט, די באַקען זענען ביי מיר בלויליך און די נאָז תּמיד פּארקאָווטע, תּמיד פול ווי איין אויג. „איין אוצר ביי איהם, צו אלדי שווארצע יאָהר!" — אזוי זאָגט די מאמע און רייבט לייבלען די נאָז מיט'ן פּארטוך גאָר אומ'ברחמנות און שרייט צו איהם: „נאָך! נאָך!"... לייבל נעמט זיך אָן מיט אלע כּוחות, עס שפּארט איהם שיער ניט ארויס די אויגען פונ'ם קאָפּ מיט דער נשמה, און די מאמע הערט ניט אויף צו שרייען: „נאָך! נאָך! נאָך!"... נא דיר איין אנשיקענישׂ! א נאָז! עס זאָל אבער ניט זיין קיין נאָז, וואלט דאָך געווען גוט. ערשטענס, פּארשפּארט מען דעקוטשען מיט'ן שנייצען; און צווייטענס, איז ניטא וועד ס'זאָל פרוירען ווינטער אויפ'ן פּראָסט. נישט איין מאָל פלעגט מיר איינפאלען צו פרעגען א קשיה: צו וואָס טויג א נאָז? ווי וואלט געווען, למשל, אז אלע מענטשען זאָלען ארומגעהן אהן נעזער? אי, וואָס פאר א פּנים וואלטען מיר דעמאָלט געהאט? בלייבט א קשיה!... נאָר איך האָב אייך געוואלט דערצעהלען, קינדער, עפּים אנדערש. איך האָב אייך געוואלט דערצעהלען א מעשׂה מיט איין אתרוג, און ארויף בין איך נאָר אויף וויים איך וואָס!... לכן רייס איך איבער אין מיטען א שמועס און קעהר זיך אום מיט אייך צוריק צו דער מעשׂה מיט'ן אתרוג.

ב.

מיין טאטע, „משה־יענקל דער נאמן", דיענט אין פּראָיעקט פון פמה וכמה יאָהרען אלס קאסיר. ער באקומט געהאלט פינפט־האלבען קארבען א וואָך און קוקט־ארוים אויף א הוספה; אז מע וועט איהם געבען א הוספה, וועט ער, זאָגט ער, היינטיגם יאָהר, אם ירצה השם, קויפען איין אתרוג. נאָר די מאמע (בתיה־בּיילה די נאמנ'טע רופט מען זי) גלויבט ניט אין אזעלכע זאכען. גיכער, זאָגט זי, וועט אומפאלען א קאזארמע און מענטשען וועלען

נע'הרג'עט ווערען, איידער א בעל־טאקסע וועט געבען א הוספה... איינמאל פאר ראש־השנה איז לייבעל אנגעקומען אויף אזא מין שמועס צווישען טאטע־מאמע.

ע ר: עס זאל זיך קעהרען די וועלט, מוז איך היינטיגען סופות האבען איין אתרוג!

ז י: די וועלט וועט זיך ניט קעהרען, און דו וועסט קיין אתרוג נישט האבען.

ע ר: אזוי זאגסט דו? ווי זשע איז אבער דער דין, אז מע האט מיר צוגעזאגט געבען צושטייער אויף איין אתרוג?

ז י: וועט מען דאס דארפען פארשרייבען אין ספר־פראלניק, אז ראש־חודש קרעמעניץ האט זיך געטראפען א נס — עס איז ג'פגר'ט א בער אין וואלה. נאר וואס דען? אז איך וועל ניט גלויבען, וועל איך אויך ניט זיין קיין גרויסע אפיקורס'טע.

ע ר: מענסט דיר יא גלויבען און ניט גלויבען; איך זאג דיר, אז היינטיגען סופות האבען מיר איין אייגענעם אתרוג.

ז י: אמן הלואי, פון דיין מויל אין גאט'ס אויהערען!

— אמן! אמן! — טראכט לייבעל ביי זיך אין הארצען, און עס שטעלט זיך איהם פאר, אז דער פאטער זיינער קומט אין שוהל אריין, ווי איין אלטער שטאדט־בעל־הבית, מיט זיין אייגענעם אתרוג און מיט זיין אייגענעם לולב, און חאטש משה־יענקעל דער נאמן איז א איד פון שפיענגעל־באנק, פון דעסטוועגען, אז סע קומט צו הושענות און דער עולם מאכט א שפאציער מיט די אתרוגים ארום דער בימה, געהט משה־יענקעל אויך אין קאהן, גלייך מיט אלע מזרח־לייט, און לייבעל'ס הארץ קוועלט־אן און פרעהט זיך. פריהער, געווייניטליך, געהט רב מלך דער חזן, ווי א פעלדמארשאל, טריט ביי טריט, דעם קאפ פארריסען ארויף מיט גרויס גדלות, און זינגט אויף זיין שען־ציקעלדיגער שטימע: „הושע־נא, עניה סוערה, הושע־נא!" און תיכף נאך איהם געהט דער רב, א קליין אויסגעוויקט אידעל, אנגערוקט דעם טלית איבער'ן פנים. נאכ'ן רב — דער דיין, א איד מיט א גע׳ פארמעט־

פּנים, נאָר מיט בּרייטע אקסלען און מיט א פּעטען בויך, וואָס טרייסלט זיך אונטער דער גלאַנצענדיגער אטלעסענער קאַפּאָטע. און נאָכ'ן דיין — די „פּני העיר", די „מזרח־לייט", די נגידים, דער סאַמע ציטעם פון שטאָדט: רב דאָדי רב הערשעלע'ס, רב שמחה רב יאָסילע'ס, רב אהרן רב לייבעלע'ס. נאָכדעם — די דריי בערעלעס: בערעל דער גרויסער, בערעל דער רויטער, בערעל מיט דער בּאָק. נאָכדעם — מיטעלמעסיגע בעלי־בּתים: מענדעל ברוך נחמה'ס, אלטער מינצי פּעסיל'ס, שעיה שלמה־דוד'ס, וועלוועל חיים־בערטשיק'ס. און נאָכדעם געהען קליינווארג: משה קאָטער, חיים פלאָם, עזריאל קאטשקע, מאיר ליפּ, שלום סקריפּ, שמואליק פּעטרישקע, און נאָך און נאָך, איינס נאָך דאָם אַנדערע, א נגיד נאָך א נגיד, א בעל־הבית נאָך א בעל־הבית, איטליכער לפי ערכּו, נאָך זיין בּארמעגען, וויי, להבדיל, אין דער ארמיע, בשעת דאָם חיל געהט אין דער מלחמה: פּריהער טרעט־ארויס דער פעלדמארשאל, נאָכדעם געהען געניראַלען, נאָכדעם פּאָלקאָווניקעס, אפיציערען און יונקערס, אונטעראפיציערען און פעלדפעבלס, און ערשט נאָכדעם געהען די פּראָסטע סאָלדאטען... לייבלען שטעלט זיך פּאָר, אז זיין פּאָטער האָט זיך אריינגעחאפּט מיט'ן אתרוג צוויישען די שענסטע בעלי־בּתים, א סך פּריהער פּאָר רב ישראל דעם שניידער, וואָס חאטש ער איז א איד א בעל־מלאכה און א גרויסער ארעמאַן, פון דעסטוועגען, קומט צו די הושענות, געהט רב ישראל דער שניידער גלייך מיט אלע בעלי־בּתים מיט א פּרעמדען אתרוג, וואָס איין אויפּנעקומענער בעל־מלאכה האָט איהם מיט דעם מכבד נעווען, אפּשר דערפּאָר, ווייל רב ישראל איז א שענער איד א לייטישער און א גאנץ עהרליכער. לייבעל האָט נישט איינמאל באמערקט, אז עס קומט צו הושענות און דער עולם הויבט־אן ארומצוגעהן אין שול מיט די אתרוגים, שטופּען זיך די בעלי־בּתים איטליכער וואָס פּריהער, קוקען פלומרשט אין סידור אריין, העלפען דעם חזן זינגען די הושענות מיט א דין קול'כל, מאכען בשעת־מעשה זעהר א פּרום פּנים, און חאפּען א קוק מן הצד, קליגען זיך

צו פארנעמען א רעכט שטיקעל אָרט, נעהענטער צו די פּני העיר, צו די מזרח־ליט, צו די נגידים; און אז זיי קומען־אויס א ביסעל ווייטליך, מאכען זיי פּים און הויבען אָן געהן גיכליך, זיי זאָלען חלילה ניט פּארשפּעטיגען און איין אנדערער, א קלענערער, זאָל חלילה ניט פּארחאפּען זייער אָרט. און אפּטמאל טרעפּט זיך, אז איינער א בעל־הבית האָט א ביסעל פּארשפּעטיגט, רוקט ער זיך אריין בריה"ש מיט א זייטעל צווישען אנדערע צוויי בעלי־בתּים, וואָס וואָלטען איהם מכות אריינגעלאָזט, עס זאָל זיין אין זיי געוועגדט...

אז לייבעל האָט דערהערט דעם שמועס פון פאָטער און מוטער מכח איין איינענעם אתרוג, האָט ער זיך נישט נעקאָנט איינהאלטען און האָט אויסגעפּויקט אין חדר, אז היינטיגען יום־טוב וועלען זיי האָבען איין אתרוג, „איין אייגענעם אתרוג"; נאָר קיינער האָט איהם נישט געוואָלט גלויבען, וויפיעל ער האָט זיך ניט געשוואָרען.

— וואָס זאָגט איהר אויף זיין טאטען? — האָבען חברה שקצים נערעדט צווישען זיך. — אזא קבצן שבקבצנים, פון די קבצניווקער קבצנים, וועט קויפען איין אייגענעם אתרוג! ער מיינט, אפּנים, ס'איז א לימענע, איין עפּעל פאר א גראָשען!

און די קלענערע יונגלעך האָבען צוגעזונגען:

לייב־דרייב־אָבדיריק
האָט אויסגעטראכט א ליגען!
אויסגעטראכט א ליגען!...

אזוי האָבען חברה שקצים געזונגען און מע האָט איהם נאָך מכבד געווען, ווי אלע מאל, מיט שענע עטליכע פּעטש, קולאָקעס, סטוסאָקעס, בוכענצעס און שטשיפּאלקעס. די דאָזיגע מעשה האָט איהם, געווייניטליך, פּארדראָסען, און לייבעל הויבט־אָן גלויבען, אז זיין טאטע איז א פתּריליק, א קבצן שבקבצנים, און א קבצן טאָר זיך ניט גלוסטען... ווי איבערראשט איז ער אָבער געוואָרען, אז

ער איז נעקומען אהיים און האָט נעטראָפען הענזל דעם שוחט מיט דער נאפאלְיאָנקע אויפ'ן קאָפּ זיצען מיט'ן פּאָטער ביי'ם טיש און פּאר זיי איז נעשטאנען א קעסטל מיט אתרוגים, וואָס האָבען זיך נעלאָזט הערען מיט זייער גן־עדן־ריח איבער דער גאנצער שטוב.

ג.

די נאפאלְיאָנקע, וואָס הענזל דער שוחט טראָגט אויפ'ן קאָפּ, איז אזא מין שטרוימעלע, א מיצל אזעלכס, וואָס איז אונז פאַרבלִיבען בירושה פון נאפאלְיאָן דעם ערשטען. דאָרטען, ביי די פראנצויזן, איז דאָס מיצל שוין לאנג אוים מאָדע; נאָר ביי אונז, אין פתרילעווקע, האָט זיך נאָך פּאַרוואלגערט איין נאפאָלְיאָנקע, אָבער טאקי מעהר נישט ווי איינס, ביי הענזל דעם שוחט. דאָס מיצל איז א לאנגס און א שמאָלס, פון פּאַרענט מיט א שפּעלטל, מיט א קנעפּל און מיט צוויי קאָטעסלעך. איך האָב תמיד חשק געהאט צו די דאָזיגע קאָטעסלעך. וועז דאָס מיצל פאָלט־אריין צו מיר אין די הענט חאָטש אויף צוויי מינוט, זענען די קאָטעסלעך מיינע!... אזוי האָב איך מיר געקלערט. הענזל דער שוחט טהוט אָבער קיינמאל ניט אוים דאָס מיצל פונ'ם קאָפּ, און מיר ווייזט זיך אוים, אז די קאָטעסלעך מיט'ן מיצל מיט די פּאות מיט'ן קאָפּ זענען ביי איהם עפּים ווי צונויפּגעוואָפּסען אינ־איינעם, און דערפּאר, אז ער רעדט און מאכט מיט די הענט, שאָקלען זיך די פּאות און די קאָטעסלעך באָמבלען זיך. רב הענזל דער שוחט לעגט־פּאנאנדער די גאנצע קראָם זיינע, קלויבט אוים איין אתרוג, טראָגט איהם צו צו דעם טאטען מיט צוויי פינגער און היסט איהם נעמען דעם דאָזיגען אתרוג.

— אָט דעם אתרוג זאָלט איהר נעמען, רב משה־יענקל, וועט איהר האָבען הנאה, ווארום ער איז, זאָג איך אייך, איין אנטיק! איין אנטיק שבאנטיק!

— אבער א קארפירער? — פרעגט דער טאטע און באטראכט דעם אתרוג פון אלע זייטען, ווי מע באטראכט א בריליאנט, און די הענט ציטערען איהם פאר פרייד.

— נאך א מין קארפירער! — מאכט דאס מיצעל מיט א געלעכטערעל, און די קאטעסלעך באמבלען זיך. — א קארפירער שבקארפירער! צווישען קארפירער א קארפירער!

משה־יענקעל דער נאמן שפיענעלט זיך אינ׳ם אתרוג, קאן זיך אין איהם זאט נישט אנקוקען, רופט־צו בתיה־בוילה׳ן און ווייזט איהר מיט א גליקליך שמייכעלע אויפ׳ן אתרוג, ווי מע ווייזט־אן אויף זעהר א רייכען פערמואר, א ציערונג, איין אבן־טוב, אדער ווי אויף א שען טייער קינד, א טרייסט. בתיה־בוילה געהט־צו אהן וועדטער, ציהט־אויס די האנט פאוואלינקע, ווי׳ל נעמען דעם אתרוג אין האנט אריין, גיט מען איהר נישט: „פאוואלינקע מיט די הענט! א שמעק, אויב דו ווילסט"... בתיה־בוילה באנוגענט זיך חאטש מיט א שמעק, און מיר גיט מען אפילו קיין שמעק אויך נישט טהון. מיך לאזט מען אפילו ניט צו, איך זאל ניט שטעהן צו נאהענט, איך זאל גאר ניט קוקען אפילו, וואהרום ס׳איז מסופן נפש!

— שוין, אט איז ער דא! — זאגט די מאמע. — אט לאז איהם נאר צו, בייסט ער אף דעם פיטום פונ׳ם אתרוג!...

— לאז גאט היטען! — זאגט דער טאטע, איבערגעשראקען פון א בייז וואהרט.

— שומר ומציל זיין! — העלפט צו דאס מיצעל, און די קאטעסלעך באמבלען זיך. רב הענזעל שענקט א ביסעל קלאטשע אויף אייגצווויקלען דעם אתרוג, און דער ריח, דער גן־עדן־ריח, צעגעהט זיך אין אלעווינקעלעך.

ווי א בריליאנט, ווי א זעלטענעם שטיין, ווי א טייערען פקדון, וואס מע האט איהם איבערגענעבען באהאלטען און אף־היטען, ווי דאס שוואהרצאפעל פונ׳ם אויג, וואס אז טאמער וועהט

עם חלילה פארפאלען, איז מען ניט זיכער מיט'ן לעבען, — אזוי האָט מען געזומען דעם שמעקענדיגען אתרוג, איינגעהילט אין קלאָטשע, ווי מע הילט־אײן א ציטעריג קינד, א בן־יחיד'ע, ס'זאל זיך חלילה ניט צוקיהלען דאָם העלזעל, און מע האָט פאוואלינקע אויסגעבעט און באלעגט אין א שענע קיילעכיגע הילצערנע נע־טאקטע געפארבטע פושקע פון צוקער. דעם צוקער האָט מען געבעטען מחילה, און דעם אתרוג האָט מען אריינגעבעטען, ווי א ליעבהארציגען נאסט: ברוך הבא, רב אתרוג! אריין, אריין, אין פושקע אריין! רעכט איינגעדעקט מיט קלאָטשע, צוגעדעקט מיט'ן דעקעל, אריינגעשטעלט אין דער גלעזערנער שאפע, צונע־מאכט דאָם טירעל — און א גוטען טאג!

— איך האָב מורא, דער משומד (דאָם מיינט מען מיך) זאָל זיך ניט דאָביוועז צו דער שאפע, חלילה, און נישט אָפבייסען דעם פיטום פונ'ם אתרוג!... — אזוי טהוט א זאג די מאמע נאָך א מאָל און נעמט לייבלען פאר א האנט און שלעפט איהם אָפ פון דער שאפע.

ווי א קאץ, אז זי דערשמעקט פוטער, שפרינגט זי אראָפ פונ'ם פריפעטשיק, גלייכט זיך אוים דעם רוקען, הויבט זיך אָן ארומ־דרעהען, רייבען זיך, קוקען איטליכען באזונדער אין די אויגען אריין און באלעקען זיך, — אזוי האָט נעבאָך לייבעל א היבשע צייט זיך ארומגעדרעהט נעבען דער שאפע, אריינגעקוקט אינ'ם גלעזערן טירעל, נעשמייכעלט צו דער פושקע מיט'ן אתרוג, אזוי לאנג, ביז די מאמע זיינע האָט דאָם דערזעהען, האָט זי א זאג געטהאָן משה־יענקלען, אז דער ווייסער־חברה'ניק האָט חשק זיך דאָביוועז צום אתרוג. האָט משה־יענקעל אָנגעשריגען אויף איהם: „אין חדר אריין, דו שקאץ אייגער, ניט גראכט זאלסט דו ווערען!"... א קאָטא, היימסט דאָם, פון דער פוטער!...

לייבעל בויגט־אײן דעם קאָפ, לאזט־אראָפ די אויגען און געהט־אוועק אין חדר אריין.

ד.

אז איך האָב געלערנט אין חומש די ערשטע סדרה פון בראשית, פלעג איך מיר ניט איין מאָל טראכטען: וואָם וואָלט געווען, למשל, וועז גאָט האָט באַזעצט אָדם הראשונ'ען מיט זיין פרוי אין גן־עדן — ער זאָל זיי ניט געווען אָנזאָגען, פון וואָסערע פירות זיי מעגען יאָ עסען און פון וואָסערע פירות זיי טאָרען ניט עסען? די שלאַנג וואָלט דעמאָלט געווים קיין שליטה ניט געהאַט, זי וואָלט ניט אָנגערעדט חוה'ן, זי זאָל פֿארזוכען פונ'ם עץ־הדעת, חוה וואָלט ניט אונטערגעטראָגען איהר מאַן דאָם עפּעלע, גאָט וואָלט זיך ניט צעבייזערט אויף זיי, מע וואָלט זיי ניט ארויסגע־טריבען פונ'ם וויינגאָרטען, און מיר וואָלטען נאָך אפשר עד היום געשפּאַציערט אין גן־עדן. די טאַטעס וואָלטען געזעסען מסתּמא און געלערנט, די מאַמעס וואָלטען געארבייט זאָקען, אָדער ג־פּליקט פערערען, און מיר, יונגלעך, וויסע־חברה'ניקעס, וואָלטען געקלעטערט אויף די בערג, אויף די הרי אררט, גערייסען טייטלען, געגעסען מילגראָמען, אָנגעשטופּט פּולע קעשענעס מיט באַקסערען און געבאָדען זיך נאַנצע טעג אינ'ם טייך פישון...

די עטלעכע וועלטער, וואָם בתיה־בייַלה האָט א זאָג געטהאָן צו איהר מאַן: „אָט לאָז איהם נאָר צו, בייסט ער אָפּ דעם פּיטום פונ'ם אתרוג", זענען געווען פאַר לייבלען א סם־המות, א גיפּט אין די ביינער אריין.

פון יענער מינוט אָן האָט זיך דער „פּיטום פונ'ם אתרוג" באַזעצט ביי לייבלען אין מח, נישט ארויסגעקראָכען פון זיינע געדאַנקען אויף קיין מינוט, ביינאכט געקומען צו חלום, געטאַרעט איהם, געשלעפּט ביי די פּאָלעס: „דו האָסט מיך נישט דערקענט, נאַרישיו? דאָם בין איך, איך, פּיטום!"... לייבעל קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט, קרעכצט און ווערט אַנשלאָפען, טאָרעט מען איהם וויעדער: „שטעה אויף, נאַרישיו, געה עפּען־

אויף די שאפע, נעם־ארויס דעם אתרוג און ביים מיך אף, וועסט דו זיך מחיה זיין!"...

אין דער פריה, אז לייבעל שטעהט־אויף און גיסט־אף נעגעל־וואסער, חאפט ער זיך צום דאוונען, נעמט דאם אנבייסען מיט זיך, חאפט א קוק פארבייגעהענדיג אהין, אין שאפע, דורך דעם גלעזערנעם טירעל, אויף דער פושקע מיט'ן אתרוג, און עס דאכט זיך איהם אוים, אז די פושקע ווינקט צו איהם, רופט איהם, מאכט מיט אויגען: „אהער!... אהער, בחור'ע! "... לייבעל נעמט די פים אויף די פליצעם און מארש אין חדר אריין.

איינמאל אין א שענעם פריהמארגען, אז לייבעל איז אויף־געשטאנען, האט ער דערזעהען, אז ער איז איינער אליין, איינער אליין אויף דער גאנצער שטוב. דער טאטע איז אין פראיעקט, די מאמע — אין מארק, די דיענסט־אידינע פארעט זיך אין קיך, דאם קליינע קינד אין ווייגעלע ליגט פארוואהרפען די הענטלעך ארויף, שלאפט און שמייכעלט, לאכט פונ'ם שלאף. „מלאכים שפיעלען זיך מיט דעם" — טראכט זיך לייבעל, גיסט־אף נעגעל־וואסער און חאפט א קוק אהינצו, אין שאפע אריין, דורך דעם גלעזערנעם טירעל, און דערזעהט די פושקע. זי ווינקט צו איהם, רופט איהם, מאכט מיט אויגען: „אהער!... אהער, בחור'ע! "... פאוואלינקע, פאוואלינקע געהט לייבעל צו צו דער שאפע, עפענט־אויף דאם גלעזערנע טירעל, נעמט־ארויס די פושקע, די שענע קיילעכיגע הילצערנע געטאקטע געפארבטע פושקע, עפענט־אויף דאם דעקעל, און איידער ער דעקט נאך אף די קלאטשע פונ'ם אתרוג, טהוט איהם א זעץ אין נאז אריין א ריח, א שטארקער, שארפער ריח, א גן־עדן־ריח; און איידער ער קוקט זיך ארום, איז שוין דער אתרוג ביי איהם אין האנט און דער פיטום טהוט איהם א שפרונג אין פנים אריין:

— ווילסט האבען הנאה? ווילסט פיהלען א טעם גן־עדן? נעם ביים מיך אף! האב קיין מורא ניט, נארישיו, קיינער וועט

נישט וויסען! קיין בן־אָדם וועט נישט זעהען! קיין פויגעל וועט נישט אויסזאָגען!...

. . . . . .

וואָס איז געווען, וויל איהר וויסען? צי האָב איך אָפּגע־ביסען דעם פּיטום פּונ׳ם אתרוג, צי האָב איך זיך איינגעהאַלטען אין נ י ט אָפּגעביסען דעם פּיטום פּונ׳ם אתרוג?... איך וואַלט וועלען וויסען, וואָס וואַלט איהר געטהאָן אויף מיין אָרט, וועו מע זאָל אייך אָנזאָגען צעהן מאָל, איהר זאָלט זיך ניט דערווועגען אָפּ־בייסען דעם פּיטום פּונ׳ם אתרוג? איהר וואַלט ניט וועלען וויסען, וואָס פּאר א טעם עס האָט א פּיטום פון איין אתרוג?...

ה.

משה־יענקל דער נאמן, וואָס דיענט אין פּראָיעקט, איז ניט אים שטאַנד אַליין צו בויען זיך א סוכּה. א סוכּה לאָז בויען דער שכן, זלמן דער סטאָלער; ער איז ניט קליין. זלמן דער סטאָלער האָט א סך ברעטער, און מיר געבען צושטייער א צוויי ציכלעך מיט לייַלעכער און מיט קאָלדרעם אויף ארומצושלאָגען די וועגט. בתיה־בייַלה די נאמנ׳טע וועט איהם דערפאר אָפּבאַקען חלה אויף יום־טוב — זלמן דער סטאָלער איז ניט לאַנג געבליבען איין אַלמן מיט אכט קינדער — און העלפען דער עלטערער טאָכטער צביה אָנפילען די פיש, וואָרום אזוי פילען פיש, ווי בתיה־בייַלה די נאמנ׳טע, פילט קיינער ניט אין פּתריַלעווקע. היינט וואָס איז ווערטה דאָס אתרוג־בענטשען?

— איהר האָט א חלק אינ׳ם אתרוג גלייך מיט אונז, — זאָגט בתיה־בייַלה די נאמנ׳טע צו זלמן דעם סטאָלער.

— אויף צו בענטשען, — פּאַררעכט איהר משה־יענקל דער נאמן.

— וואָס דען, אויף צו עסען? — רופט זיך אָן דער סטאָלער פון זיין זייט.

נישט נאָר זלמן אַליין האָט זיך אויסגעבעט א בעטעל אתרוג בענטשען אין סוכה; דערויף האָבען ארויסגעקוקט אויך די קינדער זיינע, ווי מע קוקט־ארויס אויף משיח'ן: א קלייניגקייט אזא גליק — האָלטען אין איין האַנט דעם אתרוג, אין דער אַנדערער האַנט דעם לולב, מאכען א ברכה „על נטילת לולב" און געבען א טרייסל: טרררר!... „וויפיעל טעג האָבען מיר נאָך צו סוכות?" — האָט איינער געפרעגט ביי'ם אנדערען און געצהלט די טעג.

דעם טאָג וואָס ערב סוכות האָט דער טאַטע זיך פארנומען מיט אויסבינדען דעם לולב, צונויפקלויבען די פיער מינים און צו־גרייטען אלסדינג אויפ'ן שענסטען אופן. דעם צוגעקלויבענעם אויסגעפוצטען לולב האָט ער אוועקגעשטעלט אויבען אויף דער שאפע, אין א ווינקעלע, א ביסעל צוגעשפארט אויף א זייט, ווי א לעבעדיגער נפש שפארט זיך צו א ביסעל אָפרוהען. לייבלען האָט ער פארשפארט אָנזאָגען, ער זאָל זיך ניט דערוועגען צוריהרען צום לולב, וואָרום אז לייבעל זאָל אפילו וועלען, וואָלט ער נישט געקאָנט אזוי הויך דערלאַנגען, און אז ער זאָל אפילו וועלען צו־שטעלען א בענקעל צו דער שאפע און ארויפקלעטערען, וואָלט דער־פון אויך גאָרנישט געוואָרען: דאָם בענקעל וואָלט נאָר אומגע־פאלען, און ער וואָלט געגעבען א פראַל אין דער ערד אריין, וואָלט זיך ברעכען האַלז־און־נאקען און וואָלט נאָך געחאפט א מיאוס'ען פסק, אז ער וואָלט פארזאָגען קינד'ס קינדער!...

נאָך א זאַך איז געווען, פאר וואָס לייבעל האָט געלאָזט צו־רוה דעם לולב: ס'איז איהם אפילו אין קאָפ אריין נישט ge־קראָכען קיין לולב. איהם האָט איין אַנדער מחשבה געפיקט אין קאָפ: „וואָס וועט זיין, טאָמער, חלילה, חאפט מען זיך צום פיטום פונ'ם אתרוג און מע דערזעהט, אז ער איז, מחילה, איין

אָפּגעבּיסענער?"... אמת, לייבעל האָט אפילו דעם אָפּגעבּיסענעם פּיטום תּיכף ומיד צוגעקלעפּט צוריק צום אתרוג מיט שפּייעכץ — נאָר ווער ווייסט, צי וועט ער זיך אויף שפּייעכץ וועלען האלטען?... גוואלד, גוואלד, וואָס וועט זיין? וואָס פּאַר א תּירוץ וועט ער זאָגען? ווי אזוי וועט ער גאָר קאָנען קוקען אין די אויגען אריין דעם טאטען און דער מאמען און אָפּלייקענען, זאָגען, אז ער ווייסט ניט פון קיין פּותר און פון קיין חלום? ווער וועט איהם גלויבען אויף זיינע נאמנות? און צו וואָס האָט ער דאָס באדארפט טהון? וואָס איז איהם דערפון ארויסגעקומען? וואָס פּאַר א טעם האָט א פּיטום פון איין אתרוג, אז בסך־הכל איז ער — פע, ביטער גאל, א בייזע וויסטע חלשות! אומזיסט־אומנישט נענומען און קאלי געמאכט א פּרי, נע'פּסל'ט איין אתרוג, אזא שענעם אתרוג! און אז דער אתרוג איז נע'פּסל'ט — דאָס איז לייבעל שוין געוואָהרע געוואָרען אין חדר פון זיינע חברים. היינט צו וואָס האָט דאָס איהם געטויגט? צו וואָס האָט ער דאָס באדארפט?... עס האָט זיך איהם נעדאכט, אז ער איז א „הורג־נפש": נענומען א לע־בערינג זאָך, אָפּגעבּיסען דאָס קעפּעל און צוגענומען ביי דעם דאָס חיות. פּאַר וואָס? פּאַר וועז? וואָס האָט דאָס איהם געטהאָן?... אומעטום און אלע מינוט האָט ער נעזעהען פּאַר זיך דעם אָפּגע־בּיסענעם פּיטום, דעם טוידטען אתרוג, נעל ווי וואכּס, אָהן א טראָפּען חיות, א מת, א בר־מינן, א בר־מינן!...

ביינאכט אין שלאָף איז דער אתרוג געקומען צו איהם צו חלום, איהם געטאָרעט און געשלעפּט פּאַר'ן ארבעל, געוועקט איהם: „וואָס האָסט דו געהאט צו מיר? פּאַר וואָס האָסט דו אָפּגעבּיסען מיין פּיטום? איך בין דאָך שוין איצטער פּסול, פּסול, פּסול!"... לייבעל קעהרט זיך איבער אויף דער אנדערער זייט, קרעכצט און ווערט אנשלאָפען, טאָרעט מען איהם וויעדער: „קוילער! וואָס האָסט דו געהאט צו מיין פּיטום? צו מיין פּיטום? צו מיין פּיטום?"...

ו.

געקומען דער ערשטער טאָג סוכות. נאָך דעם ביינאכטיגען פרעסטע׳ איז אויפגענאַנגען די זון אויפ׳ן לויטערען בלויען הימע׳ און באַנאַסען די ערד מיט א פרייליכער מחיה׳דיגער ליכטיגקייט, וואָס צענעהט זיך אין יעדען אבר און פיל־טאָן דאָס האַרץ מיט א משונה געפיה׳, מיט א מאַדנע בענקעניש נאָך דעם איבערגעלאָ־פענעם זומער. די זון ליכט, נאָר וואַרעמען וואַרעמט זי ניט. „ווי א שטיפמאַמע", זאָגט מען ביי אונז אין כתרי׳עווקע. נישטאָ יענע וואַרעמקייט, וואָס זומער־ליעב! מע זעהט נישט יענע גרינקייט, וואָס זומער־ליעב! מע הערט נישט דאָס פישטשען פון די פויגעל׳ער, וואָס זומער־ליעב! אלץ, אלץ איז אוועק מיט׳ן ערשטען בלאָז פון דעם ערשטען טאָג פון חודש אלול, און נישט אזוי גיך וועט זיך אומקעהרען יענע וואַרעמקייט פון דער זון, יענע גרינקייט פונ׳ם גראָז און יענעם פישטשען פון די פויגעל׳ער. די ערד וועט זיך נאָך גוט אָנפרוירען ביז דעמאָלט; נענוג שנייען וועט נאָך זיין ביז דעמאָלט, שנייען מיט ווינטען, מיט בורעם, מיט זאַוועדוכעם. עס וועט נאָך גענוג בלאָזען און דרעהען און פייפען און קעהרען די וועל׳ט, ביז די ערד וועט זיך אויפחאַפען פון איהר קאַלטען שלאָף, אראָפוואַרפען פון זיך די קאַלטע געפרוירענע קאַלדרע און באַנייען זיך מיט א שפּאָנעל־ניי גרין קלייד און מחיה זיין טאָלען און בערג, טייכען און ימים, בוימער און בלומען, חיות און בהמות, מענטשען און עופות, און אלסדינג, וואָס ליעבט, געוועלטיגט און ווידמעט זיך אויף דער ערד...

דעם טאָג האָט זיך משה־יענקל׳ דער נאמן געפעדערט אויפ־צושטעהן, איבערקוקען די יום־טוב׳דיגע קריאה, איבערזינגען זי מיט דעם באַאַנטען שענעם יום־טוב׳דיגען ניגון. דעם טאָג האָט זיך בתיה־ביילה די נאמנ׳טע געפעדערט צו די יום־טוב׳דיגע פיש מיט די יום־טוב׳דיגע פארפל׳ מיט׳ן יום־טוב׳דיגען מעהרען־צימעס. דעם טאָג האָט זיך זלמן דער סטאָלער געפעדערט אָפּבענטשען

אתרוג אין דער סוכה פריהער פאר אלעמען, בכדי ער זאל קאנען טרינקען טיי מיט מילך און זיך אנטהון וואוילטאג לכבוד יום־טוב.

— רב זלמן בעט דעם לולב מיט'ן אתרוג. — מאכט די מאמע צום טאטען.

— עפען־אויף די שאפע, נעם־ארויס די פושקע, נאר פאוואָ־לינקע! — זאגט צו איהר דער טאטע און אליין שטעלט ער צו א בענקעל צו דער שאפע און נעמט־ארָאפ דעם לולב און איז זיך אליין מטריח מיט איהם אין סוכה ארײן מכבד זיין דעם סטאָלער מיט דער מצוה.

— נאָט בענטשט אתרוג, — מאכט ער צום סטאָלער, — נאָר פאוואָלינקע, למען השם, פאוואָלינקע!...

זלמן דער סטאָלער איז, קיין עין־הרע, א איד א גבר און האָט צוויי הענט, וואָס איטליכער פינגער פון זיי וואָלט נעקאָנט אנידער־לעגען דריי אזעלכע לייבלער, ווי איך, אין איין קלאָפּ. אויף יעדען גראָבען פינגער איז ביי איהם פארהאן א נאָגעל, תמיד פארפאפט און תמיד רויט פון לאָק, און מיט דעם נאָגעל, אז ער פיהרט דורך איבער א ברעט, בלייבט א טיעפער סימן אויסגעקריצט, ווי מיט א שארף פון איין אייזען. לכבוד יום־טוב האָט זלמן אָנגעטהאָן א וויים העמד מיט א נייער קאפאָטע, און האָט אין באָד זיך לאַנג געזייפט די הענט מיט זייף און מיט אש און מיט זאמד, און נישט נעקאָנט אָפּזייפען זיך. די הענט זענען געבליבען פארפאפט און די נעגעל רויט פון לאָק, ווי פריהער.

אָט אין די דאָזיגע הענט איז אריינגעפאלען דער ציטערינגער שמעקענדינגער אתרוג. נישט אומזיסט האָט זיך משה־יענקעל דער נאמן אזש א ווארף געטהאָן, בשעת זלמן דער סטאָלער האָט א נעם געטהאָן דעם אתרוג, א רעכטען קוועטש געטהאָן איהם און א גוטען טרייסעל געטהאָן מיט'ן לולב.

— פאוואָלינקע, פאוואָלינקע! — זאגט צו איהם דער טאטע און ציטערט איבער'ן אתרוג. — אָט היינט קעהרט, זייט מוחל,

איבער דעם אתרוג מיט'ן פיטום אראָפּ און זאָגט „שהחיינו", נאָר פּאוואָלינקע, פּאוואָלינקע, למען השם, פּאוואָלינקע!

פלוצים האָט זיך משה־יענקעל דער נאמן געגעבען א וואַרף און א געשריי ניט מיט זיין קול: „אוי!"... אויף זיין געשריי איז געקומען צו לויפען אין סוכּה אריין בתיה־ביילה די נאמנ'טע.

— וואָס איז, משה־יענקעל? גאָט איז מיט דיר!

— גראָבער יונגאטש! עס־האָרץ! — האָט ער זיך צע־שריגען אויפ'ן סטאָלער און איז געווען גרייט איהם דורם זיין מיט דער ראיה. — ווי אזוי איז מען אזא גראָבער יונגאטש? אזא איין עס־האָרץ? איין אתרוג איז דען א האק? צי א דאָלעטע? צי איין עקבויר? איין אתרוג איז ניט קיין האק, ניט קיין דאָלעטע, ניט קיין עקבויר! איהר האָט דאָך מיר איבערגעקויפט דעם האלז אָהן א מעסער! איהר האָט מיר גע'פסל'ט דעם אתרוג! אָט ליגט דער פּיטום — אָט נאָט זעהט, גראָבער יונגאטש! עס־האָרץ וואָס איהר זענט!...

טוידט זענען מיר געווען אלע. זלמן דער סטאָלער איז גע־שטאנען נעבאָך א טוידטער, ניט פּארשטאנען, ווי אזוי האָט זיך עס איהם נעטראָפען אזא מין אומגליק? פון וואנען האָט זיך דאָס גענומען, וואָס דער פּיטום איז אָפּגעשפּרונגען? ער האָט, דאכט זיך, געהאלטען דעם אתרוג פון דער גרינג, קוים־קוים מיט די שפּיץ פינגער?... איין אומגליק! אזא איין אומגליק!... משה־יענקעל דער נאמן איז געווען טוידט, ווי אלע טוידטע. נאָך נישט געווען מיט'ן אתרוג אין שוהל, נאָך נישט געמאכט די ערשטע ברכה אפילו, און שוין גע'פסל'ט! וואָס האָט ער גאָר באדארפט געבען אזא טייערע, אזא־נ־אייד־לע פּרי אין אזעלכע גראָבע הענט אריין? קראנק געווען בענטשען אין שוהל אויפ'ן קהל'שען אתרוג? „איהר גראָבער יונגאטש! איהר עס־האָרץ איינער!"... בתיה־ביילה די נאמנ'טע איז געווען טוידט, געבראָכען די הענט: „א מענטש, אז סע גיהט איהם ניט, זאָגט זי מיט טרערען אין די אויגען, זאל ער בעסער נעמען און באגראָבען זיך לעבעדיגערהייט, א פּרישער, א

געזונטער אין דער ערד אריין!"... לייבעל איז געשטאנען א טוידטער פון ציטערניש און פון פחדים און פון דעם טאטענ׳ס יסורים און פון דער מאמע׳ס טרערען און פון זלמן דעם סטאלער׳ס בזיונות. לייבעל ווייסט ניט, צי זאל ער טאנצען פאר פרייד, וואס גאט האט מיט איהם געטהאן אזא נס, אויסגעלייזט פון אזא צרה, פון אזא איין אומגליק, צי ער זאל ווייגען אויפ׳ן טאטענ׳ס יסורים, אויף דער מאמע׳ס טרערען און אויפ׳ן סטאלער׳ס בזיונות? צי זאל ער ארומחאפען זלמן דעם סטאלער און אויסקושען איהם יעדען אבר, איהם קושען די גראבע הענט מיט די פארפאפטע פינגער מיט די רויטע נעגעל, דערפאר, וואס ער איז געווען זיין גוטער שליח, זיין מלאך הגואל, זיין אויסלייזער?... לייבעל טהוט א קוק אויפ׳ן טאטענ׳ס פנים, אויף דער מאמע׳ס טרערען, אויפ׳ן סטאלער׳ס הענט, אויפ׳ן אתרוג, וואס וואלגערט זיך אויפ׳ן טיש א טוידטער, גלעל ווי וואכס, אהן א פיטום, אהן א טראפען חיות, א מת, א בר־מינן, א בר־מינן!...

— א טוידטער אתרוג! — זאגט דער טאטע מיט איין אונ־טערגעבראכענער שטימע.

— א טוידטער אתרוג! — זאגט איהם נאך די מאמע מיט טרערען אין די אויגען.

— א טוידטער אתרוג! — זאגט זיי נאך זלמן דער סטאלער און קוקט זיך אין די הענט אריין און טראכט, אפנים, בשעת־מעשה: „א פאר ידים — אפגעדארט זאלען זיי ווערען!"...

המן און זיינע טעכטער

נעשריבען אין יאָהר 1903.

המן און זיינע טעכטער

א.

פֿאר וואָס מע האָט איהם נערופען המן — וויים איך נישט; נאָר נערופען האָט מען איהם.

אפשר דערפאר, ווייל ער איז געווען א שלעכטער? — האָט פון איהם קיינער ביי אונז קיין שלעכטס נישט ארויסגעזוהען.

אפשר דערפאר, ווייל ער האָט געהאַט צעהן זיהן? — האָט ער נישט געהאַט, א חוץ צוויי טעכטער, איין זוהן אפילו.

אפשר דערפאר, ווייל ער האָט געהאַט א וויב זרש? — איז, ערשטענס, ביי אידען נישטאָ אזא נאָמען, און צווייטענס, האָט ער, פון זינט איך געדענק איהם, קיין וויב נישט געהאַט.

פֿאר וואָס זשע פֿאָרט האָט מען איהם א נאָמען געגעבען ביי אונז אין פּתריליעווקע אזא מיאוס'ען נאָמען?

נאָר א קשיה, וואָס ביי אונז אין פּתריליעווקע קאָן מען א נאָמען געבען!

למאי, ס'איז פֿארהאַן ביי אונז א איד, — מיר דאַכט, ער לעבט נאָך — וואָס מע רופט איהם „תּרח"?

און ווי געפעלט אייך א נאָמען „גיהנם"? א נאָמען „האר־מידער"? א נאָמען „טעלעפֿאָן"? א נאָמען „מלאך־המות"? א נאָמען „חלירע"? א נאָמען „קליפּה"?

צי, למשל, ס'איז געווען ביי אונז א אידינע, האָט זי געהייסען „עטי־פעטי", און נאָך א אידינע — „צאינה־וראינה", און איינע א אידינע איז ביי אונז געווען מיט נאָר אזא מין נאָמען: „חנה־שרה־פייגע־פעלצעליכעם"!

בקיצור, געהייסען האָט ער מרדכי, און גערופען האָט מען איהם „המן". און געווען איז ער א הויכער, א טרוקענער, מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, מיט א לאַנגער נאָז, מיט א קורץ אויס־געפּליקט גרויליך בערדעל, וואָס ער האָט תּמיד געפּליקט פון דעם איינציגוויין די האָר, נישט געלאָזט, ס'זאָל וואַכסען; די באָקען זענען געהאַנגען אַראָפּ מיט א סך קנייטשען אויפ'ן לאַנגען האַלז, און די אונטערשטע ליפּ האָט געקוקט ארויס; און געגאַנגען איז ער אויסגעצויגען, ווי א סטרונע, געקוקט אויף איטליכען פון אויבען אַראָפּ, ווינציג גערעדט, קיינמאָל נישט געלאַכט און שטענדיג־שטענדיג פאַרטראַכט.

געהאַנדלט האָט ער תּמיד מיט פריצים, מיט די פתריליעווקער אידען נישט געהאַט קיין שום מגע־ומשא, א חוץ א נדבה, א נדר אין שוהל אריין; אי דאָס — שטיל, אָהן ווערטער, נישט געדונגען זיך, נאָר געפרענגט „וויפיעל" — און אַרויסגענומען, און געגעבען.

אויך די צוויי טעכטער זיינע, צוויי שענע מיידלעך, האָבען זיך נישט אָנגעקאַהרט מיט קיינעם; תּמיד געזעסען אין שטוב, מיט קיינעם נישט גערעדט, זיך באַהאַלטען אפילו פאַר דער דיענסט.

אין שטאָדט האָט מען זיי גערופען „די המן'טעס", און גע־האַלטען פאַר שלעכטע מענטשען, אזעלכע „רשע'טעס", ווי דער טאַטע זייערער, ווי המן.

געוואָהנט האָבען זיי „נישט ווי געווויינטליך", דאָס הייסט, נישט ווי אַלע פתריליעווקער אידען; זיי האָבען זיך געהאַט א באַזונדערען הויף מיט א גאַרטען גאָר, און מיט א גרויסען פאַרקאַן, און א הונט איז געווען דאָרט אין הויף.

א פּחד איז אויף מיר אָנגעפאַלען אַלע מאָל, ווען איך בין דורכגענאַנגען פאַרבּיי המן'ס הויף. נישט פאַר'ן הונט, וואָרום

אלע האָבען געוואוסט, אז דער הונט איז אויף א קייט; נאָר פאר'ן נאָמען „המן" אליין האָב איך שוין געציטערט.

נאָך אז איך בין געווען א קינד, פלעגט מען מיך שרעקען מיט דעם דאָזיגען נאָמען: „אָט רוף איך אריין המנ'ען!" „אָט געב איך דיר אָפּ צו המנ'ען!"... שפּעטער, אז איך האָב אָנגעהויבען געהן אין חדר אריין, האָט מען מיר אָנגעוויזען המנ'ס הויף און המנ'ען אליין, און אלע מאל, ווען איך האָב מיך מיט איהם באָגעגנט, בין איך פון איהם אנטלאָפען.

איינמאל, געגאַנגען פון חדר אהיים, האָב איך איהם דערזעהען כּמעט נעבּען אונזער שטוב, בין איך דורכגעפלויגען פּארביי און האָב מיך אומגעקערט ערשט דעמאלט, אז איך האָב געזעהען, אז ער איז שוין נישטאָ.

דאָס אנדערע מאל בין איך געגאַנגען פּארנאכטליך אין שוהל אריין, געווען פּארטיעפט אין רעיונות, געטראכט וועגען די קנעפּלעך, וואָס איך האָב פּארשפּיעלט אין חדר, און וועגען דעם חומש מיט רש"י, וואָס איך קען נאָך נישט, און וועגען די שמיז, וואָס איך וועל חאָפּען פונ'ם רבין... פלוצים — איך טהו א קוק — ויבוא המן! ער געהט מיר אקעגען און שטעהט שוין כּמעט נעבּען מיר. האָב איך אָנגעהויבען שרייען נישט מיט מיין קול און האָב מיך געלאָזט לויפען אין דער וועלט אריין. און איך בין געפאלען, און מע האָט מיך אויפגעהויבען כּמעט א טוידטען.

— וואָס איז דיר? גאָט איז מיט דיר!

— איך האָב איהם געזעהען... ער איז געשטאַנען נעבּען מיר...

— וועמען האָסט דו געזעהען? וואר איז געשטאַנען?

— המן... המן...

— וואָסער המן? א? „המן"?... וואָס זשע איז, נאריש יונגעל וואָס דו ביזט? ער איז דען א בער? ער וועט דיך אויפּעסען? פע, שעמען מעגסט דו זיך! א חדר־יונגעל, וואָס לערענט שוין חומש מיט רש"י, זאָל מורא האָבען פאר א מענטשען!...

פון דעמאָלט אָן בין איך געוואָהר געוואָרען, אז המן איז א מענטש, און מע דארף פאר איהם קיין מורא נישט האָבען.

ב.

מיר זענען שוין לאַנג ארויס פונ׳ם חדר, איך און מיין חבר. מיר האָבען שוין אפילו ניט געלערענט מעהר מיט חברים אין בית־המדרש. א נייע תורה האָבען מיר מקבל געווען. נייע לעהרנונגען, א נייער רבי, נייע חברים. נייע האָפענונגען זענען אויפגעשטאַנען.

„השפלה" האָט נעהייסען די נייע תורה. „לעהרער" האָט נעהייסען דער נייער רבי. גימנאַזיע, אוניווערסיטעט, דאָקטאָר — אָט דאָס זענען געווען די נייע האָפענונגען.

ביכער, ביכער, ביכער — אָט דאָס איז געווען אונזער עבודה, אונזער יצר־הרע, אונזער לעבען!

ביכער אין פתרי־לעווקע? פון וואַנען זאָלען זיך נעמען אין פתרי־לעווקע ביכער? וויפיעל ס׳איז געווען ביכער ביי באַקאַנטע האָבען מיר זיי איינגעשלונגען און האָבען זיך גענומען צו דער ביבליאָטעקע.

נאָר די פתרי־לעווקער ביבליאָטעקע האָט אונז געקלעקט אויף איין צאָהן.

ביכער, ביכער, ביכער! אונזער מאָגען האָט געמאָהנט מזונות: ביכער און ביכער!

האָט אונז דער לעהרער איינמאָל אין א שענעם פריהמאָרגען אַנטפלעקט א סוד, אַנגעוויזען איין אוצר — צוויי גרויסע שאָפעס, פול אַנגעשטופט מיט ביכער. און שטעלט אייך פאָר, ביי וועמען? ביי המנ׳ען!

פון דעמאָלט־אָן זענען מיר געוואָרען אָפטע־אָפטע געסט ביי המנ׳ען! גענומען ביכער, אָפגעבראַכט די ביכער און גענומען

אנדערע ביכער, אלערליי ביכער. ביי המנ'ען זענען געווען ביכער און ביכער, פון כל טוב!

פון דעמאלט־אן האט זיך אנגעהויבען אונזער קענטשאפט. און ווי ווייט און ווי שטארק זענען מיר געווען נתפעל, אז מיר האבען זיך באקענט מיט המנ'ען גופא!

ערשטענס, זענען מיר נתפעל געווארען פון דעם, וואס המן איז קלאר אומעטום, „ווי א וואסער". פון וואס איהר זאלט מיט איהם נישט רעדען — ווייסט ער; וואס פאר א בוך איהר זאלט נישט אנהאפען — האט ער איהם געלייענט.

צווייטענס — אלם מענטש.

א מארנער, א משונה־מארנער מענטש, אט דער המן! נישט נאר קיין שלעכטער בטבע, נישט נאר קיין בייזער, קיין טרוקענער, קיין אנגעבלאזענער; אדרבה — א צוגעלאזטער, א ווייכער, א פריינטליכער, און תמיד גרייט אייך צו דינענען, געהן וואוהין איהר ווענט איהם הייסען און טהון וואס איהר ווילט.

אין שטוב — שטיל ווי א טויב. קלענער ביי זיך פון אלעמען. האדעווענט אליין די קאץ, גיט אכטונג, מע זאל געבען עסען דעם הונט, גיט זיך אפ מיט פוינעלעך נאר, טיילט־ארויס די דינענסטען אין קיך ארויס, נישט געהערט, ער זאל עמיצען זאגען א הויך ווארט — א מארנער, א משונה־מארנער מענטש, אט דער דאזיגער המן!

— פאר וואס האט מען איהם א נאמען געגעבען המן? — האב איך אויף א ציקאוועסט א פרעג געטהאן איינמאל אין דער היים, און האב באקומען דערויף אזא מין ענטפער:

— דערפאר, וואס ער איז א המן.

איך האב מיך געפרובט איבערשפארען:

— וואס פאר א המן איז ער? ער איז, דאכט זיך, נאר נישט קיין המן!

האט מען מיר דערויף געענטפערט:

— רעדסט, ווי א קינד. דער מענטש איז אין המן! דער מענטש זיצט אין אַלמן שוין אפשר פופצעהן יאָהר און האָט נישט חתונה! גענוג? דער מענטש האָט צוויי טעכטער, דוקא שענע מיידלעך, האַלט ער זיי אויף א יקרות און וויל קיין שידוך נישט טהון. גענוג? דער מענטש האָט נאָך אויף זיין לעבען קיין שמייכעל נישט געטהאָן. גענוג?

איך האָב מיך אָנגעהויבען צוקוקען צו המן'ען נעהענטער. אמת: מע זעהט פון איהם נישט קיין פרייליכע מינע, מע זעהט פון איהם קיין שמייכעל נישט. תמיד פארטראכט, שטענדיג ערנסט; ערנסט בשעת ער רעדט, ערנסט בשעת ער טהוט עפּים, ערנסט בשעת ער האָדעוועט די קאַץ, ערנסט בשעת ער גיט די פויגעלעך א טרונק, ערנסט בשעת ער טיילט־אויס אין קיך אריין און נעמט־אָפּ חשבון פון'ם מארק.

גלייך, אויסגעצוינגען, ווי א סטרונע, מיט'ן אויסגעפּליקטען בערדעל, מיט'ן לאַנגען געקנייטשטען האַלז, מיט דער ארויסגעשטעלטער אונטערשטער ליפּ, שטענדיג ערנסט, קיינמאָל נישט קיין שמייכעל טהון — א המן, איין אמת'ער המן, און דאָך א וואויל'ער, א צוגעלאָזטער, א פריינטליכער, א קלוגער, א מחיה'דיגער מענטש!

— וואָס פאַר א המן איז ער?

אזוי האָבען מיר זיך געפרעגט איינם דאָם אַנדערע, איך און מיין חבר, און האָבען נישט געקאָנט געפינען קיין תירוץ.

מיט א מאָל איז אונז פאַרענטפערט געוואָרען די קשיה.

ג.

איך מיין, אז איך וועל אייך אפילו נישט זאָגען, וועט איהר אַליין פאַרשטעהן, אז פון אונזער אָפּט־אַריינקומען צו המן'ען האָבען מיר זיך סוף־כּל־סוף צוגעשלאָגען צו זיינע טעכטער, צו די „המן'טעס".

פֿאר וואָס זאָג איך „צוגעשלאָגען"? וויי! ער האָט זיי גע־האלטען פֿמעט אונטער'ן שלאָם.

קיין בן־אָדם האָט זיי נישט געקאָנט זעהען. זיי האָבען זיך געהאַט זייער באַזונדער חדר. צום פֿאָטער קיינמאָל נישט ארויס־געגאַנגען. מיט קיין זאַך אין שטוב זיך נישט אָפּגענעבען, א חוץ ביכער. היינט פון וואַנען זאָל מען זיי קענען?

ויהי היום, מיר קומען איינמאָל צו געהן — נישטאָ המן אין דער היים. ערגיץ אַוועקגענאַנגען.

זענען מיר אַריינגעקומען צו איהם אין חדר אריין, דאָרט וואו דער אוצר פון ביכער. און אזוי ווי מיר קומען־אריין — טרעפען מיר צוויי נקבות זיצען און לייענען, איינע שענער פון דער אנדערער: איינע א הויכע, אין איידעלע, מיט שוואַרצע אויגען און מיט שוואַרצע האָר; די אנדערע א נידעריגע, א קיילעכיגע, איין אונטערגעשאָרענע, מיט קלוגע, לעבעדיגע, גרויע אויגען.

דאָס זענען געווען המ'ס טעכטער, די „המ'טעס".

איך רעכען לחלוטין פֿאר אין איבעריגע זאַך באשרייבען, ווי אזוי מיר האָבען זיך באַקענט מיט המ'ס טעכטער, פון וואָס מיר האָבען גערעדט, ווי אזוי מיר האָבען גערעדט. דאָס איז אזא מאטעריאל, וואָס לאָזט זיך ציהען, ווי גומעלאסטיק; אזא מאַ־טעריאל, וואָס מע קאָן פון איהם ציהען פאָדעם אָהן א שיעור און שרייבען און שרייבען און שרייבען.

נאָר וויפיעל מע זאָל נישט שרייבען — א סוף מוז עס דאָך אמאָל האָבען: דעם שפּיץ, דעם שפּיץ מוז מען ארויסזאָגען.

דער שפּיץ — מיר האָבען זיך ביידע פֿארליעבט.

מיין חבר — אין דער עלטערער, דער הויכער מיט די שוואַרצע האָר, און איך — אין דער קלענערער, מיט די בלויע גרויסע אויגען.

מיר האָבען זיך ביידע פֿארליעבט מיט דער אמת'ער, הייסער, מסופּג'ער ליעבע. פֿארליעבט, ווי עס קאָנען זיך פֿארליעבען צוויי פֿתריליעווקער בחורים'לעך, וואָס זענען אויף זייער לעבען נאָך נישט געוועסען נאָהענט נעבען א מיידעל, סע זאָלען זיך זיי ניט אָנצינדען

די בעקלעך; וואָס האָבען געוואוסט, אז א „בלה" איז די, וואָס מע פיהרט זי צו דער חופה; וואָס האָבען געוואוסט, אז א ליעבע איז די ליעבע פון שיר־השירים, אז א ראָמאַן איז הייליג, קודש־קדשים.

מיר האָבען זיך ביידע, איך מיט מיין חבר, „אנטפלעקט", אויסגעזאָגט אייגער דעם אנדערען פונ׳ם הייליגען סוד, און פון דעמאָלט־אָן איז צוגענומען געוואָרען אונזער גליקליך קינדערש לעבען.

פון דעמאָלט־אָן איז צוגענומען געוואָרען דער שלאָף פון אונזערע אויגען, דער אפעטיט צום עסען, און אפילו דער אפעטיט צום לערנען און דער חשק צו די ביכער.

דאָס היסט, לערנען האָבען מיר אפילו נישט אויפגעהערט צו לערנען. מיר האָבען זיך נעגרייט אוועקצופאָהרען שטודיערען. נאָר ס׳איז שוין געווען נישט דאָס; נישט דאָס פייער, נישט דער ברען, וואָס פריהער.

פון דעמאָלט־אָן האָבען מיר געטשאָטעוועט קומען צו המנ׳ען פונקט דעמאָלט, ווען ער איז נישטאָ אין דער היים, און מיר זענען געווען גליקליך, אז מיר האָבען געקאָנט רעדען חאָטש עטליכע, עטליכע ווערטער מיט די דאָזיגע „הויכע אידעלע נשמות".

אזוי האָבען זיי אויסגעזוהן ביי אונז אין די אויגען, וויל נערעדט האָבען זיי ווינציג, און נאָר געקוקט, געקוקט אויף אונז, און יעדער קוק האָט אָנגעצונדען ביי אונז א פייער אין הארצען, יעדער קוק איז געווען א שאָם פון א ביקס, א בליץ פונ׳ם הימעל.

און נאָכדעם, אז המן האָט אָנגעקלונגען אין דער טיר, האָבען זיי זיך פארבאָרגען ביי זיך אין חדר און שוין מעהר נישט באַוויזען זיך פאר אונז ביז׳ן אנדערען מאָל.

אזוי האָט זיך דאָס געצויגען, ביז ס׳איז געקומען די צייט פון אונזער אוועקפאָהרען צום עקזאָמען.

ד.

דאָס אוועקפאָהרען צום עקזאמען איז געווען ביי אונז אזא יום־טוב, וואָס מיר האָבען זיך געגרייט צו איהם עטלעכע יאָהר פֿסדר.

וויפיעל צרות און יסורים דאָס האָט געקאָסט! וויפיעל מלחמות איז מען אויסגעשטאַנען! וויפיעל טרערען זענען פֿאַרגאָסען געוואָרען, איידער מיר האָבען גע׳פּועל׳ט, אז מע זאָל אונז לאָזען שטודיערען, איידער מיר האָבען דערהערט דאָס גוטע וואָרט, אז מע פיהרט אונז אָפּ אין דער גרויסער שטאָדט אַריין צום עקזאמען!

און אז ס׳איז נעקומען די צייט פון פאָהרען צום עקזאמען, זענען מיר געבליבען שטעהן, איך און מיין חבר, ווי אין דער הינהער־פּלעץ. נישט געוואוסט וואָס צו טהון.

אוועקפאָהרען און נישט גערעדט מיט אונזערע „הויכע איידעלע נשמות" פון נאָרנישט? ניט אויסגעזאָגט פאַר זיי פון יענעם הייליגען סוד קיין וואָרט אפילו?... נאָר ווי אזוי רעדט מען? ווי אזוי הויבט מען אָן צו רעדען מיט אזעלכע „הויכע איידעלע נשמות"?

און ס׳איז געבליבען ביי אונז ביידען, מיר זאָלען דאָס אַרויס־זאָגען דורך בריעף, אויסגיסען אויף פאַפּיער.

און מיר האָבען אויסגענאָסען אונזער האַרץ אויף פאַפּיער.

וואָס מיר האָבען דאָרט געשריבען — קאָן איך איצט נישט געדענקען. און אפילו וועו איך זאָל געדענקען, וואָלט איך אייך נישט אויסגעזאָגט, וואָרום איהר וואָלט דאָס נישט פאַרשטאַנען און איהר וואָלט געלאַכט.

און מיר האָבען נישט געלאַכט. ניין, דוקא נישט! מיר האָבען געוויינט.

מיר האָבען זיך געגעבען איינס דאָס אנדערע איבערלייענען די דאָזיגע בריוולעך און האָבען געווויינט, געווויינט מיט טרערען, מיט הייסע, אמת'ע טרערען!

גוט אויסגעווויינט זיך, האָבען מיר אונזערע צוויי שענע מליזה־בריעף איבערגענעבען מיט גרוים מיה דורך המנ'ס דיענסטמיידעל, און אויף מאָרגען, אז מיר זענען געקומען אין דער „געוועהנליכער צייט" צו המנ'ען, אין דער צייט, וועו ער איז נישטאָ אין דער היים, האָט אונז דאָס דיענסטמיידעל באָגעגענט מיט א מאָדנע שמייכעל אויפ'ן פּנים און האָט אונז אריינגעפּוהרט אין המנ'ס חדר אריין און געהיסען צוווארטען, ביז די „בארישנים" וועלען אריינקומען פון גאָרטען.

און מיר האָבען זיך צוגעזעצט וואַרטען, ביז אונזערע „הויכע איידעלע נשמות" וועלען אריינקומען פון גאָרטען.

ס'איז געווען אָפען דאָס פענסטער. אין דרויסען האָט גע־שיינט, — אָנהויב זומער איז דאָס געווען — די זון האָט פריילעך אראָפגעקוקט פון איהר הויכען געצעלט, פונ'ם לויטער־בלויען הימעל, און פונ'ם גאָרטען — דער איינציגער אידישער גאָרטען אין פּתריליעווקע — האָט זיך געלאָזט הערען א זיסער ריח פון די ווייגשעל־בוימער, וואָס האָבען געהאָלטען אין רעכטען בליהען, און די קליינע וויסע שמעקעדיגע ווייגשעל־בליהמעלעך האָבען זיך, ווי פליענעלעך, ווי קליינע וויסע לעבעדיגע פליענעלעך, פרייליך גע־טראָגען אין דער לופטען, און עס האָט זיך געלאָזט הערען א זשומען, א פישטשען און א שמוצערען פון א סך־א סך פויגלען פונ'ם גאָרטען, פונ'ם איינציגען אידישען גאָרטען אין פּתריליעווקע.

עס האָט זיך געעפענט די טיר און עס זענען אריינגעקומען אונזערע „הויכע איידעלע נשמות".

און אז אונזערע „הויכע איידעלע נשמות" זענען אריינגעקומען, האָבען מיר זיך ביידע, איך און מיין חבר, א חאַפּ געטהאָן פון די ערטער, זיך געגרייט האָרכען איין ענטפער אויף אונזערע טרויעריגע בריעף, אויף אונזערע אומשולדיגע טרערען.

נאָר די „הויכע איידעלע נשמות", אז זיי האָבען אונז דער־זעהען, האָבען זיי א קוק געטהאָן אויפן אויף דאָס אנדערע און האָבען אויסגעשאָסען א געלעכטער אונז גלייך אין פנים אריין און זענען אנטלאָפען צו זיך אין חדר אריין.

און איך מיט מיין חבר זענען געבליבען שטעהן, ווי געלעהמט, געקוקט איינס אויף דאָס אנדערע און נישט געקאָנט אויסרעדען קיין וואָרט אפילו.

א גליק, וואָס דאָס דיענסטמיידעל איז אריינגעקומען צו אונז. און אריינגעקומען איז זי צו אונז מיט אזא מינע, ווי איינער רעדט: „וואָס שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולמס? געהט אייך גע־זונטערהייט!"...

מיר האָבען פארשטאָנען, אז מיר דארפען געהן; נישט געהן, נאָר לויפען, לויפען וואוהין די אויגען וועלען טראָגען! און מיר זענען געלאָפען, געלאָפען פון דער דאָזיגער שטוב, גלייך ווי עמיצער האָט אונז געיאָגט, גלייך ווי צעהן בייזע הינט זענען אונז נאָכ־געלאָפען, און יענער געלעכטער האָט זיך געלאָזט הערען, געקלונגען אין אונזערע אויהערען.

און די זון האָט געשיינט, און די ווייגשעל־בוימער האָבען געבליהט, און די פויגלען האָבען געזשומעט און געפישטשעט און געשמוצערט, און איך מיט מיין חבר זענען געלאָפען, געלאָפען, און יענער געלעכטער האָט זיך נאָך געלאָזט הערען, געקלונגען אין די אויהערען.

עס איז אונז פארענטפערט געוואָרען די קשיה, פאר וואָס מע האָט איהם גערופען „המן" און זיינע טעכטער — די „המנ'טעס".

גצעל

נעשריבען אין יאָהר 1904.

נעצעל

— ויצט, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט נים.
— מיט וואס? מיט נים?
— מיט נים!
— איצט? בשעת מלחמה?
— אדרבה: ווייל מלחמה, ווייל ס'איז אייך לאו־עליכמ'דיג אויפ'ן הארצען, ווייל איך אייך א ביסעל צעשלאגען די מחשבות. און אגב, אז מע צעבייסט א נוס, געפינט מען א יאדער.

I

נעהייסען האט ער נעצעל, נאר נערופען האט מען איהם גויעצעל, נעהאלטען איהם פאר א פרא־אדם: וואר עם האט נאר נעהאט נאט אין הארצען, דער האט נעטריבען מיט איהם קאטאווטעם, נעמאכט פון איהם חוזק. נעווען איז ער צווישען די קליינע יונגלעך אין חדר א בחור'על א דערוואכסענער שוין, א לעפעשעוואטער, מיט מגושם־גראבע הענט און מיט מגושם־גראבע ליפען. א קול האט ער נעהאט, ווי פון א פאס, און נענאנגען איז ער מיט ברייטע הויזען און מיט גרויסע שטיוועל, ווי א בער. א קאפ איז אויף איהם נעזעסען א גרויסער, ווי א באק־דייזשע, און אנגעשטאפט איז ער נעווען, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט קלאטשע, היי

אָדער פּערערען. אַזוי האָט נעזאָגט אויף איהם אין חדר דער רבי, רב יענקעל, איהם אויסגעווארפען אלע מאל זיין וואופּס: „גויעצעל", „ווערגעלעז", „גראָבער נפש", „טרפה'נער ביין", „אָפּסען־פּעל", וכדומה אזעלכע שענע צונעמענישען. און ער? גאָרנישט! ס'זאל איהם אפילו אָנהויבען ריהרען! פּארקלויבען זיך אין א ווינקעל, אָנגעשטאָפּט פולע באקען און גע'מעלה־גרה'ט, ווי א קאלב. גויעצעל האָט געהאלטען, פּארשטעהט איהר מיך, פון דער אכילה. עסען איז ביי איהם געווען טייערער פון וואָס איהר ווילט. „א קישקע אָהן א דנא" — האָבען געזאָגט אויף איהם זיינע חברים. „א זוללי־וסובא'ניק" — האָט געזאָגט אויף איהם דער רבי. און גויעצעל זאל זיך דאָם אפילו פּארקרימען! דער־טאָפּט דעם אָנבייסען, ארויין אין מויל ארויין און געריבען אויף וואָס די וועלט שטעהט. און אָנבייסענם האָט מען איהם נע־טראָגען אין חדר ארויין תמיד די בעסטע — קנישעס מילכיגע מיט וואַרעניקעס לרוב! אָט דער מגושם'דיגער לעפּעשעוואָטער בחור איז נאָך געווען צו די צרות ביי זיין מאמע די ננידית'טע א ציטערייגער, א בן־יחיד'ל, האָט זי איהם געהאָדעווועט, געשטאָפּט טאָג ווי נאכט, ווי מע שטאָפּט א גאנז, און כסדר געקלאָגט זיך, אז „דאָם קינד עסט גאָרנישט".

— מע באדארף איהם אָפּשפּרעכען א גוט אויג, — פלעגט נאָכדעם זאָגען דערויף דער רבי רב יענקעל, געווויינטליך, הינטער די אויגען.

— א מכּה דער מאמען! — פלעגט איהם אונטערהעלפען די רביצין מיט א ניגון און מאכען בשעת מעשה אזא פּנים, אז ס'איז נישט מעגליך געווען, מע זאל נישט לאכען. — אין פּאָלעסיע אזעלכע קינדערלעך וויסעלט מען נאָך, איהם זאל זיין פּאר מיינע ביינער!

— נאָך זיין קאָפּ זאל איך בלייבען! — לאָזט־אויס נאָך איהר דער רבי און רוקט איהם אן דאָם היטעל איבער די אויהערען.

דער גאנצער חדר לאכט, און גויעצעל זיצט אנגעבלאזען און שווייגט; ברוגז איז ער טאקי, נאר ער שווייגט. שוועד ארויס־צוברענגען איהם אין כעם; נאר האט מען איהם ארויסגעבראכט אין כעם — איז נו־נו! א בעד, אז מע צערייצט איהם, באראף נישט זיין אזוי מסוכן, ווי ער. פאר כעם הויבט ער אן טאנצען און בייסען זיך אליין מיט די נעזונטע ווייסע צייהן אין די הענט ארײן, און לאזט ער אראפ א פאטש, קאן מען איהם פיהלען, טאקי האבען הנאה. דאם האבען זיינע חברים געוואוסט גאנץ גוט, טאקי פארזוכט אויף זייערע פלייצעס, און מהאי טעמא מורא געהאט פאר איהם אימת־מות, נישט געוואלט האבען מיט איהם קיין מגע־ומשא. פאר קלעפ, פארשטעהט איהר מיך, האבען אידישע קינדער דרך־ארץ... און בכדי מע זאל זיין געוואהרענט פון גויעצעל'ס קלעפ, האבען אלע צעהן חדר־יונגלעך בחברותא געמוזט מאכען אקענען איהם יד־אחת, צעהן חברים אקענען איינעם, און אט אויף אזא־נ־אופן איז געוואהרען ביי יענקלען אין חדר צוויי כתות: פון איין זייט אלע תלמידים, פון דער אנדערער זייט גויעצעל. די תלמידים האבען געשארפט די מוחות, גויעצעל — דעם קולאק. די תלמידים האבען גויעלערנט, גויעצעל האט געפרעסען קנישעס מיט ווארעניקעס לרוב.

II

ויהי היום, ס'איז געקומען אונטער א יום־טוב, האבען זיך חברה צוזויפגענקלויבען שפיעלען אין נים. דאם שפיעל אין נים איז א שפיעל, ווי אלע שפיעלען, נישט בעסער פון דריידעל און נישט ערגער פון קארטען; דאם שפיעל באשטעהט אין פאר־שיידענע שפיעלען: אין „גריבעל", אין „באנק" און אין „יאר־מעלקע". און אויסלאזען לאזט זיך אוים דאם שפיעל, ווי, גע־ווינטליך, יעדעס שפיעל: איינער פארשפיעלט, דער אנדערער

געווינט. און, ווי אומעטום, איז דער וואָס געווינט א חכם און א בריה און א וואויל־ער יונג, און דער וואָס פארשפּיעלט — דער איז א טפּיש און א בהמה און א שלימ־מזל'ניק, פונקט ווי, להבדיל, אין די גרויסע מקומות, אין די קלובען, דאָרט, וואו דער עולם זיצט יומם ולילה און איז זיך עוסק אין הלכות קאָרטען.

האָבען זיך, הייסט עס, חברה צונויפגעקלויבען אין חדר, אלע צעהן חברים, שפּיעלען אין נים. איבערגעקאָהרט א באַנק, אויס־געלאָזט א שורה נים אויף דער ערד און גענומען וואַרפען פון דער באַנק אראָפּ צו דער שורה; ווער עס וועט מעהר אויסשלאָגען פון דער שורה, דער האָט געוואונען. פּלוצים עפענט זיך די טיר און עס קומט אריין געצאָגט, מיט פולע קעשענעס, געווינטליך.

— ברוך הבא, א איד! — רופט זיך אָן איינער.

— מע זאָל דערמאָנען משיח'ן! — מאָכט דער אנדערער.

— ויבוא המן! — זאָגט דער דריטער.

— מאָכט רש"י: דער רוח האָט איהם געבראָכט צו טראָגען!

— אין וואָס שפּיעלט איהר, אין באַנק? שפּיעל איך אויך מיט אייך. איך האָב נים. — אזוי זאָגט געצאָגט און באַקומט באלד א תשובה:

— לאָ מיט א ספאָדיק!

— פאר וואָס?

— דערפאר!

— נו, וועל איך אייך צעשלאָגען דאָס שפּיעל!

און נישט לאַנג געטראָכט, געגומען מיט די בעריש פים און צעשליידערט די שורה נים איבער דער גאַנצער שטוב. האָט דאָך עס חברה מסתמא פארדראָסען. א העזה פון א יונגאטש!

— קינדער, וואָס שווייגט איהר איהם? — האָט זיך אָנגערופען איינער.

— הבה נתחכמה! — רופט זיך אָן נאָך איינער.

— לאָמיר איהם דורכברעכען די ביינער! — פארטייטשט א דריטער.

— אנו, פרובט זיך! — מאכט געצעל און פארקאטשעט די ארבעל, גרייט צו דער ארבייט.

און ס'איז ארוים א מלחמה, א געשלעג צווישען ביידע כּתות. פון איין זייט דער גאנצער חדר, פון דער אנדערער זייט — געצעל.

צעהן איז נישט איינער. זיי האָבען טאקי געפיהלט דעם טעם פון זיינע געזונטע קולאקעס; א צוויי־דריי סימנים: ביילען אין שטערן און לאנטערנעס אונטער די אויגען האָבען טאקי גע־חאפט זיי; דערפאר האָבען זיי אבער אויך איהם נעגעבען צו זעהן די וועלט מיט זייערע שארפע נעגעל און מיט די צייהן און מיט וואָס נאָר מע האָט געקאָנט, פון פאַרענט און פון הינטען און פון אלע זייטען, געדראפעט, געשטשיפעט, געפליקט, גערישען, געביסען — בקיצור, צעהן איז נישט איינער, גובר געווען האָבען זיי, און געצעל האָט געמוזט, מחילה, נעמען דעם וועג און מאכען פליטה. און ערשט דאָ הויבט זיך אָן די רעכטע מעשה מיט די נים.

III

ארויסגענאנגען אין דרויסען א צעקאָשמעטער, א צעדראפע־טער, מיט צעריסענע פלודערען, איז געצעל געבליבען שטעהן א ווייל פארטראכט. נאָכדעם האָט ער זיך געגעבען א פאטש מיט ביידע הענט איבער די קעשענעס, און עס האָט זיך געלאָזט הערען א קלינגען פון א סך נים.

— ווילט איהר, הייסט דאָס, מיט מיר נישט שפיעלען אין נים? לאָז זיך מיט אייך שפיעלען דער מלאך־המות! איך האָב אייך אויף סים סאָט כּפּרות! איך קאָן באשטעהן, מיר זאָלען זיך אליין אינצווייען שפיעלען...

אזוי האָט געצעל א זאָג געטהאָן צו זיך אליין און האָט זיך געלאָזט גיהן וואו די אויגען וועלען איהם טראָגען. אפּנעשטעלט

זיך אין מיטען וועג, טהוט ער א זאג צו זיך, גלייך ווי ער וואלט דאָ געווען מיט עמיצען זאלבאנאנד:

— וואוהין זשע, געצעל, וועלען מיר נעהן, אשטייגער? — און טאקי באלד זיך אליין געענטפערט:

— אהין, ווייט... הינטער דער שטאדט, אויף יענער זייט מיהלען. דאָרט איז נישטאָ קיינער. דאָרט וועלען מיר זיך זיין איינע אליין אינצווייען, קיינער וועט אונז נישט שטעהרען. און לאָז עמיצער פרובען אונז שטעהרען, וועלען מיר ברעכען ביינער, מאכען א תל...

און געצעל, רערענדיג אזוי מיט זיך אליין, פיהלט, אז ער איז נישט איינער, נאָר צוויי, און כּח פיהלט ער אין זיך פאר צוויי! אנו, לאָזען נאָר קומען אהער זיינע חברים, מאכט ער פון זיי א מאטשינקע, א האנטשירקע, א חורבן! און ער האָט דערפון שטארק הנאה און הערט נישט אויף צו רערען מיט זיך אליין, גלייך ווי ער וואלט דאָ געווען באמת זאלבאנאנד.

— הער נאָר אויס, ביז וואנען וועלען מיר, אשטייגער, נעהן? — מאכט ער צו זיך אליין און ענטפערט זיך טאקי תּוך־כּדי־דבור:

— נו, עס וועגדט זיך אין דיר.

— טאָמער וואלטען מיר זיך נאָר דאָ צוגעזעצט שפּיעלען אין נים? הא? וואָס זאגסט דו, געצעל?

— טא, ביי מיר האָסט דו ג'פּועל'ט.

און געצעל זעצט זיך צו אויף דער ערד, העט־וויט הינטער דער שטאָדט, אויף יענער זייט מיהלען. ארויסגענומען און איבער־געצעהלט די נים, צעטיילט זיי אויף דער האלב, גלייך אויף גלייך; איין העלפט ארויינגעלעגט אין דער רעכטער קעשענע, די אנדערע העלפט אין דער לינקער קעשענע, אויסגעטהאן דאָס היטעל און ארויינגעוואָרפען אהין פון דער רעכטער קעשענע עטליכע נים און א זאג געטהאן צו זיך אליין:

— זיי מיינען, אז אָהן זיי קאָן מען זיך גאָר נישט באַנעהמען...
הער נאָר אויס, געצעל, אין וואָס פאַר א שפּיעל שפּיעלען מיר?
— איך וויים? אין וואָס פאַר א שפּיעל דו ווילסט.
— אפשר וועלען מיר שפּיעלען אין „אום צי גראָד"?
— ביי מיר האָסט דו נע׳פּוּעל׳ט.
און ער טהוט א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און א מאָך:
— אַציגד טרעף! אום, צי גראָד? נו, רער ווערטער! —
מאַכט ער צו זיך אַליין און טהוט זיך א זעץ מיט׳ן עלענבויגען אין
זייט אריין און ענטפערט זיך אַליין:
— גראָד.
— גראָד, זאָגסט דו? ווי לאַנג שמויסט מען דיך! נעפּ
אהער. האָסט פּארשפּיעלט דריי נים.
און ער נעמט־ארויס פון דער לינקער קעשענע דריי נים, לענט
זיי איבער אין דער רעכטער. וויעדער א מאָל א טרייסעל מיט
דער יארמעלקע און וויעדער א מאָל א פרעג:
— נו, ווייטער. אום, צי גראָד?
— אום.
— אום, זאָגסט דו? ווי לאַנג קרענקסט דו! נעפּ אהער,
דו האָסט פּארשפּיעלט פּיער נים!
און ער לעגט־איבער פון דער לינקער קעשענע אין דער רעכטער
פּיער נים, טהוט א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און א מאָך צו
זיך אַליין:
— נו, אפשר וועסט דו איצט טרעפען? אום, צי גראָד?
— גראָד.
— גראָד, זאָגסט דו? ווי לאַנג פּויעלען די ביינער דיינע!
נעפּ אהער, דו פּארך איינער, פּינף נים׳לעך!
— נענוג איך פּארשפּיעל, שעלסט דו זיך נאָך?
— ווער איז דיר שולדיג, אז דו ביזט א בהמה און טרעפסט,
ווי א בלינדער אין גרוב? נו, זאָג שוין ווייטער, זאָג: אום,
צי גראָד? איצט וועסט דו שוין מסתמא נעווינם טרעפען.

— גראָד.
— גראָד? לעבען זאָלסט דו מיר אזוי! געב אהער, דו פערד אייגער, זיעבען נים, און טרעף נאָך א מאָל: אום, צי גראָד?
— גראָד.
— וויעדער א מאָל גראָד? איך זאָל דיך אזוי האָבען פאר א טאטען! געב אהער, שלים־מזל, נאָך פינף ניסלער, און טרעף שוין אצינד, אפשר וועסט דו חאָטש איין מאָל טרעפען: אום, צי גראָד? נו, וואָס שווייגסט דו!
— איך האָב שוין נישט קיין ניס.
— ס'א ליגען! דו האָסט!
— ווי איך בין א איד, איך האָב נישט.
— טהו נאָר א זוך גוט אין קעשענע אויפ'ן רגא! אט אזוי.
— נישטאָ קיין סימן אפילו!
— נישטאָ? פארשפיעלט אלע ניס? נו? צו וואָס האָט דאָס דיר געטויגט? ביזט דו נישט קיין בהמה?
— געגוג, האָסט אפגעוואונען ביי מיר אלע ניס, רייצסט דו זיך נאָך מיט מיר?
— א מצוה, זאהר רעכט! האָסט געוואָלט ביי מיר אפ־געווינען, האָב איך ביי דיר אפגעוואונען.

און גויעצעל איז העכסט צופריעדען פון דער מעשה, וואָס געצעל האָט פארשפיעלט, און ער, גויעצעל, האָט געוואונען. ממש ער פיהלט, אז עס קומט איהם צו א שטיק געזונט. ער פיהלט זיך איצטער בכח אפגעווינען ביי דער גאנצער וועלט אלע ניס. „וואו נעמט מען זיי איצטער, די חברים מיינע פון חדר? וואָלט איך זיך מיט זיי צערעכענט! איך וואָלט זיי נישט איבערגעלאָזט קיין אייניציג ניסעל אפילו אויף א רפואה! זיי וואָלטען זיך אויסציהען ביי מיר, א מיתה משונה איינגעמען דאָ אויפ'ן ארט!"...

און געצעל ווערט אין פעם, מלא רציחה, לעגט־צונויף די קולאקעס און קריצט מיט די צייהן און רעדט צו זיך אליין, גלייך ווי ער וואָלט דאָ באמת געווען זאלבאנאנד:

— אנו, פרובט איצט זיך אָנהויבען מיט מיר! אצינד בין איך שוין נישט אליין! אצינד זענען מיר שוין זאלבאנאנד!... נו, געצעל? וואָס ביזט דו געבליבען זיצען עפּים, ווי א חתן? לאָמיר נאָך שפּיעלען א ביסעל אין נים.

— אין נים? וואו האָב איך נים? איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אז איך האָב שוין נישט קיין איינציג ניסעל אפילו.

— אך! איך האָב גאָר פארגעסען, אז דו האָסט שוין נישט קיין נים... ווייסט דו וואָס? איך וועל דיר געבען איין עצה, געצעל.

— דהיינו?

— געלט האָסט דו?

— איך האָב. נו, איז וואָס?

— קויף ביי מיר נים.

— וואָס הייסט, איך זאָל ביי דיר קויפען נים?

— בחמה, ווייסט נישט וואָס הייסט קויפען? געב מיר געלט, נא דיר נים. הע?

— נו, מהכתּיתי. ביי מיר האָסט דו גע'פּועל'ט.

און ער נעמט־ארויס פון בייטעלע א זילבערנע גריוונע, דינגט זיך אויס פאר'ן מקח, צעהלט־אָפּ א פּאָר צעהנדליג נים פון דער רעכטער קעשענע אין דער לינקער, און דאָס שפּיעל הויבט זיך אָן גאָר איבער א נייעס.

IV

א ענינטער קאָרטען־שפּיעלער, דערצעהלט מען, האָט גערופען א האלבע שעה פאר'ן טוידט זיין זוהן, אויך א קאָרטען־שפּיעלער, און רופט זיך אָן צו איהם בזה הלשון:

— מיין קינד! איך געה־אַוועק פון דער וועלט, מיר וועלען זיך שוין מעהר נישט זעהן קיינמאל. איך וויים, אז דו שפּיעלסט

אין קאַרטען, דו האָסט מיין חולאת... שפּיעלען מעגסט דו וויפּיעל דו ווילסט, נאָר אָפּשפּיעלען זיך — זאָל דיך גאָט שומר ומציל זיין!

די דאָזיגע ווערטער זענען, להבדיל, א תורה. נישטאָ קיין ערגערע זאַך אויף דער וועלט, ווי אָפּשפּיעלען זיך. דאָס טהוט־אויס, זאָגען געניטע מענטשען, ביז צו דעם לעצטען העמד! דאָס טרייבט־אַריין אין שאול־תחתיה אַריין, און מע קאָן שוין נאָכדעם קיין תּחית־המתים נישט אויפשטעהן! אזוי זאָגט די וועלט, און אזוי איז געווען אויך מיט אונזער חברה־מאַן. ער האָט אזוי לאַנג געאַרבייט מיט'ן היטעל: אום, צי גראָד, געלעגט פון איין קעשענע אין דער אַנדערער, ביז די לינקע קעשענע איז געבליבען אָהן איין ניסעל.

— נו, פּאַר וואָס שפּיעלסט דו נישט?

— איך האָב שוין נישט מיט וואָס.

— ווייַדער א מאָל געבליבען אָהן נים, שלים־מזל?

— דו זאָגסט, איך בין א שלים־מזל, און איך זאָג, דו ביזט א שולער.

— זאָגסט דו נאָך א מאָל דאָס וואָרט „שולער", געב איך דיר איבער די פּיסקעס.

— לאָז דיר גאָט געבען אזא זין!...

געצעל בליבט זיצען עטליכע מינוט שטיל, גראָבעלט מיט די פינגער אין דער ערד, גראָבט א גריבעל און ברומט שטילערהייט א ליעדעל אונטער דער נאָז. נאָכדעם טהוט ער א זאָג:

— סקוטשנע! לאָמיר שפּיעלען אין נים.

— וואו האָב איך נים?

— האָסט נאָך עפּים געלט? איך וועל דיר פּארקויפען נאָך א צעהנדליג.

— געלט? וואו האָב איך געלט? איך האָב שוין נישט א גראָשען!

— נישט קיין נים און נישט קיין געלט? אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאַלטען! חא־חא־חא!

און דער „חא־חא־חא" צעשיט זיך איבער'ן גאנצען פעלד, קלינגט זיך אפ מיט א וויערער־קול אינ'ם געדיכטען ווייטען וואלד, און גענצעל קאטשעט זיך פאר גענלעכטער.

— וואם איז מיט דיר פאר א גענלעכטער, דו גויצעל אייר־נער? — מאכט ער צו זיך אליין, און טאקי תוך־כדי־דבור זיך אליין אפגענטפערט:

— דאם לאך איך פון דיר, שלים־מזל. גענוג דו האסט מיר פארשפיעלט אלע נים — צו וואם האט דיר געטויגט נאך נעמען און פארשפיעלען דאם גענלט אויך, אזוי פיעל גענלט, דו שוטה בן פיקהאלץ? אוי, איך וועל דאם נישט אויסהאלטען! חא־חא־חא!

— האסט דאך מיך אליין ארויפגעפיהרט דערויף, דו רשע מרושע, דו שלעכטער יונג, דו טרפה'נער ביין!

— חכם בלילה! אז איך זאל דיר זאגען אפשניידען די נאז, דארפסט דו מיך פאלגען? דו פעטאך איינער! דו בהמה בצורת פערד! חא־חא־חא!...

— ווער האטש אנשטומט, דו גויצץ איינער, און לאם איך דיין טרפה'נעם פרצוף נישט אנקוקען!

און ער קערעוועט זיך אוועק פון זיך אליין, זיצט עטליכע מינוט איין אנגע'ברוגז'טער, גראבעלט מיט די פינגער די ערד, פארשיט דאם אויסגעגראבענע גריבעל און זינגט שטילערהייט א ליעדעל אונטער דער נאז.

V

— ווייסט, וואם איך וועל דיר זאגען, נעצעל? — רופט ער זיך אן צו זיך אליין אין עטליכע מינוט ארום. — לאמיר זיך שוין איבערבעטען, לאמיר ווערען חבר. גאט האט מיר געהאלפען, ס'האט מיר אזוי באגליקט, איך האב געוואונען, קיין עין־הרע, אזוי פיעל נים, — פאר וואם זאלען מיר זיך נישט פארגינען צעקנאקען עטליכע

ניסל׳ען? זיי באדארפען זיין, מיין איך, ניט שלעכט? הא? ווי מיינסט דו, נעצעל׳?

— יאָ, איך מיין אויך אזוי, זיי באדארפען זיין ניט שלעכט. — ענטפערט ער זיך אליין, און חאפט־ארײן אין מויל׳ איין ניסל׳, דאָס אנדערע ניסל׳, דאָס דריטע ניסל׳, טהוט אלע מאל׳ א זעץ מיט׳ן האנט איבער די צייהן, דאָס ניסל׳ טהוט א טרישטשע, נעמט ער ארויס א פעטען יאָדער, רייניגט איהם ארום, ווארפט איהם אריין אין מויל׳ און קייעט מיט די גרויסע ווייסע צייהן געשמאק, חראָמקעט, ווי א פערד האָבער, און רופט זיך אָן:

— ביזט אפשר אויך א בעל׳ן, נעצעל׳, אויף א יאָדער פון א ניסל׳? שעם דיך נישט, זאָג!

— מהכתּיתי, פאר וואָס נישט?

אזוי ענטפערט ער זיך אליין, ציהט אוים די לינקע האנט, נאָר טאקי באלד טהוט ער זי א פאטש מיט דער רעכטער:

— און א מכה ווילסט דו נישט?

— לאָז דיר זיין א מכה.

— לאָז דיר זיין צוויי.

און ער הערט נישט אויף צו קנאקען ניסל׳ען און קייען די פעטע יאָדערען, חראָמקען, ווי א פערד האָבער. ס׳איז איהם קארג, וואָס ער פרעסט און יענער זיצט און קוקט, רופט ער זיך אָן צו איהם:

— הער נאָר, נעצעל׳, וואָס איך וועל׳ דיך פרעגען: ווי אזוי איז דיר, למשל׳, בשעת מעשה, אז איך עס און דו קוקסט?

— ווי אזוי מיר איז? אזא יאָהר אויף דיר!

— ע, ביזט, אפנים, אין כעס? נא זשע דיר א יאָדער פון א ניסל׳.

און נעצעל׳ס רעכטע האנט גיט דער לינקער האנט א יאָדער פון א ניסל׳. ווי׳ל די לינקע האנט נעמען דעם יאָדער פונ׳ם ניסל׳, גיט איהם די רעכטע האנט, מחילה, א פייג... געהט די לינקע האנט און טהוט א פאטש דער רעכטער האנט, נעמט די רעכטע האנט

און טהוט א פּאטש דער לינקער האנט. געהט די לינקע האנט און דערלאנגט א פּראסק אין דער רעכטער באק, געהט די רעכטע האנט און שטעקט־אפּ דער לינקער באק צוויי פּעטש. חאפּט־אן די לינקע האנט ביי דער רעכטער לאץ, נעמט די רעכטע האנט און רייסט־אפּ די לינקע לאץ פון אויבען ביז ארא. געהט די לינקע האנט און חאפּט זיך אן ביי דער רעכטער פּאה, נעמט די רעכטע האנט און פּארפּאהרט אין לינקען אויהער.

— לאז־אפּ די פּאה, געצי, פּאלג מיך, לאז־אפּ די פּאה!

— לאז־אפּ דעם אויהער, וועל איך דיר אפּלאזען די פּאה!

— א מכה!

— נו, בלייבסט דו אהן א פּאה, געצי!

— בלייבסט דו, גויעץ, אהן איין אויהער!

— אי!

— אי־אי!!

. . . . . .

עפּילאג.

עטליכע מינוט האט זיך אזוי געקאטשעט אויף דער ערד אונזער נעצעל. אט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער רעכטער זייט, אט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער לינקער זייט, צוגעהאלטען מיט ביידע הענט די קעשענע מיט נים. א מינוט האט גובר געווען גויעצעל, א מינוט האט גובר געווען נעצעל. ביז ער האט זיך אויפגעחאפּט פון דער ערד, איין איינגעקאטשעטער אין בלאטע, ווי א דבר־אחר, א צעפּליקטער, מיט א צעפּלוטיגטען אויהער, מיט איין אונטערגעריסענער פּאה, ארויסגעחאפּט אלע נים פון קעשענע און פּארוואַרפען זיי אין בלאטע אריין, העט־ווייט ביז אויף יענער זייט מיהל, און צו־געברומט מיט פּעם:

— אט אזוי!... א מצוה!... נישט מיר, נישט דיר!...

לאה'ניו

א בילד.

נעשריבען אין יאָהר 1904.

לְאָחִינוּ

א.

פון יאָהר צו יאָהר, פינקטלִיך, ווי א זייגער, איז בּיי די בּערנשטיינס א מנהג, אז צו „שפּוך חמתך" עפענט מען אלע טירען — מע לאָזט־אריין א גאַסט אין שטוב אריין, א ליעבּען טייערען גאַסט, אליהו הנביא.

זיי גלויבּען, אז דער גוטער געטרייער אליהו הנביא קומט־אריין זיי בּענטשען. שטילערהייט טרינקט ער אָפּ א טראָפּען פון׳ם פּוס, וואָס שטעהט אָנגעגרייט פון זיינעטוועגען, און ווערט שטילערהייט פּארשוואונדען.

פּאר אזא איין אָנגעלעגטען גאַסט שטעהט־אויף די גאַנצע שטוב און רופט־אויס: „ברוך הבא!"

און נאָכ׳ן „ברוך־הבא" זאָגט מען הויך, אויף א קול און מיט א ניגון:

— ש פּ ו ך ח מ ת ך — גיס אויס דיין צאָרן אויף די נישט־קולטורעלע פעלקער, וואָס ווילען דיך ניט קענען!...

א מאָדנע פּרומע שטוב בּיי די בּערנשטיינס! א פּאטריאַרכאלע, א פשר׳ע, מיט מנהגים פּאטריאַרכאלע.

ערב־פּסח פשר׳ט מען די פּיסלעך פון די בּענקלעך, די קייטלעך פון די טירען, די זאַלינקעס פון׳ם קוימען, די קראָקווּעס פון׳ם בּוידעם.

מע כשר׳ט די קינדער, מע כשר׳ט די דיענסט, מע כשר׳ט די בהמה.

אויב ביי דער גאנצער וועלט איז כשר, איז ביי זיי כשר שבכשר. אויב ביי אלע אידן איז פסח, איז ביי זיי פסח שבפסח.

און אז בערנשטיין זעצט זיך אוועק צום סדר מיט׳ן ווייסען קיטעל, מיט דער ווייסער זיידענער יארמעלקע, מיט די ווייסע שיך און זאקען, אויף דעם הסב־בעט, אויף דעם ווייסען וויכען הסב־בעט, — געוועלטיגט ער.

דער סולטאן פון מאראקע מיט׳ן שאך פון פערסיע, און אפילו דער מלך פון קאַרעע, וואס טראגט א מגן־דוד אויפ׳ן קאפ, מענען, כלעבען, קומען אהער זיך לערנען געוועלטיגען.

אז וואוילי איז דעם מלך, וואס האט ביי דער רעכטער האנט אזא מלכה, ווי בערנשטיין האט.

אז וואוילי איז דעם מלך מיט דער מלכה, וואס ארום טיש ביי זיי זיצען, ווי די אייליבערט־פלאנצונגען, זייערע קינדער.

רעד איך פון דער מלכה בערנשטיין, דערמאן איך מיך אן דער „אשת־חיל״ פון שלמה המלך. רעד איך פון איהרע קינדער, קומען מיר אקעגען די ווערטער: „הנה כי כן יבורך גבר״ — אט אזוי איז דאס, אז גאט וויל איינעם בענטשען!

ב.

איין יאהר, סך־הכל איין יאהר, איז איבערגעלאפען — און וואס פאר איין איבערקאהרעניש!

די אייגענע שטוב, די אייגענע כשר׳ע פרומע שטוב. די אייגענע מענטשען, די אייגענע פרומע כשר׳ע אידען. נאר נישט דער גייסט, נישט דער פסח, נישט דאס עפענען פון די טירען, נישט דער „ברוך־הבא״, נישט דער „שפוך־חמתך״, וואס פארא־יאהרען.

וואו איז אהינגעקומען די פרייליכקייט, די ליכטיגקייט, מיט דער היימליכקייט, מיט דער בריטקייט?

א זאָרג, א גרויסער טיעפער זאָרג, ליגט אויסגעגאָסען אויף אלע פנימ׳ער. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך אהער ארײַנ־גע׳גנבה׳ט. א שטילער־שטילער טרויער.

שוין באלד א יאָהר, זינט עס האָט זיך אויסגעגאָסען אויף זיי און אויף דער גאנצער שטאָדט א וואלקענבראָך, א שטורעמווינט מיט א האָגעל, און נאָך קלינגט זיי אין די אויהערען דער דונער מיט׳ן ציטערען פון די פענסטער, מיט׳ן געשרײַ, מיט׳ן געפילדער.

איין יאָהר, סך־הכל איין יאָהר, איז איבערגעלאָפען — און וואָס פאר איין איבערקעהרעניש!

א זאָרג, א גרויסער טיעפער זאָרג, ליגט אויסגעצויגען אויף אלע פנימ׳ער. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך אהער ארײַנ־גע׳גנבה׳ט. א שטילער־שטילער טרויער.

דער אייגענער מלך מיט׳ן ווייסען קיטעל, מיט דער ווייסער זיידענער יארמלקע, אויף דעם אייגענעם ווייסען וויכצען הסב־בעט. די אייגענע שענע מלכּה, די אשת־חיל. די אייגענע קינדער, ווי די אייבערט־פלאָנצונגען, ארום טיש. נאָר נישט דער סדר, וואָס פאראיאָהרען, נישט די פרייליכקייט, די ליכטיגקייט, מיט דער היימליכקייט, מיט דער בריטקייט, וואָס פאראיאָהרען.

די אייגענע הגדה, נאָר נישט דער ניגון. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך ארײַנגע׳גנבה׳ט אין דעם ניגון, א שטילער־שטילער טרויער.

און דער מלך און די מלכּה און די קינדער, די בני־מלכים, זינגען שטיל דעם שטילען טרויעריגען ניגון, גלייך ווי א קראַנקער, א חולה מסופן, וואָלט דאָ געלעגען ערגיץ אין דער נאָהענט, גלייך ווי מע וואָלט באָווויינט א טוידטען.

און שטילערהייט, בגנבה, באהאלטען איינס פון דאָם אנדערע, טריסלען זיי אפֿ א שטילע טרער — נאָך לאה׳ניון.

ב.

לאה'ניו — אזוי האָט געהייסען דאָס קלענסטע קינד, דאָס קלענסטע און דאָס ליעבסטע.

דאָס איז געווען זעהר־זעהר א נעראָטען קינד, א מיידעלע פון א יאָהר זעכס, א מיידעלע מיט געקרייזעלטע פלאָכסענע הערלעך און מיט הימעל־בלויע אויגלעך, און גערעדט האָט דאָס, ווי איין אלטער. אלסדינג גערעדט און אלסדינג פארשטאנען, אלסדינג געפיהלט און אלסדינג געוואוסט.

שוין צופיעל געוואוסט, צופיעל געפיהלט, צופיעל פארשטאנען! וואָס וועט זיין פון דעם קינד, אז עס וועט אויסוואכסען?

דער דאקטאָר האָט געזאָגט: „דאָס קינד איז נערווועז; דאָס קינד דארף מען היטען". וואָס איז דער חידוש, וואָס אלע האָבען איבער דעם אזוי געציטערט, געטרייסעלט זיך? לאה'ניו! לאה'ניו!

פאראיאהרען, אז ס'האָט זיך אויפגעהויבען דער שטורעם־ווינט און אלע האָבען אָנגעהויבען ארומלויפען איבער דער שטוב, ווי די פאר'סמ'טע מייז, ניט געווואוסט, וואו מען איז אין דער וועלט, האָט לאה'ניו פארשטאנען און איז ארויפגעשפרונגען צו דער מוטער אויף די הענט, ארומגעחאפט זי ביי'ם האלז און געציטערט און געטרייסעלט זיך, און די צייהנדלעך האָבען זיך ביי איהר געשלאָגען, און די אויגלעך זענען איהר געוואָרען משונה גרויס, און זי האָט געזאָגט:

— מאמעניו, איך וועל דיך ניט לאָזען!...

פאר שרעק, נאָר פאר שרעק אליין, איז דאָס קינד גע־שטאָרבען!...

. . . . . .

ד.

אך, ווי שען איז געווען לאה'ניו, ליגענדיג אין בעטל, ווי חנ'עוודיג! די געקרייזלטע פלאַכסענע הערלעך צעלאָזט, די שענע הימעל־בלויע אויגלעך האלב־אָפען, די ווייסע טוידטע ליפען צוגעשלאָסען אויף שטענדיג, אויף אייביג.

ניין, לאה'ניו וועט שוין מעהר ניט רעדען. קיינמאל ניט, קיינמאל ניט!

און דאָך מאַהלט זיך אוים דער מוטער, אז דאָס קינד קוקט אויף איהר, רעדט צו איהר, פרעגט ביי איהר:

— מאמעניו! פאר וואָס?...

קיינער גלויבט איהר ניט, דער ווייסטער מאמע. זיי מיינען, אז זי רעדט פון וועג, אז זי איז, חלילה, ניט ביי די געדאנקען. חא־חא־חא! חא־חא־חא!...

נאָר וואָס טראָגט א מענטש ניט איבער? לאה'ניון האָט מען באהאלטען, אין דער ערד באהאלטען, און די ווייסטע מאמע איז געזונט געוואָרען. און אָט זיצען זיי אלע איצט ביי'ם סדר, אלע, נאָר אָהן לאה'ניון. סאמע דאָס קלענסטע, סאמע דאָס ליעבסטע פעהלט! נישטאָ לאה'ניו!

און דער מלך און די מלכה און די קינדער, די בני־מלכים, זינגען שטיל דעם שטילען טרויעריגען ניגון פון דער הגדה, דערמאנען זיך אָן לאה'ניון, ווי זי איז פאראיאהרען דאָ געזעסען, און שטיל, בגנבה, באהאלטען איינס פון דאָס אנדערע, פארלירען זיי א טרער.

און אז עס קומט צו „שפוך־חמתך", עפענט מען די טירען בריים, ווי אלע מאָל, אריינצולאָזען דעם גאסט, אליהו הנביא, און מע שטעהט־אויף, בכדי איהם מקבל פנים זיין, איהם אָפגעבען דעם „ברוך־הבא".

נאָר, אוי־וועה, ס'איז ניט דער „ברוך־הבא", וואָס פארא־יאָהרען! ס'איז ניט דאָס אויפנעמען דעם אָנגעלעגטען גאסט, אליהו הנביא, ס'איז ניט דער „שפוך־חמתך", וואָס אלע יאָהר!

טאקי די אייגענע תפלה, די אייגענע ווערטער, נאָר דער נוסח, דער ניגון, דער טאָן איז איין אַנדערער! עס לאָזט זיך הערן אינ׳ם נוסח א נייער טרויער, אין די ווערטער — א מין באַקלאָגען זיך פאַר דעם רבונו־של־עולם.

און ווי טרערען הערען זיך אינ׳ם מלכ׳ם קול. און אויך די מלכה ווישט די אויגען. און די קינדער, די בני־מלכים, קוקען אויף די אָפענע טירען, גלויבען נישט אינ׳ם גאַסט, גלויבען נישט, אז אליהו הנביא קומט אהער צו פליהען פארזוכען א טראָפען פונ׳ם פוס, וואָס שטעהט אָננעגרייט פון זיינעטוועגען. זיי טראכטען:

„ווי קאָן דאָס אזא גוטער געטרייער מלאך, ווי אליהו הנביא, דערלאָזען אזעלכעס, אזא אומרעכט? ווי קאָן דאָס אזא גוטער געטרייער מלאך, ווי אליהו הנביא, דערלאָזען, מע זאל צוגעמען ביי זיי, אויסחאָפען לאה׳ניון? סטייטש, לאה׳ניון!"...

איין יאָהר, סך־הכל איין יאָהר, איז איבערגעלאָפען — און וואָס פאַר איין איבערקעהרעניש!

א פארשפיעלטער ל"ג-בעומר

ש מעשה סוו חרר.

נעשריבען אין יאהר 1904.

אַ פַּארְשְׁפִּיעלְטֶער לַי־גְ־בָּעוֹמֶר

א.

אונזער רבי, „ניסעל דער קלייַנער" (אזוי האָט מען איהם
ערופען, ווייל ער איז געווען א קליינער), האָט זיך געלאָזט
פיהרען ביי דער נאָז פון זיינע באהעלפערס. וואָס די באהעלפערס
האָבען געוואָלט, האָבען זיי ג׳פועל׳ט. געקומען דער ערשטער
באהעלפער און האָט געזאָגט: מע דארף היינט לאָזען די קינדער
באַצייטענס פריי — האָט ער געהייסען לאָזען די קינדער פריי.
געקומען דער אנדערער באהעלפער און געזאָגט: די קינדער
וועלען איבערקעהרען די וועלט, מע דארף זיי האלטען אין חדר —
האָט ער געהייסען, מע זאָל זיי האלטען אין חדר. ער זאָל אליין
עפּים צוקלערען — דאָס נישט. דעריבער האָבען געוועלטיגט אויף
אונז די באהעלפערס, נישט דער רבי. אין אנדערע חדרים, למשל,
וויסען באהעלפערס איינוואשען די קינדער, זאָגען מיט זיי ברכה,
טראָגען זיי אויף די פליַיצעס איבער דער בלאָטע, ברענגען זיי
אין חדר אריין א טעפּעלע אָנבייסען. ביי אונז האָבען די באַ־
העלפערס געפּוילט זיך איינוואשען אונז, זאָגען מיט אונז ברכה,
טראָגען אונז אויף די פליַיצעס. דערפאר האָבען זיי אָבער ליעב
געהאט ברענגען אונז אין חדר אריין די אָנבייסענס און... טאקי
אליין אויפעסען. אויסזאָגען דאָס דעם רבין האָבען מיר נישט
געטאָרט: די באהעלפערס האָבען אונז געהאלטען רעכט אין דער

מורא, אונז אַנגעזאַגט, אז טאָמער וועט עמיצער זיך דערוועגען זאָגען א וואָרט, א פּיפּס טהון פּאר דעם רבין, וועט מען איהם קאָטעווען, שינדען די הויט! איינער, א ווייסער־חברה'ניק, האָט זיך יאָ געפּרובט אמאָל ארויסשפּרינגען מיט א וואָרט, האָבען איהם די באהעלפערס נאָכדעם אזוי געטהאָן, אז ער האָט נעבאָך געקרענקט א גאנצען זמן, פּארזאָגט א צהנטען, מע זאָל א בא־העלפער פּאר'ן רבין נישט מסר'ען.

יענע צייט קאָן מען אַנרופען מיט'ן נאָמען „גלות הבהלפרים", אַדער „באהעלפער־גלות".

ב.

ויהי בימי גלות הבהלפרים — און ס'איז געווען אין דער צייט פון „באהעלפער־גלות", האָט זיך געשטעלט ביי אונז אין פּתריעווקע א ל"ג־בעומר א נאסער, א קאלטער, ווי עס גיט זיך אויס אמאָל תחילת מאי קאלטע, נאסע טעג. די זון טאקי פלומרשט באווייזט זיך, לייכט און וואַרעמט; נאָר א שארפער ווינט בלאָזט ערגיץ פון ווייטען, טראָגט־אָן חמארעם, רייסט ביי די פּאָלעס, וואלגערט פון די פּיס — גאָרנישט פּאחאָזשט אויף וועסנע...

האָט זיך פּארגלוסט גראָד דעמאָלט אונזערע באהעלפערס, מיר זאָלען מאכען א שפּאציער ל"ג־בעומר הינטער דער שטאָדט און ארויסגעהן אויף מלחמה, ווי דער מנהג איז ביי אידישע קינדער, מיט שווערדען און מיט פייל־ענבויגענעם און מיט צידה־לדרך, אלערליי גוטע שפּייזען, אין וועג אריין.

ס'איז א מנהג ביי אידישע קינדער פון קדמונים, אז עס קומט ל"ג־בעומר, ווערט מען מלחמה'דיג: מע וואָפענט זיך אָן פון קאָפּ ביז פּיס מיט פּלי־זיין, הילצערנע שווערדלעך, ראָדביקסלעך און פייל־ענבויגענעם, מע נעמט־מיט עסענוואַרג אין וועג אריין און מע גהאלט־ארויס אויפ'ן פרייען פעלד פלומרשט אויף מלחמה. אידישע קינדער, וואָס זיצען נעבאָך א גאנץ יאָהר פּארשפּאַרט אינ'ם ענגען

פינסטערען חדר, אונטער דעם יאָך פון דער תורה, אונטער דער מורא פון׳ם רבין און אונטער די קאַנטשיקעס פון די באַהעלפערס, אז עס קומט ל"ג־בעומר און זיי געהען־ארויס אויפ׳ן פריַיען פעלד, אָנגעוואָפענט פון קאָפּ ביז פֿיס מיט די הילצערנע שוועדלעך, ראָדביקסלעך און פּיילענבויגענס, מאַהלט זיך זיי אוים, אז זיי זענען גבורים, וואָס קאָנען איינעמען דעם שטאַרקסטען שונא, חרוב מאַכען די וועלט — און זיי באַקומען מיט א מאָל קוראַזש, און חברה הויבט־אָן מאַכען גרויסע שפּאַנען און זינגען ליעדלעך, מאַדנע ליעדלעך, האַלב אידיש, האַלב גוויש:

ראַז, דווא, טרי, טשעטירע!
אידישע קינדער
לערנען תורה,
גלויבען אין וואונדער,
האָבען נישט מורא.
שמע ישראל, ניטשעוואָ!
ניע באָאימסיא ניקאַוואָ,
קראָמע באָגא אָדנאַוואָ...

און מיר האָבען געטהאָן, ווי דער מנהג איז: ארַאָפגענומען אונזערע פאַראיאַהריגע הילצערנע שוועדלעך פונ׳ם בוידעם, און פּיילענבויגענס האָבען מיר אָנגעצויגען אויף רייפלעך פון פּסח׳יגע ווייַן־פעסלעך, און ראָדביקסלעך האָבען אונז געשאַפט די באַהעלפערס, געוויינטליך, פּאַר געלט, נאָר אויסלכע ראָדביקסלעך קונציגע, וואָס מע קאָן שיסען מיט זיי א פּליעג, וועז זי זאָל, נאַפּשיקלאַך, וועלען שטעהן און וואַרטען, ביז מע וועט זי שיסען... וכדומה נאָך אויסלכע מינים פּלי־זויין, אידיש געוועהר, וואָס מע קאָן מיט זיי איבערשרעקען אויף טוידט קלייַנע זויגעריגע קינדער. און מיט אָנבייסען האָבען מיר זיך פאַרזאָרגט נישט אויף קאַטאַוועס — איטליכער מיט וואָס גאָט האָט איהם געבענטשט און מיט וואָס

די מאמע האָט איהם באַווילֿיגט פון איהר בריטער האַנט. און מיר זענען געקומען דעם טאָג פון ל"ג־בעומר אין חדר אַריין, אַנ־געוואָפענט פון קאָפּ ביז פים און מיט פולע קעשענעם פון כל טוב, וואָס א מויל קאָן רעדען: בולקע, און קיבעל. און אייער, און שמאלץ, און בראָנפען, און ווישניק, און פערטלען עוף, און שטיקער קאטשקע, און פופקעלעך, און לעבערלעך. און טיי מיט צוקער, מיט נים מיט מאראנצען מיט איינגעמאכטם, און אויך מיט מזומנ'ע גראָשענם — איטליכער פון אונז האָט זיך געוואָלט אויספייגען. ברענגען וואָס מעהר און וואָס בעסער, יוצא זיין פאַר די באַהעל־פערם. און די באַהעלפערם האָבען אונז געלויבט, געזאָגט, אז מיר זענען וואויל, אויסגעצייכענטע יונגלעך, צונויפגענומען אונזערע גוטע שפייזען צו זיך אין די טאַרבעם אריין, און אונז האָבען זיי אויסגעשטעלט שורות־וויי, ווי מע שטעלט־אויס חיל, און האָבען א קאָמאנדעוע געטהאָן:

— נעמט זיך, אידישע קינדער, פאַר די הענט און מארש איבער דער בריק, גלייך אהין אויף מעזשריטשער פלאַץ. דאָרט וועט איהר זיך באַגעגענען מיט די ים־קאָטערם און דאָרט וועט מען זיך שלאָגען!

— הוראַ, ים־קאָטערם! — האָבען מיר אויסגעשריען אלע אין איין קול און האָבען זיך געגומען פאַר די הענט און האָבען זיך ראַפּטאָם א לאָז געטהאָן אין וועג אריין, שטארק האָפערדיג און זיכערליך, ווי אמת'ע גבורים.

ג.

די ים־קאָטערס — אזוי האָבען מיר גערופען די דרדקי־תלמידים דערפאַר. וואָס זיי זענען געווען קינדער קלייגע, קורצע, אלף־בית־יונגלעך, און האָבען אויסגעזעהן קעגען אונז, חומש־בחורים, ווי פליעגען, ווי מערעשקעם. עס האָט זיך אונז אויס־געוויזען, אז מיט איין בלאָז — פו! — מאכען מיר פון זיי א תל.

מיר זענען געווען בטוח, אז זיי וועלען נאָר אונז דערזעהען, ווי מיר זענען אָנגעווואָפענט פון אויבען ביז אַראָפּ מיט שווערדען, פּייַלענבויגענס און ראָדביסקלעך, וועלען זיי געווים חאפּען די פּים אויף די פּלייצעס און וועלען געווים מאכען פּליטה. א קליניגקייט — אזעלכע גבורים, חומש־בחורים, וואָס אלע יונגלעך פון די דרדקי־חדרים האָבען געציטערט פאר אונז אימת־מות, מורא געהאט אריינטרעטען אין אונזערע דל"ת אמות! איהר שפּיעלט זיך מיט חומש־בחורים, וועלעצען, מיט לאנגע פּים?!...

שלאָגען מיט די ים־קאָטערס האָבען מיר זיך, אייגענטליך, קיינמאל נישט געשלאָגען; נאָר על־פּי סברה האָבען מיר געלעבענט און געווען איבערצייגט, אז מיט'ן קוק מאכען מיר מיט די דאָזיגע קליינע וועוועריקעס א פּאַרלענדונג, א סוף, א תל־עולם. חוץ וואָס מיר וועלען זיי גוט אייַנטיילען, אָנגרעכען אויף אלע זייטען, וועלען מיר נאָך נעמען ביי זיי רויב, דאָס הייסט, מיר וועלען זיך צעטיילען מיט זייערע אָנבייסענס, און לאָזען זיי אונז לאָדען צום „ונתנה־תוקף".

און פאר גרויס קוראַזש און התפּעלות פון זיך אליין און פון אונזער כּח האָבען מיר זיך איינס דאָס אנדערע אונטערגעשטופּט, דערלאַנגט אלע מאל א שטורך אין די פּלייצעס אריין און א פּליאַסק פון הינטען, און אגב האָבען אונז טאקי אונטערגעטריבען די חברה באהעלפערס, מיר זאלען געהן א ביסעל גיכער.

— וואָס קריכט איהר, ווי די וואנצען? — האָבען זיי צו אונז געזאָגט. און אליין האָבען זיי זיך אלע מאל אָפּגעשטעלט, אויפגעבונדען די טאַרבעס און פּאַרזוכט די אָנבייסענס, שטארק געלויבט אונזערע מאכלים מיט אונזער ווישניק:

— אויסגעצייכענטער ווישניק! — האָבען זיי געזאָגט, אי־בערגעגעבען איינער דעם אנדערען דאָס פּלעשעל און געבולקעט — בול־בול־בול — פונ'ם העלזעל גלייך אין מויל אריין.

— איין אנטיק פון ווישניק! הערט איהר? טאקי נאָר א זהריפות!

אזוי האָבען געזאָגט די חברה באַהעלפערס, געלעקט די פינגער און שטארק אָפּגעשטאַנען פון אונז, באַוויזען אונז פון דער ווייטען מיט די הענט, מיר זאָלען געהן ווייטער! ווייטער!...

און מיר זענען נעגאַנגען ווייטער און ווייטער איבער דעם גרויסען מעזשריטשער פּלאַץ, חאָטש דער ווינט האָט געבלאָזען אַלע מאָל שטארקער און שטארקער. דער הימל האָט זיך רעכט פארחמארעט, און א געדיכט קאַלט רעגענדעל האָט געשמיסען גלייך אין פּנים אריין. פּאַר קעלט האָבען אונז די הענט געדראָלען, געוואָרען ברוין און בלוי, און די שטיוועלעך האָבען זיך צעווייקט, געקוואטשקעט אין דער בלאָטע. לידעלעך האָבען מיר שוין לאַנג אויפגעהערט זינגען, און געפיהלט האָבען מיר זיך מיעד און הונגריג, זעהר־זעהר הונגעריג. און ס'איז געבליבען, מיר זאָלען זיך ערגיץ צוזעצען אויף א ווייל אָפּרוהען זיך און טאקי אין איינוועגס עפּים איבערחאָפּען, נעמען אין מויל אריין.

— וואו זענען דאָס אונזערע באַהעלפערס? — האָט זיך אָנגערופען איינער פון אונז.

— חאָפּט דער רוח די באַהעלפערס! די אָנבייסענס, די אָנבייסענס וואו זענען?...

און דער עולם האָט שטארק אָנגעהויבען צו מורמלען אויף די באַהעלפערס: „א בעלנות צונעמען אַלע אונזערע פּופּקעס מיט אַלע אונזערע לעבערלעך, מיט די קיכלעך, מיט די אייער, מיט'ן ביסעל ווישניק, מיט די מזומנ'ע עטליכע גראָשענס, און אונז איבערלאָזען דאָ אליין אויפ'ן פּוסטען פּלאַץ, אויף דער קעלט, הונגעריג, — פּארחאָפּט מענען זיי ווערען!"

— א מיתה משונה זאָל קומען אויף אונזערע באַהעלפערס!

— א חלירע זאָל קומען אויף אַלע באַהעלפערס פון דער נאָנצער וועלט!

— די כּפּרה זאָלען זיי זיין פּאַר אונזער מינדסטען נאָגעל!

— שא! שטיל זאָל זיין! אָן געהט אונזער שונא! אונזער פיינט!

— קלייגע וועוריקעס מיט גרויסע שטעקענס!

— די ים־קאָטערס! די ים־קאָטערס!

— הוררראַ, ים־קאָטערס!...

און ווי מיר האָבען זיי דערזעהען, אזוי האָבען מיר זיך אַ לאָז געטהאָן צו זיי, ווי די בייזע הונגעריגע וועלף, גרייט געווען זיי דורס זיין, צעריסען אויף שטיקלעך. נאָר... עס האָט זיך גע־טראָפען מיט אונז אַיין אומגליק, אַ גרויסער אומגליק, וואָס קיינער האָט דאָס בשום אופן נישט געקאָנט אַרויסזעהען פריהער.

אז ס'איז ניט באַשערט, העלפען נישט קיין חכמות מיט קיין גבורה מיט קיין בריה'שאפטען. הערט א מעשה, וואָס עס קאָן זיך טרעפען.

ד.

די ים־קאָטערס, חאָטש זיי זענען קלייגע קורצע וועוריקלעך, אלף־בית־יונגלעך, נאָר, אפּנים, נישט קיין נאַרישע יונגלעך: אויף דער זיי זענען ארוים צו אונז אקענען אויפ'ן פעלד, אויף דעם גרויסען מעושריטשער פלאַץ, אויף מלחמה, האָבען זיי זיך אין דער היים פריהער גוט צוגעלערנט, געמאכט רעפּעטיציע הייסט עס. נאָכדעם האָבען זיי זיך אונטערגעפיטערט, איבערגעביסען הייסט עס, מיטגענומען מיט זיך וואַרעמע מלבושים'לעך מיט גומענע קאַלאָשען, אָננעוואָפענט זיך פון קאָפּ ביז פים נישט ערגער פון אונז, און אפשר נאָך בעסער פון אונז, אויך מיט שוועדלעך און מיט פייַלענבויגענס און מיט ראַדביקסלעך, און האָבען גאָרנישט געוואָלט וואַרטען, ביז מיר וועלען אָנפאַלען אויף זיי, נאָר זיי זענען בעסער אָננעפאַלען אויף אונז, און האָבען אונז געגומען ברעכען די ביינער — ווי אזוי מיינט איהר, אשטייגער? פון אלע זייטען און אזוי גע'שמעיה'דיג, אז מיר האָבען נאָר קיין צייט געהאַט אפילו זיך ארומקוקען. וואו מיר זענען אין דער וועלט, גאָרנישט באַמערקט

תחילת, אז זיי געהען אויף אונז נישט אליין, נאר מיט זייערע באהעלפערס, וואס האבען זיי אונטערגענעבען היץ:

— רעכענט זיך מיט די חומש־בחורים! קלאפט זיי, די ווערגעלעצען מיט די לאנגע פיס!

סע פארשטעהט זיך, אז מיר האבען אויך נישט געשווינגען. ווי די גבורים, האבען מיר זיך געשטעלט אקעגען די קליינע וועווריקעס, געבראקט זיי מיט די שווערדלעך, אנגעצוינגען די פייגענבוימער און אנגעשטעלט אויף זיי די ראדביקסלעך. נאר — אוי־וועה! — אונזערע שווערדלעך זענען געווען טעמפ, ווי האלץ, און ביז מיר האבען זיך א ריהר געטהאן מיט די פייגענבוימער, האבען מיר שוין אנגעהויבען חאפען קלעפ, ווי האלץ... פון די ראדביקסלעך שמועסט מען נישט: וואס קאן מען טהון מיט א ראדביקסל, אז דער שונא ווי נישט ווארטען, ביז מע וועט איהם אמאל טרעפען, און פליהט־אונטער און שלאגט דאס אייך ארוים פון די הענט — און נעהט טהוט איהם עפים!?

שלעכט. מיר האבען געמוזט אוועקווארפען דאס גאנצע כלי־זיין, די שווערדלעך מיט די פייגענבוימער מיט די ראדביקסלעך, און נעמען זיך צום נעשלעג, ווי גאט האט געבאטען, דאס הייסט, מיר האבען אנגעהויבען ארבייטען פשוט מיט די הענט, מיט די קולאקעס. דער חסרון איז אבער געווען, וואס מיר, אוים־געמיידטע, אויסגעהונגערטע און איבערגעפרוירענע, האבען זיך נעשלאגען אהן א טאלק, אהן א פלאן און אהן א שום אויבערהאר, וואס אונזערע באהעלפערס זענען דאך געבליבען פון הינטען: זיי זענען, מחילה, געווען אונטער'ן גלעזל און טאקי שטארק בגילופין פון אונזער ביסל וויסניק, פארחאפט זאלען זיי ווערען!... און זיי, די קליינע וועווריקעס, גוט אנגעטהאן און רעכט פארביסען, זענען געקראכען גלייך אויף אונז פון דריי זייטען, אלע מאל שטארקער און שטארקער, געשאטען אויף אונז קלעפ מיט קולאקעס מיט בוכענצים — טאקי די זעלבינע בוכענצים, וואס מיר האבען נערעכענט איינטיילען זיי, האבען זיי אונז איינגעטיילט...

און זייערע באַהעלפּערס זענען געגאַנגען דוקא אויף צו־פּריהער און האָבען נישט אויפּגעהערט אונטערצוגעבען זיי היץ:

— רעכענט זיך מיט די חומש־בחורים, קלאָפּט זיי, קלאָפּט זיי, די ווערגעלעצען מיט די לאַנגע פּים!...

ווער איז געווען דער ערשטער, ווָאס האָט זיך אויסגעדרעהט מיט'ן הינטען צום פּיינט? — דאָס איז שווער צו זאָגען. איך וויים נאָר, אז מיר זענען געלאָפּען, שטאַרק געלאָפּען, העגדום־פּענדום, צוריק אהיים, אהיים, קיין פּתריעלעווקע; און זיי, די קליינע וועווריקעס, נישט געראַטן זאָלען זיי ווערען, זענען אונז נאָכגעלאָפּען משוגענערווייז, געהוקט און געטיוקעט און נישט אויפּגעהערט צו לאַכען און צו שרייען הינטער אונזערע פּלייצעס:

— הוררא, חומש־בחורים! הוררא, ווערגעלעצען!...

ה.

געקומען אהיים מיעדע, הונגעריגע, שלעפּעריגע, אָפּגעריסענע, אָפּגעשלייסענע, צעשלאָגענע, צע'הרג'עטע, האָבען מיר, גבורים, גע־רעכענט, אז טאַטע־מאַמע וועלען געווים לעגען אויף אונז רחמנות, שענקען א לעקאַכעל פּאַר די קלעפּ, ווָאס מיר האָבען געהאַפּט. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז מיר האָבען געלעבט אין טעות: מע האָט אונז אין זינען געהאַט אין דער לינקער פּיאַטע. דאַנקען גאָט, מיר זענען ארוים גליקליך אָהן פּעטש פּאַר די צעריסענע קאַפּאָטקעלעך און פּאַר די אויסגעדרעהטע שטיוועלעך, פון דער מאַמע באַזונדער און פּונ'ם טאַטען באַזונדער. און ערשט אויף מאָרגען האָט אונז רעכט מכבד געווען דער רבי, ניסעל דער קליינער, פּאַר די בייגלען, ווָאס זענען געשטאַנען ביי אונז אויף די שטערנס, און פּאַר די בלויע לאַנטערנעס, ווָאס אונטער די אויגען. מע האָט אונז — ס'איז א בזיון צו דערצעהלען — אנידערגעלאָזט אייגנזינוויז, און דוקא מיט'ן פּנים אראָפּ, און מע האָט אונז אריינגעצימבעלט, מחילה, אהין, וואו עס דאַרף צו זיין. דאָס הייסט, נאָט אייך א

פארבייסונג, טאָמער איז קארג !... אונז האָט אָבער אויף קיינעם אזוי נישט פאַרדראָסען, ווי אויף די באַהעלפערס אונזערע, ימח שמם וזכרם ! טאַטע־מאַמע, אז זיי באַשטראָפען א קינד, טהוען זיי דאָס אפשר מחמת געטריישאפט. א רבי לענט־אוועק און שמייסט־אָפּ מיט'ן קאַנטשיק — דערויף איז ער א רבי און דערויף איז דאָס א קאַנטשיק... אָבער די באַהעלפערס, ימח שמם ! נישט גענוג זיי האָבען אויפגעפרעסען אונזערע אלע אָנבייסענס, אויסקרענקען זאָלען זיי דאָס נאָר, רבונו של עולם ! נישט גענוג זיי האָבען איבערגעלאָזט אונז איינע אליין אין מיטען פעלד אויף גאָט'ס באראָט, — האָבען זיי אונז בשעת שמייסען נאָך צוגעהאַלטען, מיר זאָלען נישט דריגען מיט די פיס !...

* * *

אָט אזוי האָט זיך אויסגעלאָזט אונזער יענער ל"ג־בעומר. דאָס איז געווען א וויסטער, א פינסטערער, א פארשפילטער ל"ג־בעומר.

צו דער סעודה

א בילד פון מיינע קינדערשע יאהרען.

געשריבען אין יאהר 1906.

צו דֶער סְעוּדָה

א.

— איך וויים נישט, וואָס פון דעם קינד וועט זיין, וואָס פון דעם קינד וועט אויסוואַכסען? עפּיס א קוואַטש, א נאַסע האַנט־שירקע, א ווייַנענדיגע קלאָגמוטער, צו אַלדי גוטע יאָהר! א קינד זאָל האַלטען אין איין ווייַנען!

אזוי זאָגט די מאַמע מיינע צו זיך אַליין, טהוט מיך אָן יום־טוב'דיג און דערלאַנגט מיר אַלע מאָל אַדער א בוכענצי אין זייט, אַדער א סטוסאַק אין פּלייצע, אַדער א נעם בייַ אויהער, אַדער א ציפּצאָפּ ביי די האָר, אַדער א רייס־אויס א שטיק פּלייש, און זי וויל נאָך, אז איך זאָל פון אזעלכע עובדות לאַכען, ניט ווייַנען. און זי פּארקניפּעלט מיך פון אויבען ביז ארָאָפּ אין מיין שבת'דיג קאַפּאָטקעלע, וואָס איז שוין לאַנג אויף מיר אזוי ענג, אז עס שפּאַרט מיר אַרוים די אויגען פון קאָפּ, און דערצו זענען די אַרבעל עפּיס מאַדנע קורץ, און מיינע תמיד רויט־בלויע העמד זענען עפּיס ווי אַרויסגעוואַכסען פון די אַרבעל און זעהען אוים, ווי געשוואָלען, און דאָס קאָן די מאַמע מיינע נישט איבערטראָגען.

— זעה נאָר א פּאָר ידים! — זאָגט זי און דערלאַנגט מיר א פּאָטש איבער די הענט, איך זאָל זיי אַראָפּלאָזען אַראָפּ, מע זאָל זיי ניט אַרויסזעהען. — בייַ פּעטער הערץ בייַ טיש, אז דו

וועסט מיר זיצען, זאָלסט דו מיר די ידים האָלטען פון אונטען, דו הערסט וואָס איך זאָג דיר? און דאָס פּנים דיינס זאָל מיר ניט זיין אזוי רויט, ווי, להבדיל, ביי יאוודאָכע דער שיקסע, און מיט די עינים זאָלסט דו מיר ניט גלאָצען, ווי א קאָטער, דו הערסט וואָס מע רעדט צו דיר? און זיצען זאָלסט דו מיר, ווי א מענטש, און דער עיקר'שט — די נאָז, אוי א נאָני! געב נאָר אהער די נאָני דיינע, לאָם איך זי דיר נאָר צורעכט מאכען!

פּל זמן די נאָז איז א נאָז, איז נאָך צו דערליידען, נאָר אז די נאָז מיינע ווערט ביי דער מאמע א „נאָני" און זי נעמט זיך צו איהר זי „צורעכט מאכען" — איז שוין אז אָך און אז ווערט צו איהר, צו מיין נאָז הייסט עס. איך וויים נישט, וואָס האָט מיין נאָז ביי איהר אזוי פּארזינדיגט מעהר פון אלע אברים, וואָס זי איז איהר אזא בלוטיגער שונא? דאכט זיך, א נאָז, ווי אלע נעזער, א ביסעל א גראָבליכע, א ביסעל א רויטליכע און א ביסעל פּאררימען ארויף, און א ביסעל האָט זי ליעב זיין פּארנעצט. נו, איז וואָס? באדארף מען זי אזוי טרייבען אין דער ערד אריין? איהר מענט מיר גליבען, עס זענען געווען צייטען, וואָס איך פּלעג בעטען גאָט, ער זאָל זי ביי מיר צונעמען, זי זאָל מיר נאָר עפּעס אָפּפּאלען, צו אלדי שווארצע יאָהר, און א סוף! עס פּלעגט זיך מיר פּארשטעלען אין דער פּאנטאזיע, אז אָט שטעה איך אויף אין א שענעם פּריהמארגען אהן א נאָז און נעה־צו צו דער מאמע נאָך איבערבייסען, טהוט זי מיך א חפּ: „וועה איז מיר! וואו איז דיין נאָז?" זאָג איך: „וואָסער נאָז?" און איך טאָפּ מיך מיט דער האנט איבער'ן גאנצען פּנים און קוק אויף דער מאמע, ווי זי איז אוים מענטש, און האָב א נקמה: „א מצוה! לאָז זי זעהען, וואָס פּאר א פּנים איהר זוהן האָט אָהן א נאָז!"... קינדערשע מחשבות! נארישע פּאנטאזיעס! גאָט הערט נישט מיין געבעט; די נאָז וואָפּסט, די מאמע מאכט זי אלע מאָל צורעכט, און איך ווער פּארשווארצט מיט איהר אינאיינעם. און מעהר פון אלע מאָל קומט זי נעבאָך אָפּ, די נאָז מיינע, אז עס קומט אונטער א

יום־טוב, למשל, א מין פורים, און מיר קלויבען זיך צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

ב.

דער פעטער הערץ איז נישט נאָר דער גביר אין דער משפחה — ער איז דער ראש וראשון ביי אונז אין שטעדטעל, און אין אלע שטעדטלעך ארום און ארום איז הערץ און הערץ און הערץ. איהר קאָנט פארשטעהן, אז ער האָט פערד א פאָר ברענענדיגע מיט א טאראנטאס אין אייגענעם, וואָס אז ער פאָהרט, טראסקען די רעדער אזוי שטארק, אז דאָס גאנצע שטעדטעל לויפט־ארוים זעהען, ווי דער פעטער הערץ פאָהרט; און דער פעטער הערץ זיצט גאנץ אויבען־אָן אין טאראנטאס מיט דער שענער מעשענער קייללעכיגער באָרד און מיט די בייזע גרויע אויגען, און שאָקעלט זיך הין און הער, און קוקט אויף אלעמען דורך די זיללבערנע בריללען פון אויבען אראָפּ, ווי איינער רעדט: „ווי קומט איהר, פארכעם, צו מיר? איך בין הערץ דער נגיד און פאָהר מיר אין קארעטע, און איהר זענט כתריללים, האָלדראנצעס, קבצנים, און טיאָפקעט זיך אין דער בלאָטע!"

איך וויים נישט, ווי אזוי דער איבעריגער עולם, נאָר איך האָב דעם פעטער הערץ אזוי פיינט, אז איך קאָן נישט אָנקוקען דאָס רויטע פנים זיינס מיט די פעטע באקען, מיט דער מעשענער באָרד, מיט די זיללבערנע בריללען, מיט'ן גראָבען בויך, מיט דער מאסיוועך גאָלדענער קייט, וואָס ער טראָגט אויפ'ן בויך, און מיט'ן קיללעכיגען זיידענעם יארמלקעלע, וואָס ער טראָגט אויפ'ן קאָפּ, און ועל כולם — דאָס הוסטעלע זיינס: ער האָט זיין אייגענעם א הוסטעל, וואָס גהאט ביי איהם מיט א קנייטש מיט די פלייצעס און מיט א מאך מיט'ן קאָפּ ארויף און מיט א פארשק מיט די ליפען, ווי איינער רעדט: „דרך־ארץ! דאָס האָב איך, הערץ, געגעבען

א הוסטעל, נישט מחמת, חס ושלום, איך האָב מיך צוגעקיהלט, נאָר גלאַט אזוי, איך ווי‌ל מיר הוסטען — הוסט איך"...

איך קאָן נישט פארשטעהן אונזער געזינדע‌ל: וואָס חאפט זיי אזוי דער גוטער יאָהר, אז עס קומט פורים און מע קלויבט זיך צום פעטער הערץ צו דער סעודה? עס דאכט זיך מיר, אז זיי האָבען איהם אלע ליעב, אזוי ווי אויגענוועהטיג, און די מאמע אליין, וואָס זי איז איהם איין אייגענע שוועסטער, נעהט אויך נישט אוים אזוי שטארק נאָך איהם, וואָרום אז די עלטערע קינדער זענען נישטאָ אין דער היים (פאר מיר שעמט זי זיך וויניציג־וואָס, אפנים), בענטשט זי דעם פעטער הערץ מיט מאָדנע ברכות; זי ווינטשט איהם: „ער זא‌ל איבערגעהן איבעראיאָהר, אם ירצה השם, אויף איהר שטאנד"... און לאָז אָבער איין אנדערער פרובען זאָגען אויפ'ן פעטער הערץ א שלעכט וואָרט, וועט זי יענעם ארויס־רייסען די אויגען. איך בין איינמא‌ל געווען איין עדות, ווי דער טאטע האָט זיך א מא‌ל ארויסגעחאפט מיט א וואָרט. איהר מיינט, ער האָט עפּים, חס ושלום, איהם פוגע בכבוד געווען? ער האָט נאָר א זאָג געטהאָן צו דער מאמע: „וואָס הערט זיך? דיין הערץ איז שוין געקומען, צי נאָך נישט?" האָט זי איהם אָפּגעשפּיעלט א דאָבראנאָץ, דעם טאטען נעבאָך, אז ער האָט זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען.

— וואָס איז עפּים „מיין" הערץ? וואָס פאר א לשון? וואָס פאר איין אויסשפּראָך? וואָס פאר א „מיינער", וואָס?

— דיינער, וועמעס דען איז ער? מיינער? — פרובט זיך דער טאטע מיט מלחמה, נאָר עס גילט איהם נישט, וואָרום די מאמע פאלט־אָן אויף איהם פון אלע זייטען:

— נו, און אז מיינער, איז וואָס? נו, מיינער! לויגט דיר אפשר נישט? שטעהט דיר אפשר נישט אָן דער יחוס? האָסט מסתמא דערלעבט צו איהם דעם טאטענ'ס ירושה, איא? האָסט דאָך מסתמא פון איהם קיינמא‌ל קיין טובה נישט געהאט, איא?

— ווער זאָגט דען, אז נײַן? — פֿרובט זיך דער טאַטע שוין מיט גוטען, ווײַ זיך אונטערגעבען, נאָר עס גייט נישט; די מאַמע הערט נישט אויף צו טרעטען אויף אירע פֿיס.

— דו האָסט דאָך מסתמא בעסערע ברידער, ווי איך, אײַ? שענערע, בעסערע, פֿיינערע, לײַטישערע, רייכערע, אײַ?

— אָבער שא! אָבער לאָז זיין אײַן עק! אָבער לאָז מיך צו־רוה! — זאָגט דער טאַטע, רוקט אָן דאָס היטעל און מאַכט א ויברח. דער טאַטע האָט פֿאַרשפּיעלט די מלחמה, און מנצח געווען האָט די מאַמע, אַווי ווי אַלע מאָל. זי איז תּמיד מנצח. זי פֿיהרט־אויס אַלע מאָל, נישט מחמת זי גייט בײַ טאַטען אין ספֿאַדיק, נאָר טאַקי וויעדער א מאָל דער פֿעטער הערץ: דערפֿאַר, ווײַל דער פֿעטער הערץ איז א נגיד און מיר זענען זיינע אָרעמע קרובים, זיין „משפּחה".

ג.

וואָס קאָכט זיך אָן מיט אונז דער פֿעטער הערץ? צי לעבען מיר פֿון איהם? אָדער מיר האָבען גלאַט פֿון איהם גרויסע טובות? דאָס קאָן איך אייך נישט זאָגען, וואָרום איך וויים נישט. איך זאָג נאָר, אז אַלע בייַ אונז אין שטוב, פֿונ׳ם גרעסטען ביז׳ן קלענ־סטען, ציטערען פֿאַר׳ן פֿעטער הערץ אימת־מות. אוז אָט איז געקומען פֿורים, איז מיט צוויי וואָכען פֿריהער הויבט מען זיך שוין אָן גרייטען צום פֿעטער הערץ צו דער סעודה. מיין עלטערער ברודער, משה־אַברהם, א בחור׳ל מיט בלאַסע איינגעפֿאַלענע באַקען און מיט שוואַרצע פּאַרטאַכטע אויגען, גלעט זיך די פּאות אַלע מאָל, וועז מע דערמאָנט איהם „בייַ׳ם פֿעטער הערץ צו דער סעודה". און וואָר שמועסט מיינע צוויי שוועסטער, מרים־רייזל און חנה־רחל, וואָס איינע פֿון זיי איז שוין א כּלה, — די האָבען זיך געלאָזט נייהען קלייד׳לעך נאָר דעם לעצטען פּאַסאָן צוליעב דער סעודה, וואָס בייַ׳ם פֿעטער הערץ, און האָבען זיך געקויפט שענע קעמעל׳עך מיט סטיינגעל׳עך צו די האָר, און האָבען געוואָלט אויך די שיך מע זאָל

זיי געבען פארריכטען, האָט די מאמע אָפּגעלעגט שוין אויף פּסח, חאָטש עס האָט זי גוט געקרענקט, וואָס זיי געהען נעבאָך באַרוועם. און איבערהויפּט פון מרים־רייזלען האָט זי געהאט יסורים, דער חתן זאָל חלילה ניט דערזעהען, אז זי טראָגט צעריסענע שיך. זי האָט אזוי אויך געגוג צרות פון דעם חתן, וואָס לא די ער איז א גראָבער יונג, פלומרשט א שטיקעל בוכהאלטער, דאָס היסט, מחילה, א קאָמי אין א געוועלבּ, פּערעבענדריוועט ער נאָך און וואָלט א בעלן געווען, אז די כּלה זיינע, מיין שוועסטער היסט עס, זאָל געהן אויסגעפוצט נאָכ'ן לעצטען פאסאָן, ווי א פרינצעסין. אלע שבת בייטאָג קומט צו אונז דער דאָזיגער קאָמי צו נאסט, זעצט זיך אוועק מיט מיינע בויידע שוועסטער ביי'ם פענסטער, און מע רעדט, צום מיינסטען, פון שענע קלייַדער, נייע קאָסטיומען, לאָקירטע שטיוועל מיט קאלאָשען, מאָדנע היטעלעך מיט פעדערען, זאָנטיקלעך מיט שפּיצלעך, און אויך פון ציכלעך רעדט מען פון געשטיקטע, מיט רויטע איינשיטלעך און מיט א ווייס ליילעבעל איבערגעצויגען און פון אויבען א קאלדרע א גוטע, א וואַרעמע, איין אמת'ע, א בייענע, און ס'איז ווינטער, און אז מע לעגט זיך שלאָפען, איז מחיה. און איך זעה, ווי מיין שוועסטער, מרים־רייזעל, ווערט מיט א מאל רויט, ווי א צוויק... מרים־רייזעל האָט א טבע: באלד עפּים, טהוט איהר א זעץ דאָס בלוט אין פּנים אריין. און טאָמער טהוט ער א קוק איהר אויף די פּיס, באהאלט זי זיי אונטער'ן בענקעל, האָט מורא, אפּנים, ער זאָל חלילה ניט דערזעהען די אויסגעטראָטענע אָפּסאָצען און די אויסגעריבענע פינגער.

ד.

— ביזט שוין גרייט צו דער סעודה? — פרעגט די מאמע ביי'ם טאטען אויפ'ן אנדערען טאָג נאָך דער מגילה.

— וואָס איז שייך גרייט? — ענטפערט איהר דער טאטע און טהוט־אָן די שבת'דיגע בעקעשע. — וואו זענען די קינדער?

— די קינדער זענען שוין באלד גרייט. — ענטפערט די מאמע, חאטש זי ווייסט גאנץ גוט, אז די קינדער, דאס הייסט מיינע שוועסטער, זענען נאך ווייט פון גרייט. זיי צוואנגען זיך ערשט די קעפ, שמירען זיך די האר מיט מאנדעלעהל, פארקעמען זיך איינס דאס אנדערע, פוצען זיך אויס און טהוען־אן די נייע קלײדלעך, באשמירען די שיך מיט פלאסטערען־שמאלץ, זיי זאלען גלאנצען, אויסזעהען ווי נייע. נאר וואס קומט ארויס פון זייער גלאנצען, אז די אפסאצען, אוי די אפסאצען, האבען זיך אפגעזעצט, און פון פארענט פמעט וואס מע זעהט־ארויס די פינגער... וואס טהוט מען, דער חתן זאל דאס, חלילה, נישט דערזעהען? און, ווי אויף צו־להכעיס, טראגט אים אן דער רוח, דעם קאמי, אין א פרישען אנצוג מיט א שטארק־אנגעקראכמאלטען קאלנער און מיט א גרינעם מאדען־שניפס, און פון די שטארק־אנגעקראכמאלטע ווייסע מאנ־שעטען קוקען־ארויס צוויי געזונטע רויטע הענט מיט שווארע נעגעל, און די פרישׂ־אונטערגעשארענע האר ביי אים שטעהען קאפויר, און א ווייס שטארק־אנגעקראכמאלט נאזטיכעל שלעפט ער ארום פון קעשענע, און עס שמעקט פון דעם א שטארקער ריח פון בשמים, נעגעלעך און געווירצען, וואס פארגעהט אין נאז ארײן, און איך הויב־אן צו ניסען, און פונ׳ם ניסען פלאצט מיין קאפאטקעלע און עס שפרינגען־אפ פון דעם צוויי קנעפלעך. דערזעהט די מאמע און גיט מיר א ווייסטען פעטשאטק.

— א יונגאטש זאל ניט קאנען איינהאלטען אויף זיך קיין קנעפלע, צעשפרונגען זאלסט דו ניט ווערען! — אזוי זאגט די מאמע, חאפט א נאדעל־פאדעם, נייהט מיר צו די אפגעשפרונגענע קנעפלעך, און אז אלע ווערען פארטיג, לאזען מיר זיך גענהן צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

פריהער פאר אלע, אויפגעהויבען די פאלעס, געהט דער טאטע; נאך איהם, אין א פאר מאנספילשע שטיוועל, — די מאמע, מחמת די בלאטע איז זעהר גרוים; נאך איהר — ביידע שוועסטער מיט זאנטיקלעך אין די הענט (טאמער ווייסט איהר, אויף וואס דארף

מען פֿורים זאָנטיקלעך?); נאָך זיי שפּרייזט מיין עלטערער ברודער משה־אַברהם איבער דער בלאָטע, האַלט מיך פּאָר אַ האַנט און זוכט אַ טרוקען שטיקעל אָרט, אַ סטעזשקע, און טרעפּט אַקוראַט אין דער רעכטער בלאָטע אַריין און טהוט זיך אַלע מאָל אַ חאַפּ, ווי איין אָפּגעבריהטער: „איך־אַ!" ביי דער זייט געהט אונזער חתן, דער קאָמי, אין אַ פּאָר נייע טיעפּע קאַלאָשען, דער איינציגער, וואָס טראָגט קאַלאָשען, און שרייט־אויס אַלע מינוט הויך אויף אַ קול, אַלע זאָלען הערען: „איך זאָל חאַטש נישט אָננעמען קיין בלאָטע אין די קאַלאָשען!"... און אָט אזוי קומען מיר צום פּעטער הערץ צו דער סעודה.

ה.

חאַטש עס איז נאָך גרויסער טאָג, דאָך ברענען שוין ביי'ם פּעטער הערץ אין שטוב ליכט אַ סך מיט לאָמפּען אויף די טישען און מיט העסעם אויף די וועגט. דער טיש איז געגרייט; אַ מוראַ'דיגער פּורים־קוילעטש, ווי אַ שור־הבר די גרויס, פּארנעמט אַ שטיק טיש, און אַרום און אַרום טיש שטעהט די גאַנצע משפּחה אונזערע, אַלע פּעטערס מיט אַלע מוהמעס מיט אַלע אונזערע געשוועסטערקינדערלעך — אַלע, ברוך השם, אַרעמעלייט, וועט מעהר און וועט ווינציגער, און מע רעדט צווישען זיך שטילערהייט און מע וואַרט, ווי אויף אַ ברית, בשעת קוואַטער באַדאַרף אַריינטראָגען דאָס קינד. דעם פּעטער הערץ זעהט מען ניט, און די מוהמע הערצעליכע, אַ אידינע מיט ווייסע פּערעל און מיט שוואַרצע ליפּען און־מיט אַריינגעשטעלטע צייהן, דרעהט זיך אַרום פּאַרטאַרעראָמט אַרום טיש, שטעלט־אויס די טעלער, צעהלט אונז אויס איטליכען באַזונדער מיט דער לינקער האַנט, האָט נאָר קיין מורא נישט פּאָר קיין עין־הרע... און אָט עפּענט זיך די טיר און עס באַווייזט זיך דער פּעטער הערץ אַליין, אָננעטהאָן יום־טוב'דיג, אין אַ זיידענער גלאַנצענדיגער בעקעשע מיט שטאַרק־בריטע ארבּעל און מיט אַ

שטרײמל אויפֿן קאָפּ, וואָס ער טהוט דאָס אָן נאָר פּורים צו דער סעודה און פּסח צום סדר, און די גאנצע משפּחה טהוט זיך צו איהם א בויג, די מאנספּיל־ען שמייכל־ען עפּים זעהר מאָדנע, רייבּען א האנט אָן א האנט, די ווייבער געבּען איהם אָפּ גוט יום־טוב, און מיר, יונגווארג, בּל־ייבּען שטעהן, ווי די גולמס, ניט צו וויסען, וואָס מע טהוט מיט די הענט... דער פּעטער הערץ באטראכט אונז אל־עמען, די גאנצע משפּחה, מיט איין בּרייטען קוק, פון אויבּען ארָאפּ, מיט זיינע בּייזע גרויע אויגען, דורך די זיל־בּערנע בּריל־ען, טהוט בּשעת מעשה א הוסטע־ל און א מאָך צו אונז מיט דער האנט: — נו, פּאר וואָס זיצט איהר ניט? זעצט זיך שוועק, אָט שטעהען בּענק־ל־ער.

די גאנצע משפּחה זעצט זיך שוועק, איט־ל־יכער אויף איין עק בּענקעל, האָט מורא זיך צוריהרען צום טיש, עס זאָל חל־ילה נישט זיין קיין שאָדען, און א מורא'דיג שטיל־שווייגעניש הערשט אין זאָל. מע הערט די ל־יכט, ווי זיי ברענען, עס שעמערירט אין די אויגען און אויפֿן הארצען איז קא־ל־עמוטנע. מען איז אי הונגעריג, אי עס ווי־ל־ט זיך נישט עסען; עס האָט אָפּגענומען מיט א מא־ל דעם אפּעטיט, ווי מיט די הענט.

— וואָס שווייגט איהר? זאָגט עפּים, דערצעה־ל־ט עפּים! — מאכט דער פּעטער הערץ און טהוט א הוסטע־ל־ע מיט א קנייטש מיט די פּל־ייצעס און מיט א מאך מיט'ן קאָפּ ארויף און מיט א פּאָרשק מיט די ל־יפּען.

די משפּחה שווייגט. קיינער וואָגט נישט צו זאָגען א וואָרט ביי'ם פּעטער הערץ ביי'ם טיש. מאָדנע נאריש שמייכל־ען די מאנספּיל־ען, ווי־ל־ען עפּים זאָגען און וויסען נישט וואָס; משונה־ווי־ל־ד קוקען זיך דורך די ווייבער, רעדען מיט די אויגען; און מיר, יונגווארג, ברענען, ווי אויף פּאָקען. מיינע ביידע שוועסטער קוקען זיך אָן איינם דאָס אנדערע, גל־ייך ווי זיי האָבּען זיך קיינמא־ל נישט געזעהען. מיין ברודער משה־אברהם קוקט אויף דער וועל־ט מיט א בל־אָס איבערגעשראָקען פּנים. קיינער, קיינער וואָגט נישט צו

זאָגען א ווארט ביי׳ם פעטער הערץ ביי׳ם טיש. נאָר אייגער פיהלט זיך דאָ גוט, ווי אומעטום און ווי אלע מאל; דאָס איז מיין מרים־רייזעל׳ס חתן, דער קאָמי. ער ציהט ארויס די גרויסע אָנגעקראָכמאָלטע און שטארק־שמעקעדיגע פעטשייל׳ע פון דער הינטערשטער קעשענע, שנייצט־אויס די נאָז נאָנץ בריטלעך, ווי ביי זיך אין דער היים, און רופט זיך אָן:

— פורים זאל זיין אזא בלאָטע! איך האָב געמיינט, איך נעם־אָן פולע קאלאָשען...

— ווער איז דער יונגערמאן, הא? — טהוט א פרעג דער פעטער הערץ, הויבט־אויף די זילבערנע בריל און טהוט א הוסטל, א קנייטש מיט די פלייצעם און א מאך מיט׳ן קאָפּ ארויף און א פּארשק מיט די ליפּען.

— ס׳איז מיין... מיין חתן... מיין מרים־רייזעל׳ס חתן. — מאכט דער טאטע מיט א שטיל קול, ווי א מענטש, וואָס איז זיך מודה, אז דאָס האָט ער נע׳הרג׳עט א מענטשען, און מיר אלע בלייבען זיצען, ווי געלעהמט, און מרים־רייזעל — וועה, וועה! — מרים־רייזעל ברענט, ווי א שטרויענער דאך!

דער פעטער הערץ באטראכט די נאנצע משפּחה מיט א בריטען קוק פון זיינע בייזע גרויע אויגען, שענקט אונז נאָך א הוסטל און א קנייטש מיט די פלייצעם און א מאך מיט׳ן קאָפּ ארויף און א פּארשק מיט די ליפּען, און טהוט א זאָג צו אונז:

— נו? פּאר וואָס געהט איהר זיך נישט וואשען? געהט וואשט זיך, אָט שטעהט וואסער.

ו.

געוואשען זיך און אָפּגעזאָגט דעם „שאו־ידיכם", זעצען מיר זיך אוים, די נאנצע משפּחה, ארום טיש, און ווארטען, ביז דער פעטער הערץ וועט מאכען „המוציא", וועט אויפשניידען דעם

מורא׳דיגען פורים־קוילעטש, וואָס איז גרויס ווי א שור־הבר, און דערווייַלע זיצען מיר אָהן לשון, ווי די שטומע, וואָלטען וועלען שוין טאקי עפּיס נעמען אין מויל אריין, נאָר דער פעטער הערץ, ווי אויף צו־להכעיס, מאכט לאַנגע שהיות, ווי א גוטער איד, ווי א רבי. קוים־קוים דערלעבט זעהען דעם שור־הבר א געקוילעטען, און איידער מיר שלינגען־ארָאָפּ דעם ערשטען ביסען, טהוט שוין דער פעטער הערץ א קוק מיט די בייזע גרויע אויגען אויף דער גאַנצער משפּחה מיט א הוסטעל און מיט א קנייטש מיט די פּלייצעס און מיט א מאך מיט׳ן קאָפּ ארויף און מיט א פּאָרשק מיט די ליפּען און א זאָג:

— נו? פּאר וואָס זינגט איהר עפּיס נישט? זינגט׳ס עפּיס א ניגון צו דער סעודה, ס׳איז דאָך היינט עפּיס פּורים אויף דער וועלט!

די גאַנצע משפּחה קוקט זיך איבער מיט די אויגען, שושקען זיך עפּיס, רעדען שטיל־ערהייט, הייסען איינער דעם אַנדערען זינגען, דינגען זיך: „זינג עפּיס". „זינג דו". „וואָס עפּיס איך? פּאר וואָס נישט דו?" אזוי לאַנג, ביז עס האָפּט זיך נישט ארויס מיט א ניגון איינער פון אונזער משפּחה, אברהמ׳ען דעם פעטער איצי׳ס, א יונגערמאַן, וואָס סע וואַכסט איהם נישט קיין באָרד און ער פינטעלט מיט די אויגען און האָט א קוויטשיג קול און מיינט, אז ער קאָן זינגען.

וואָס פּאר א מין ניגון אברהמ׳ל דעם פעטער איצי׳ס האָט געוואָלט אויסזינגען — וויים איך נישט. איך וויים נאָר, אז ער האָט זיך געגעבען א נעם ביי׳ם גאַרגל און א שטעל־אוועק א פאלשען טאָן און — א קוויטשע־אויס אויף א פּאַרדומפּענער צו־הויכער שטימע א משונה־ווילדע טרויעריגע זאַך, און געמאכט האָט ער דערבי אזא מאַדנע טרויעריג־לאַכענדיג פּנים, אז מע האָט באַדאַרפט זיין א נאָט אַדער א מלאך, מע זאָל זיך איינהאלטען און נישט צעגעהן פון געלעכטער, ובפרט אז קענען מיר איז געזעסען יונגווארג און געקוקט מיט אזעלכע אויגען, אז מע האָט באַדאַרפט

זיין שטארקער פון אייזען און נישט געבען א שאָס־אויס קיין געלעכטער.

דער ערשטער שאָס איז געווען פון מיר, און דעם ערשטען פּאטש פון דער מאמע האָב געחאפט איך. דער פּאטש האָט מיך אָבער נישט אָפּגעקיהלט; ארבה, ער האָט ארויסגערופען ביי דער גאנצער חברה יונגוואַרג, און אויך ביי מיר, א פרישען געלעכטער, און דער פרישער געלעכטער האָט ארויסגערופען א פרישען פּאטש, און נאָכ'ן פּאטש — וויעדער א פּאטש, אזוי לאנג, ביז מע האָט מיך ארויסגעפיהרט פון זאל אין קיך אריין, פון קיך אין דרויסען ארויס, פון דרויסען האָט מען מיך געבראכט אהיים א צע'הרג'עטען, א צעשלאָגענעם, א באַאָסענעם מיט טרערען, מיט בלוטיגע טרערען — און איך האָב מיר יענעם אָוועק פּארשאָלטען דאָס געביין, געשאָלטען דעם פּוריס, געשאָלטען די סעודה, געשאָלטען אברהמ'ען דעם פעטער איצי'ס, און מעהר פון אלע דעם פעטער הערץ — זאל ער מיר מוחל זיין, ער איז שוין לאנג אויף דער אמת'ער וועלט. אויף זיין קבר שטעהט א מצבה, די שענסטע מצבה ביי אונז אויפ'ן בית־עולם, און אויף דער מצבה שטעהען אויסגעקריצט מיט גאָלדענע אותיות אלע זיינע מעלות, מיט וועלכע ער האָט זיך אויסגעצייכענט אין זיין לעבען:

„פּה נקבר — דא ליגט א מאן איין עהרליכער, א גוטער, א האַרציגער, א ליעבליכער, א ברייטע האנט, א גרויסער בעל־צדקה, א צוגעלאָזטער, א געטרייער, א פריינטליכער, און נאָך, און נאָך. תנצב"ה".

דער אורח

נעשריבען אין יאָהר 1906.

דֶער אוֹרַח

א.

— איך האָב פון אייערטוועגען, רב יונה, איין אורח אויף פּסח, האָט איהר נאָך אזא אורח נישט געהאַט זינט איהר זענט א בעל־הבית.

— דהיינו?

— דהיינו, איין אתרוג, נישט קיין אורח!

— דהיינו, וואָס הייסט איין אתרוג?

— דהיינו, איין אתרוג הייסט — א איד פון סאָמע זייד, און א שענער איד א פּארשוין. איין חסרון נאָר, וואָס ער פּאַר־שטעהט נישט אונזער לשון.

— וואָסער דען לשון פּארשטעהט ער?

— לשון־קודש.

— פון ירושלים?

— פון וואָנען ער איז — וויים איך נישט, נאָר אז ער רעדט, רעדט ער מיט סאָמע פּתח'ען.

אָט אזא געשפּרעך איז פּאַרגעקומען צווישען טאַטען מיט עזריאל דעם שמש א פּאָר טעג פּאַר פּסח, און איך בין זעהר נייגיעריג געווען אָנצוקוקען דעם דאָזיגען „אתרוג", וואָס פּאַר־שטעהט נישט אונזער לשון און רעדט מיט סאָמע פּתח'ען. שוין אין שוהל האָב איך באָמערקט עפּים א מאָדנע נפש מיט א

שטרײמעל און מיט א טערקישען חאלאט פון גאלע, בלויע און רויטע פאסען. ארום דעם דאזיגען פארשוין האבען מיר, יונגווארג, ארומגעשטעלט זיך פון אלע זייטען און געגומען איהם באטראכטען, און האבען געחאפט א מיאוס'ען פסק פון עזריאל דעם שמש: קינדער זאלען נישט האבען קיין טבע קריכען א פרעמדען מענטשען אין פנים אריין. נאכ'ן דאוונען האט דער גאנצער עולם אפגעשטעקט דעם פארשוין שלום און געזאגט איהם א גוט יום־טוב, און דער פארשוין האט אלעמען אפגעענטפערט מיט א זיס שמייכעלע אויף די רויטע בעקלעך, פארבראכט מיט א גרוי בערדעל: „שאלאם! שאלאם!" דער „שאלאם־שאלאם" האט ארויסגערופען ביי אונז, קלייניוואלג, זעהר א גרויס געלעכטער. און דאס האט עזריאל דעם שמש שטארק פארדראסען; האט ער זיך געלאזט צו חברה מיט א פארטיגער האנט אויף צו געבען פעטש. חברה האט זיך פון עזריאל'ס האנט אויסגעגליטשט, וויעדער פאר־גנב'עט זיך צום פארשוין, הערען ווי ער זאגט „שאלאם־שאלאם", אויסגעשאסען א געלעכטער און וויעדער זיך אויסגעגליטשט פון עזריאל'ס האנט... מיט גרויס גדלות לאז איך מיך געהן נאכ'ן טאטען מיט'ן דאזיגען פארשוין צו אונז אויף יום־טוב און פיהל, אז אלע חברים זענען מיר מקנא אויף דעם אורח. זיי קוקען אונז נאך אלע פון דער וויייטען, און איך דרעה־אוים צו זיי דעם קאפ און שטעל זיי ארויס א צונג. א גאנצען וועג שווייגען מיר אלע דריי, און אריינגעקומען אין שטוב אריין, זאגט דער טאטע צו דער מאמע: „א גוט יום־טוב!" און דער אורח טהוט א שאקעל מיט'ן קאפ און דאס שטרײמעל טהוט זיך א טריסעל: „שאלאם! שאלאם!" איך דערמאן מיך אן מיינע חברים און באהאלט דאס פנים אונטער'ן טיש, איך זאל נישט אויסשיסען קיין געלעכטער. איך חאפ א קוק אלע מאל אויפ'ן אורח, און ער געפעלט מיר: עס געפעלט מיר זיין טערקישער חאלאט, וואס מיט די גאלע, בלויע און רויטע פאסען; עס געפעלען מיר די רויטע פרישבלוטיגע בעקלעך זיינע, וואס זענען ארומגעברעמט מיט א שען קיילעכיג

גרוי בערדעל; עס געפעלען מיר זיינע שווארצע שענע אויגען, וואָס קוקען־ארויס שמייכלענדיג פון אונטער די געריכטע גרויע ברעמען. אויך דעם טאטען, זעה איך, איז ער געפעלען. דער טאטע איז זיך מיט איהם משמח, און די מאמע קוקט אויף איהם, ווי אויף א געטלעכען מענטשען, און קיינער רעדט נישט מיט איהם א וואָרט. דער טאטע אליין מיט זיין כבוד בעט איהם אוים דאָס הסב־בעט. די מאמע איז פארטאראמט מיט'ן גרייטען צום סדר, און ריקעל די מויד העלפט איהר אונטער. ערשט אז עס קומט צום קידוש מאכען, שמועסט זיך דורך דער טאטע מיט'ן אורח אויף לשון־קודש, און איך בין מלא גדולה, וואָס איך פארשטעה כמעט איטלעכס וואָרט. איך געב דאָ איבער זייער לשון־קודש'ען שמועס מלה במלה:

דער טאטע: נו? (אויף אונזער לשון זאָל דאָס הייסען: מאכט, זייט מוחל, קידוש!).

דער אורח: נו־נו! (אויף אונזער לשון זאָל דאָס הייסען: מאכט, מאכט!).

דער טאטע: נו־אָ? (פאר וואָס ניט איהר?).

דער אורח: אָ־נו? (איהר פאר וואָס נישט?).

דער טאטע: אי־אָ! (פריהער איהר!).

דער אורח: אָ־אי! (איהר פריהער!).

דער טאטע: ע־אָ־אי! (איך בעט אייך, מאכט איהר!).

דער אורח: אי־אָ־ע! (מאכט איהר, איך בעט אייך!).

דער טאטע: אי־ע־אָ־נו? (וואָס וועט אייך אהרען, אז איהר וועט מאכען פריהער?).

דער אורח: אי־אָ־ע־נו־נו! (אז איהר ווילט דוקא איך, לאָז זיין איך!).

און דער אורח נעמט דעם פֿום פֿונ׳ם טאטענ׳ס הענט און לעגט־אוועק א קידוש, נאָר אזא קידוש, וואָס מיר האָבען אזעלכס נישט געהערט און וועלען שוין נישט הערען קיינמאל. ערשטענס, די עברי, וואָס מיט סאמע פּתח׳ען: „ברשות מאראנאן וראבאנאן וראבאטאי"... און צווייטענס — דאָס קול, וואָס געהט ביי איהם נישט פֿונ׳ם האלז, נאָר ווי פֿונ׳ם טערקישען חאלאט, וואָס מיט געלע, בלויע און רויטע פּאסען. איך האָב מיך דערמאנט אָן מיינע חברים, וואָס פּאר א געלעכטער דאָ וואלט אויסגעבראכען און וואָס פּאר פּעטש דאָ וואלטען געפֿלויגען, וועו זיי זאלען, אשטייגער, זיין ביי דעם קידוש! נאָר אזוי ווי איך בין דאָ אליין, האלט איך מיך איין און פּרעג דעם טאטען די פּיער קשיות, און מיר זאָגען די הגדה אלע אינאיינעם, און איך בין שטאלץ, וואָס דער דאָזיגער פּארשוין איז אונזער אורח, נישט קיינעמ׳ס.

ב.

דער תּנא, וואָס האָט געזאָגט: „אין משיחין בסעודה" — מען זאל נישט רעדען, הייסט עס, ביי׳ם עסען, זאל ער מיר מוחל זיין, האָט נישט געקענט דאָס אידישע לעבען. איך בעט אייך, וועו האָט א איד, למשל, צייט צו רעדען, אז נישט ביי׳ם עסען? ובפרט פּסח צום סדר, וואָס ס׳איז פּארהאן אזוי פּיעל צו זאָגען פּאר דער סעודה און נאָך דער סעודה? ריקעל די מויד האָט דערלאנגט דאָס וואסער, מע האָט זיך נאָר געוואשען, געמאכט המוציא, געזאָגט „על אכילת מצה", און די מאמע האָט אויסגע־טיילט די פּיש, — אזוי האָט דער טאטע פּארקאטשעט די ארבעל און האָט זיך אריינגעלאָזט מיט׳ן אורח אין א לאנגען שמועס אויף לשון־קודש. דאָס ערשטע, וואָס דער טאטע האָט איהם געפּרעגט, איז געווען די געווהנליכע: שאלה, וואָס איין איד פּרעגט ביי׳ם אנדערען אידען:

— מה שמכם?

דערויף האָט איהם דער אורח געענטפערט מיט סאמע פּתח'ען און אין איין אָטהעם, ווי מע זאָגט די עשרת בני־המן אין דער מגילה:

— איך בכר גלש דמת הנך וסם זען חפף טצץ.

דער טאטע איז געבליבען זיצען מיט'ן ביסען אין מויל און געקוקט פּאַרוואונדערט אויפ'ן פּאַרשוין, אפּנים, דערפּאַר, וואָס ער טראָגט אזא לאַנגען נאָמען, און איך האָב מיך פּאַרהוסט און געקוקט אַראָפּ, אונטער'ן טיש. האָט מיר די מאמע א זאָג געטהאָן: „פּאַוואָלי ווי דו עסט פיש, קאָנסט זיך ווארגען, חלילה, מיט א ביינדעל". און אויפ'ן פּאַרשוין האָט זי א קוק געטהאָן מיט גרוים רעשפּעקט. עס ווייזט אוים, אז זי איז פּונ'ם נאָמען גאָר נתפּעל געוואָרען, חאָטש זי האָט נישט פּאַרשטאַנען וואָס דאָס באַדייט. און אזוי ווי דער טאטע האָט יא פּאַרשטאַנען, האָט ער געפּונען פּאַר נויטיג איהר די זאך אויפצוקלערען:

— פּאַרשטעהסט דו מיך, א י ק ב כ ר — דאָס איז אונזער איבערגעקאָמענער אלף־בית, און דאָרט איז ביי זיי, אפּנים, אזא מנהג, אז איטלעכער הייסט ביי זיי על־פּי אלף־בית.

— אלף־בית! אלף־בית! — חאפּט אונטער דער פּאַרשוין מיט א זיס שמייכעלע אויף די בלוט־רויטע בעקלעך, און די שענע שוואַרצע אויגען קוקען אויף אונז אלע, און אפילו אויף ריקעל די מויד, מיט גרוים פּריינטשאפּט.

געוואָהר געוואָרען דעם נאָמען זיינעם, איז דער טאטע ניי־גיעריג געווען צו וויסען, אויך פון וואַנען, פון וואָסער א לאַנד ער קומט צו פאָהרען. דאָס האָב איך פּאַרשטאַנען לויט די נעמען פון שטעדט און מדינות, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען, און וואָס דער טאטע האָט דאָס נאָכדעם איבערגעזעצט פּאַר דער מאמע, געגעבען כּמעט אויף איטלעכס וואָרט א פּירוש, און די מאמע איז פון איטלעכס וואָרט געווען נתפּעל, און אויך ריקעל די מויד איז געווען נתפּעל, און ס'איז טאקי געווען פון וואָס נתפּעל צו ווערען: א קליניגקייט, א פּאַרשוין קומט צו פאָהרען אפּשר פּאַר צעהנ־

טויזענט מיל פון א מדינה, וואָס איידער מע קומט־צו צו איהר, מוז מען אריבערשווימען זיעבען ימים מיט א מדבר, און וואָס צו דעם מדבר אליין דארף מען נעהן ניט ווינציגער, ווי פערציג טעג מיט פערציג נעכט, און אז מע קומט שוין צו גאָר נאָהענט, באַ־דארף מען ארויפקלעטערען אויף אזא הויכען בארג, וואָס דער שפיץ גרייכט ביז צו די וואָלקענס, און באדעקט איז ער מיט אייז, און ווינטען שרעקליכע בלאָזען דארטען, וואָס איז סכנת־נפשות !... דערפאר אָבער, אז מע קומט־איבער בשלום דעם דאָזיגען בארג און מע טרעט־ארײַן אין זייער לאנד, זעהט מען פאר זיך דעם אמת'ען גן־עדן התחתון: בשמים, נענעלעך, געווירצען, פל המינים פירות, עפעל און בארען און פאָמעראַנצען, ווינטרויבען, טייטלען און אייבערטען, נים און פייגען לרוב. און די הייזער זענען דארטען געבויט פון סאמע טענענהאַלץ און געדעקט מיט ריין זילבער, די פלים זענען פון גין־גאָלד (בשעת מעשה טהוט דער אורח א קוק אויף די זילבערנע פוסות אונזערע מיט די זילבערנע לעפעל, גאָפלען און מעסערס), און בריליאַנטען, פערלען און דימענטען וואָלגערען זיך דארטען אויף דער גאַס, קיינער וויל זיך ניט געבען די מיה זיך אָנצוינען זיי אויפצוהויבען, וואָרום זיי האָבען דארטען קיין שום ווערטה (און בשעת מעשה קוקט דער אורח אויף דער מאַמע'ס דימענטענע אויהערינגלעך מיט די געלע פערלעך, וואָס אויף איהר ווייסען האלז).

— דו הערסט? — מאכט דער טאַטע צו דער מאַמע מיט א גליקליך פנים.

— איך הער. — ענטפערט איהם די מאַמע און פרענט א קשיה: — למאי ברענגען זיי דאָס ניט צו פיהרען אהער, זיי וואָלטען דאָך דאָ געמאכט דערפון גאָלד! אנו, טהו איהם אקאָרשט אומיסטען א פרעג, יונה.

דער טאַטע פרענט איהם די דאָזיגע קשיה און באקומט פון איהם א תשובה, און גיט איבער דער מאַמע אויף אונזער לשון:

— פֿאַרשטעהסט דו, ער זאָגט, אז דו קומסט צו פֿאָהרען אהינצו, קאָנסט דו דיר נעמען וויפיעל דו ווילסט, פולע קעשענעס, נאָר פֿאָהרסט דו פון דאָרטען ארויס, מוזט דו אָפּגעבען אלסדינג צוריק, און טאָמער טרייסעלט מען אויס ביי דיר וואָס ניט איז, ביזט דו חייב מיתה.

— וואָס הייסט דאָס? — פֿרעגט די מאַמע, דערשראָקען.

— דאָס הייסט, מע הענגט דיך אויף אויף א בוים, אָדער מע פֿאַרשטיינערט דיך מיט שטיינער.

ג.

וואָס ווייטער ווערען די מעשיות פון׳ם דאָזיגען פֿאַרשוין אלץ מעהר אינטערעסאַנט, און אז עס האלט שוין נאָך די קניידלעך און מיר נעמען נאָך צו ביסלעך ווין, פֿרעגט איהם דער טאַטע: וועמען נעהער דאָס אלסדינג, און צי ס׳איז פֿאַרהאַן דאָרטען א מלך? און באלד באַקומט ער א קלאָרע תשובה, און גיט דאָס איבער דער מאַמע מיט גרויס חדוה אויף אונזער לשון:

— ער זאָגט, אז געהערען געהער דאָס אינגאַנצען צו די דאָר־טיגע אידען, וואָס מע רופט זיי „ספֿרדים", און א מלך איז ביי זיי פֿאַרהאַן, זאָגט ער, אויך א איד, זעהר א פֿרומער איד מיט א שטרייַמעל, זאָגט ער, און רופען רופט מען איהם יוסף־בן־יוסף. ער איז א כּהן גדול, זאָגט ער, ביי די „ספֿרדים" און פֿאָהרט ארויס, זאָגט ער, אין א גילדענער קאַרעטע מיט זעכס ברענענדיגע פערד, און אז ער קומט, זאָגט ער, אין שוהל אַריין, געהען איהם, זאָגט ער, אקעגען די לויים מיט א נעזאַנג...

— ביי אייך זינגען לויים אין שוהל? — פֿרעגט איהם דער טאַטע פֿאַרוואונדערט און באַקומט באלד א תשובה און גיט דאָס איבער דער מאַמע אויף אונזער לשון, און דאָס פנים ביי איהם שיינט, ווי די זון:

— וואָס זאָגסט דו דערויף? ער דערצעהלט, אז ביי זיי איז פֿארהאן א בית־המקדש מיט כהנים מיט לויים מיט איין אָרגעל...

— נו, און א מזבח? — טהוט איהם דער טאטע א פרעג און באָקומט א תשובה, און גיט דאָס איבער דער מאמע אויף אונזער לשון:

— ער זאָגט, ס'איז דאָ ביי זיי א מזבח מיט קרבנות, זאָגט ער, מיט גילדענע כלים, אלסדינג ווי אמאָל, זאָגט ער, ביי אונז אין ירושלים.

און ביי די ווערטער לאָזט־ארויס דער טאטע א טיעפען זיפֿץ, און אויף איהם קוקענדיג, זיפצט אויך די מאמע. און איך פֿאר־שטעה איהם ניט, וואָס דאַרף מען דאָ זיפצען? אדרבה, מע באַדאַרף זיין שטאָלץ, מע באַדאַרף זיין פֿרייליך, וואָס מיר האָבען אזא לאָנד, וואו עס געוועלטיגט א אידישער מלך און א כהן גדול און וואו עס געפינט זיך א בית־המקדש מיט כהנים, מיט לויים, מיט איין אָרגעל, מיט א מזבח, מיט קרבנות... און גוטע, ליכטיגע מחשבות האָפֿען מיך אויף און טראָגען מיך אוועק גלייך אהינצו, אין יענעם גליקליכען אידישען לאָנד, וואו די הייזער זענען גע־בויעט פון סאמע טענעבוימער, געדעקט מיט ריין זילבער, וואו די כלים זענען פון גיין־גאָלד, און וואו בריליאַנטען, פערלען, די־מענטען וואלגערען זיך אויף דער גאס. און עס גנבה'ט זיך אריין צו מיר א מחשבה, אז וועו איך זאָל דאָרטען זיין, וואָלט איך שוין געוואוסט וואָס איך האָב צו טהון; איך וואָלט שוין געוואוסט, וואו צו באַהאלטען; ביי מיר וואָלט מען שוין נישט אויסגע־טרייסעלט נאָרנישט... איך וואָלט שוין געבראכט פון דאָרטען דער מאמע א שענע מתנה: אויהערינגלעך בריליאַנטענע און פֿערעל עטליכע שנירלעך. און בשעת מעשה טהו איך א קוק אויף דער מאמע'ס דימענטענע אויהערינגלעך מיט די גרעלע פֿערעלעך, וואָס אויף איהר ווייסען האלז, און איך באַקום א שטארקען חשק צו זיין אינ'ם דאָזיגען לאָנד, און עס פאלט מיר איין א געדאנק,

איך זאָל נאָך פּסח זיך דורכפּאָהרען אהין מיט'ן דאָזיגען אורח. נעווייניטלעך, בסוד, אז קיינער זאָל ניט וויסען. איך וועל דעם סוד אנטפּלעקען פּאר'ן אורח, אויסגיסען פּאר איהם מיין הארץ, אויס־זאָגען איהם דעם גאנצען אמת, און בעטען איהם, ער זאָל מיך נעמען מיט זיך אהינצו חאטש אויף א קלייניר צייט. ער וועט דאָס מיר געווים טהון. ער איז זעהר א גוטער, א צוגעלאָזטער פּאר־שוין. ער קוקט אויף איטלעכען באזונדער, און אפילו אויף ריקעל די מויד, אזוי פריינטלעך, אזוי פריינטלעך!

אזוי טראכט איך מיר און קוק אויף אונזער אורח, און עס מאָהלט זיך מיר אוים, אז ער טרעפט מיין מחשבה, מחמת ער קוקט אויף מיר מיט זיינע שענע שווארצע אויגען, און עס דאכט זיך מיר, אז ער ווינקט צו מיר און זאָגט צו מיר אויף זיין לשון:

— שווייג, ווייסער־חברה'ניק איינער, לאָז נאָר איבערגעהן דער פּסח, וועט שוין זיין רעכט!...

ד.

א גאנצע נאכט פּלאָנטען זיך מיר חלומות: א מדבר, א בית־המקדש, א כהן גדול און א בארג א הויכער, און איך קלעטער ארויף אויפ'ן בארג, און דארט וואפסען בריליאנטען, פּערלען, דימענטען, און מיינע חברים קריכען ארויף אויף די בוימער און טרייסלען זיי, און עס פאלען פון דאָרטען אויף דער ערד גוזמי גוזמאות בריליאנטען, פּערלען, דימענטען, און איך שטעה פון הינטען און קלויב די בריליאנטען, פּערלען, דימענטען, און שטופ אין די קעשענעס — און מערקווירדיג! וויפיעל איך שטופ — אין עס נעהט נאָך! וויפיעל איך שטופ — און עס נעהט נאָך! לעג איך ארויין די האנט אין קעשענע און נעם־ארויס פון דאָרטען אנשטאָט בריליאנטען, פּערלען, דימענטען — נאָר פּירות אלערליי: עפּעל און בארען, און פּאָמעראנצען און אייבערטען, און טייטלען און נים און פייגען... און איך האָב דערפון גרויסע אנגסטען, קאטשע

מיך פון איין זייט אויף דער אנדערער, און עס חלומ׳ט זיך מיר דאָס בית־המקדש, און איך הער די כהנים דוכנ׳ען און די לויים זינגען און דעם אָרגעל שפּיעלען, און עס ווילט זיך מיר אריינגנעהן אינוועניג אין בית־המקדש, און איך קאָן נישט — ריקעל׳ די מויד האָלט מיך צו און לאָזט מיך ניט, און איך בעט זיך ביי איהר, איך שרייי, איך ווייין, איך האָב דערפון גרויסע אנגסטען, קאטשע מיך פון איין זייט אויף דער אנדערער, און חאָפּ מיך אויף און... דער־זעה פּאר זיך דעם טאטען מיט דער מאמען שטעהען האלב אכ־געטהאָן, ביידע בלאָס, ווי דער טוידט, דער טאטע אראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, די מאמע ברעכט די הענט און אויף איהרע שענע אויגען שטעהען טרערען. מיין קינדערש הארץ דערפיהלט, אז דאָ איז עפּיס נעשעהען ניט קיין גוטע זאך, זעהר ניט קיין גוטע זאך, נאָר וואָס מיין קינדערש קעפּעל האָט נישט צוגעטראכט פּאר איין אומגליק — איז דאָס געווען א גאָרנישט קענען דעם, וואָס ס׳איז געשעהען.

און געשעהען איז אָט וואָס: אונזער אורח, דער פּארשוין פון יענער ווייטער מדינה, פון יענעם גליקליכען לאנד, וואָס די הייזער זענען דאָרט געבויעט פון סאמע טענענבוימער און נעדעקט מיט דיין זילבער א. א. וו., איז נעלם געוואָרען, און אינאיינעם מיט איהם איז נעלם געוואָרען ביי אונז א סך זאכען: אלע זילבערנע כוסות, אלע זילבערנע לעפּעל׳, גאָפּלען און מעסערס, דאָס נאנצע ביסעל׳ ציערונג דער מאמע׳ס, און אויך מזומן געלט, וויפיעל׳ עס האָט זיך געפּונען ביי אונז אין קאסטען. און אויך ריקעל׳ די מויד איז מיט איהם אנטרונען געוואָרען...

און עס נעמט מיך אָן ביי׳ם הארצען, נישט אויף די זילבערנע כוסות מיט די זילבערנע לעפּעל׳, גאָפּלען און מעסערס, וואָס זענען נעלם געוואָרען, און נישט אויף דער מאמע׳ס ציערונג, און נישט אויפ׳ן מזומן געלט, און נישט אויף ריקעל׳ די מויד — חאָפּט זי דער רוח! — נאָר אויף דעם גליקליכען־גליקליכען לאנד, וואָס סע וואלגערען זיך דאָרטען בריליאנטען, פּערלען, דימענטען, און אויף

דעם בית־המקדש, מיט די כהנים, מיט די לויים, מיט'ן אָרגעל, מיט'ן מזבח, מיט די קרבנות און מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאכען, וואָס מע האָט ביי מיר אַוועקגעראָיבט, צוגענומען, צוגענומען, צוגענומען.

און איך קעהר מיך אום מיט'ן פנים צום וואַנט און וויין, וויין שטיל־ערהייט.

אליהו הנביא

א פאנטאסטישע נעשיכטע מיט א רעטעניש לכבוד פסח,
ספעציעל פון קינדער וועגען.

נעשריבען אין יאהר 1908.

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא

א.

נישט גוט צו זיין א בן־יחיד, א ציטערינער ביי טאטע־מאמע. „פון זיעבען איינער געבליבען". דאָ — נישט שטעה, דאָרט — נישט נעה. דאָם — נישט עם, יענם — נישט טרינק. דעם קאָפּ — דעק צו. דעם האלז — פארבינד. די הענט — באהאלט. די נאָז — שנויץ־אוים. אך, נישט גוט, נישט גוט צו זיין א בן־יחיד. און נאָך א נגיד'ס א יונגעל דערצו. מיין טאטע איז א נגיד. א חלפן איז ער. נעהט־ארום מיט א טאָרבע מינץ איבער די קלייטען. בייט זילבער אויף מינץ און מינץ אויף זילבער. זענען דערפאר ביי איהם די פינגער תמיד שוואַרץ און די נעגעל צעטריסקעט. האָרעווען האָרעווטע ער אפילו זעהר שטאַרק. אלע טאָג אז ער קומט אהיים, איז ער אויסגעמיעדט און צעבראָכען. „נישטאָ קיין פים — קלאָגט ער זיך פאר דער מאמע, — נישטאָ קיין פים, קיין סימן פון קיין פים"...

נישטאָ קיין פים — עס קאָן זיין. דערפאר האָט ער אָבער „פרנסה בשפע". אזוי זאָגען אלע, און אלע זענען אונז מקנא, וואָס מיר האָבען פרנסה, און נאָך בשפע. די מאמע איז צו־פריעדען. איך אויך. „א פסח ביי מיר היינטיגם יאָהר — אויף אלע אידישע קינדער, רבונו של עולם"...

אזוי זאגט די מאמע און דאנקט נאָט, וואָס מיר האָבען אזא פּסח. איך אויך. נאָר ווי דערלעבט מען איהם שוין, אָט דעם פּסח?...

ב.

קוים דערלעבט פּסח. דעם ליעבען טייערען פּסח. אויסגעקליידט האָט מען מיך — בגדי־מלכות, ווי עס פּאסט פּאר א נגיד'ס א יונגעל. וואָס קומט מיר אָבער ארוים? אז איך טאָר נישט ארומשפּרינגען אין דרויסען — איך וועל זיך פּארקיהלען. אז איך טאָר נישט ארומלויפען מיט אלע קבצנ'ישע קינדער — איך בין א נגיד'ס א יונגעל. אזעלכע שענע מלבושים — נישטאָ פּאר וועמען צו באריהמען זיך. א פּולע קעשענע מיט נים — נישטאָ מיט וועמען צו שפּיעלען.

נישט גוט צו זיין א בן־יחיד, א ציטעריגער, וואָס פון זיעבען איינער נעבליבען, און נאָך א נגיד'ס א יונגעל דערצו.

ג.

דער טאָטע האָט אָנגעטהאָן די בעסטע קאָפאָטע און איז אוועק אין שוהל דאוונען. זאָגט צו מיר די מאמע: „ווייסט דו ווָאס? לעג זיך צו. שלאָף דיך אויס. וועסט דו קאָנען זיצען ביי'ם סדר. וועסט דו פרעגען דעם טאָטען די פּיער קשיות". משוגע בין איך? פּאר'ן סדר וועל איך געהן שלאָפען? „געדענק זשע, פּסח צום סדר טאָר מען נישט שלאָפען. וואָרום טאָמער, חלילה, וועלסט דו אָנשלאָפען ביי'ם סדר, אזוי קומט אלי־נביא מיט א זאק אויף די פּלייצעס... פּסח ביינאכט געהט־ארום אלי־נביא און קוקט, ווער עס שלאָפט ביי'ם סדר, דעם נעמט ער צו אין זאק אריין"... חא־חא! איך וועל אָנשלאָפען וועלען ביי'ם סדר? איך? און אז מע זאל זיצען א גאנצע נאכט? און אפילו

ביז'ן ווייסען טאָג אריין? ווי אזוי איז געווען, מאמע, פאראַ־יאָהרען? „פאראיאָהרען ביזט דו אנשלאָפען געווארען באלד נאָך קידוש"... פאר וואָס זשע איז נישט געקומען צו מיר דעמאָלט אלי־נביא מיט'ן זאק? „דעמאָלט ביזט דו נאָך געווען א קליי־ניטשקער, היינט ביזט דו א גרויסער. היינט דארפסט דו פרעגען דעם טאטען די פיער קשיות. היינט דארפסט דו זאָגען מיט'ן טאטען „עבדים היינו". היינט דארפסט דו עסען מיט אונז פיש און יויך און קנייטלעך... שא — אָן געהט דער טאטע פון שוהל".

— גוט יום טוב!

— גוט יום טוב!

ד.

דאנקען גאָט. דער טאטע האָט אָפגעמאכט קידוש. אַך אויך. דער טאטע האָט אויסגעטרונקען דעם ערשטען פוס. איך אויך. און דוקא א פולען פוס, און דוקא ביז'ן דנאָ. „זעה נאָר, ביז'ן דנאָ!" — זאָגט די מאמע צום טאטען, און מיר זאָגט זי: „א פולען בעכער מיט וויין? וועסט אנשלאָפען ווערען"... חא־חא! איך וועל אנשלאָפען ווערען? איך? און אז מע זאָל זיצען א גאנצע נאכט? אפילו ביז'ן ווייסען טאָג אריין? אנו, פרעגט דעם טאטען, ווי אזוי האָב איך אָפגעקלאָפט די פיער קשיות? ווי אזוי זאָג איך די הגדה? ווי אזוי שאָקעל איך זיך איבער'ן סידור און זינג מיט'ן טאטען דעם „עבדים היינו"?... און די מאמע לאָזט נישט אראָפ קיין אויג פון מיר און שמייכעלט און זאָגט צו מיר: „וועסט אנשלאָפען ווערען. אנשלאָפען ווערען"... ער, מאמע! מאמע! מיר דאכט זיך, מע זאָל זיין מיט אכצעהן קעפ, קאָן מען פון דעם אלעס אנשלאָפען ווערען! אנו, לאָז מען זיך אוועקזעצען אייך אקענען און זינגען אייך אין אויהער: „אנשלאָפען ווערען, אנשלאָפען ווערען".

פארשטעהט זיך, אז איך בין אנשלאָפען געווארען.

ה.

אנשלאָפען געוואָרען — חלומ׳ט זיך מיר, אז דער טאטע האלט שוין ביי „שפוך חמתך". די מאמע אליין שטעהט אויף פון טיש, געהט עפענען די טיר, מקבל פּנים זיין אליהו־נביא׳ן. שען וועט זיין, טאָמער קומט טאקי אליהו־נביא, ווי די מאמע זאָגט, מיט׳ן זאק אויף די פּלייצעס, און זאָגט צו מיר: „קום, בחור"... און ווער וועט זיין שולדיג אין דעם, אז נישט די מאמע אליין מיט איהר: „שלאָף נישט! שלאָף נישט!"?... און אזוי ווי איך טראכט מיר די דאָזיגע מחשבות — אהא! — הער איך א סקריפּ פון דער טיר, און דער טאטע שטעהט־אויף און רופט־אויס אויף א קול: „ברוך הבא!" איך קוק מיך אַיין צו דער טיר — יאָ, ס׳איז ער. ער גיהט, ער גיהט. פּאוואָלינקע, קוים וואָס מע הערט. א שענער איד אליהו־נביא. איין אלטער מאן. א זקן מיט א גרייז־גרויער באָרד ביז די קניע. דאָס פּנים אלט, גיל, געקנייטשט, נאָר שען און גוט איז דאָס אָהן אַיין עק. און אויגען — אך, אויגען! גוטע, ווייכע, פּריינטליכע, ליעבע, געטרייע אויגען. איינגעבויגען, אָנ־גילאהנט אויף א גרויסען־גרויסען שטעקען, מיט א זאק אויף די פּלייצעס — און שא, שטיל, אָהן ווערטער, און גלייך צו מיר.

ו.

— נו, יונגעלע, אריין צו מיר אין זאק אריין און קום! — אזוי זאָגט צו מיר אָט דער אלטיטשקער, און דוקא מיט גוטען, דוקא אזוי ווייך, אזוי זים.

פּרעג איך איהם: „וואוהין?" מאכט ער צו מיר: „וועסט שון נאָכדעם זעהען"... ווי איך נישט, זאָגט ער מיר נאָך א מאל. בעט איך מיך ביי איהם: „ווי קאָן איך מיט דיר געהן, אז איך בין א נגיד׳ס א יונגעל?" זאָגט ער: „און אז א נגיד׳ס א

יונגעל, וואָס ביזט דו פֿאר אַ מיוחס?" זאָג איך: „איך בין ביי טאטע־מאמע אַ בן־יחיד"... זאָגט ער: „ביי מיר ביזט דו נישט קיין בן־יחיד". זאָג איך: „אַ ציטעריגער — פון זיעבען איינער געבליבען. זיי וועלען, זאָג איך, דערזעהן, אז איך בין נישטאָ, וועלען זיי דאָס נישט אויסהאַלטען. זיי וועלען שטאַרבען, און דערהויפּט — די מאמע"... קוקט ער אויף מיר, דער אַלטיטשקער, מיט גוטען און מאכט צו מיר ווייך און זיס, ווי פריהער: „געהסט דו נישט מיט מיר, טאָ שלאָף געזונט, נאָר ווער אַנשלאָפען אויף שטענדיג, אויף אייביג"... הויב איך אָן צו ווינען: „הייסט דאָך עס, איך זאָל שטאַרבען? זיי וועלען דאָס נישט אויסהאַלטען... דערהויפּט — די מאמע"... „ווילסט דו נישט שטאַרבען, טאָ קום מיט מיר. געזעגען זיך אָפּ מיט טאטע־מאמע און קום"... „סטייטש, ווי קאָן איך געהן, אז איך בין אַ בן־יחיד, פון זיעבען איינער געבליבען?"... מאכט ער צו מיר שוין שטאַרקער: „צום לעצטען מאָל, יונגעלע, קלויב דיר אוים איינס פון די צוויי: אָדער געזעגען זיך אָפּ מיט טאטע־מאמע אויף שטענדיג און קום מיט מיר, אָדער בליב דאָ, נאָר ווער אַנשלאָפען אויף אייביג. אויף אייביג"...

ז.

אָפּגעזאָגט די דאָזיגע וועריטער, טרעט ער אָפּ פון מיר אויף איין שפּאַן און וויל שוין אויסקערעוון זיך צו דער טיר. וואָס טהוט מען דאָ? אַוועקגעהן מיט'ן אַלטען, גאָט וויסט וואוהין, פּארפאַלען וועלט — וועלען טאטע־מאמע שטאַרבען. אַ בן־יחיד, פון זיעבען איינער געבליבען... בליבען דאָ און אַנשלאָפען וועלען אויף אייביג — הייסט דאָס דאָך, איך אליין זאָל שטאַרבען... ציה איך אוים צו איהם ביידע הענט מיט טרערען אויף די אויגען: „אליהו הנביא! גוטער, ליעבער, האַרציגער אליהו! געב מיר איין מינוט אויף צו באַטראַכטען זיך!" דרעהט ער אוים צו מיר דאָס שענע אַלטע, געלע, געקנייטשטע פּנים מיט דער גרייז־גרויער

באָרך ביז די קניע, קוקט אויף מיר מיט זויגע שענע גוטע לויעבע געטרייע אויגען און מאכט צו מיר מיט א שמייכעל: „איין מינוט אויף צו באטראכטען זיך געב איך דיר, מיין קינד, אָבער נישט מעהר אז איין מינוט"...

און דער אלטיטשקער לעהנט זיך אָן אויף זיין גרויסען־גרויסען שטעקען און וואַרט...

. . . . . .
. . . . . .

פרעגט זיך: וואָס האָב איך באַדאַרפט אין דער מינוט צוטראכטען אזעלכעס, אז איך זאָל נישט דאַרפען נישט געהן מיט'ן אלטען און נישט אנשלאָפען וועַרען אויף אייביג? — אנו, וועַר וועט טרעפען?...

אז גאָט ווייל,
שיסט א בעזעם

א טראגעדיע כשר לפסח, דעקאדענטיש-סימבאליסטיש געשריבען.

געשריבען אין יאָהר 1908.

אַז גאָט ווּיל, שיסט אַ בעזעם

די פּאַרשוינען:

מצות.
אַרבּע כּוסות.
פּסח'יגע שמאַלץ.
אייער.
ריבּאַייזען.
קאָכלעפּל.
דייזשע בּאָרשט.
בּעזעם.
קאַץ.
בּעל־הבּית.
בּעל־הבּית'טע.

א ר ט — אין שפּיזאַרניע, איז דער פּסח'יגער שאָפּע.

צ י י ט — ערב פּסח.

א י י ע ר [צו די מצות]. זייט זשע מוחל. וועז האָבען מיר פּסח?

מ צ ו ת [צו די אייער]. וואָס איז דען?

א י י ע ר. גאָרנישט, גלאָט אזוי. עס איז אונז נמאס געווארען צו לייגען אָט דאָ, אין דער שפּיזאַרניע. מיר וואָלטען שוין געהרען דערלעבּען פּסח.

מ צ ו ת. ציקאווע ביזים! מיר לויגען דאָ פון נאָך פורים אָן.
ש מ׳ א ל י ץ. פון נאָך פורים? א טייערע מציאה! איך שטעה נאָך פון פאַר חנוכּה.
ב א ר ש ט. און מיך האָט מען דאָ אוועקגעשטעלט באַלד נאָך סוכּות. ס׳איז מיר שוין אזוי אומעטיג, אז איך האָב, דאַכט מיר, געהאַפּט א שימעל.
פ ו ס ו ת. למאי אָט שטעהען מיר דאָ פון פאַראיאָהרען?
ק א כ ל ע פ ע ל. היינט וואָס זאָל איך שוין זאָגען? איך בין עלטער פון אייך אַלעמען. איך בין דאָ א קאָכלעפל פון זינט דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית׳טע האָבען חתונה געהאַט.
ר י ב א י י ז ע ן. אָבער טאַקי נישט מעהר ווי א „קאָכ־לעפל"...
ק א כ ל ע פ ע ל [בייז]. הער נאָר, דו בלעבענע כלי, וואָס ביזט דו דאָ פאַר א מאַכער?
ר י ב א י י ז ע ן. מעהר מאַכער פון דיר. וועז ניט איך, וואו וואָלט מען נעמען מרור צום סדר?
ב ע ז ע ם [ציהט־אויס א געלעכטער פון ווינקעלע]. חי־חי־חי!
כ ו ס ו ת [איינס צו דאָס אנדערע]. וועד חיחיקעט דאָס?
מ צ ו ת [צו די כוסות]. ס׳איז דער בעזעם. דאַכט זיך, אזא בעזעם וואָלט געמעגט האָבען דרך־ארץ חאָטש פאַר אונז, מצות?
א י י ע ר. וואָס עפּים פאַר אייך? און וואו זענען מיר?
מ צ ו ת [מיט גרימות]. וואָס איז מיט אייך דער יחוס? מע עסט אייך דען ניט א גאנץ יאָהר?
א י י ע ר. פרעגט זשע אָבער די בעלי־בתים, וואָס פאַר א טעם האָבען מצות אָהן אייער?
ש מ א ל י ץ. און וואָס איז מצות מיט אייער אָהן שמאַלץ?
ב א ר ש ט. מאַהלט אייך, אז איך בין א ביסעל נויטיגער פון אייך אַלעמען. אייך, אייער און שמאַלץ, באַנוצט מען נאָר פון יוצא וועגען, און אָהן מיר קאָן מען פּסח זיך ניט באַגעהן. פרעגט

אויף א ציקאַוועסט די מצות, וואָס פאר א טעם האָבען זיי, אז מע בראָקט זיי אין בּאָרשט אריין.

מ צ ו ת. וואָס אמת איז אמת. מיר וואָלטען אָבער וועלען וויסען, וואָס פאר א טעם וואָלט געהאט א פּסח־באָרשט אָהן אונז, אָננעבראָקטע מצה?

א י י ע ר. אָדער וועז מע זאָל דעם באָרשט ניט פארווייסען מיט אייז?

ש מ א ל ץ. און מע זאָל ניט אריינטהון קיין לעפּעל שמאלץ?

ק א כ ל ע פ ע ל. און מיך האָט איהר פארגעסען?

ר ׳ ב א י י ז ע ן. קאָכלעפּעל איז אומעטום א קאָכלעפּעל!...

ק א כ ל ע פ ע ל [איז כעס]. בלעכענער שלים־מזל! וועסט ניט אנשטומט ווערען?

ב ע ז ע ם [לאכט פון ווינקעלע ארויס]. חי־חי־חי!...

כ ו ס ו ת. וויעדער חיחיקעט ער, דער בעזעם?

מ צ ו ת. א אידיאָט!

א י י ע ר. ניט אזא אידיאָט, ווי איין עזות־פּנים!...

ש מ א ל ץ. אויף וואָס דארף מען, אשטייגער, א בעזעם אויף פּסח?

ב א ר ש ט. אויף סים סאָט כּפּרות!

ר י ב א י י ז ע ן. פּארנעמט אומזיסט איין אָרט אין שאפּע.

ק א כ ל ע פ ע ל. טאָמער איז דאָ קארג ענג... מע ווערט דערשטיקט אָט דאָ ביי זיי אין שפּיזארניע... איך וועל פּרובען עפּענען די טיר... [עפּענט א האלב שירעם].

ש מ א ל ץ [צום קאכלעפּעל]. וואָס טהוט איהר? איהר ווילט, ס׳זאָל אריין די קאַץ? זי וועט חלילה מאכען פון אונז אלעמען א תל!

מ צ ו ת. מיר האָבען קיין מורא ניט פאר קיין קאַץ.

א י י ע ר. מיר אויך ניט.

כ ו ס ו ת. מיר אודאי ניט...

ר י ב א י י ז ע ן. און איך אודאי און אודאי ניט!

ק א כ ל ע פ ע ל. איך הער זי, ווי די קאץ!...

ב א ר ש ט. אפילו איך הער זי אויך אין טראָק. אָט איז זי, די מחותנת־טע! [עס קומט אַריין די קאץ, קומט זיך ארום אוו מרוקעט].

ק א ץ. מוררררר...

מ צ ו ת. ברוך הבא, א גאסט!

פ ו ס ו ת. סקאָצעל קומט.

א י י ע ר. מע זאָל דערמאנען משיח'ן.

ר י ב א י י ז ע ן. זעהט נאָר, זי געהט אין זאָקען!...

ק א כ ל ע פ ע ל. דאָס האָט איהר די בעל־הבית'טע אָנגעטאָן זאָקען, זי זאָל חלילה ניט חמצ'דיג מאכען דאָס זאָלץ־ברעטעל.

ב א ר ש ט. בעסער געווען פארשליסען די קאץ אין א באזונדער חדר, איידער אָנטהון איהר זאָקען אויף די פיס. א נארישע בעל־הבית'טע ביי אונז!...

מ צ ו ת. זעהט נאָר, ווי זי שמעקט מיט דער נאָז, די גנב'טע!...

פ ו ס ו ת. אינטערעסאנט צו זעהן, וואוהין וועט זי געהן פריהער.

א י י ע ר. נישט קיין נארישע קאץ, כלעבען. זי קריכט גלייך צו דער שמאלץ, ווי מיר זענען ביצים אויף דער וועלט! אבער גלייך צו דער שמאלץ!

ר י ב א י י ז ע ן. זעהט נאָר, זי לעקט שוין! זי פרעסט, די זולל־וסובא'ניצע!

ק א כ ל ע פ ע ל. א חידוש, וואָס די שמאלץ לאָזט זיך אזוי אומפארשעמט באהאנדלען...

ב א ר ש ט. וואָס זאָל זי נעבאך טהון? שולדיג איז די בעל־הבית'טע. האָט זי געזאָלט פארשליסען די שאפע פון יענער זייט. ניט אומזיסט זאָגט די וועלט א ווערטעל: אז די בעל־הבית'טע איז א שלים־מזל'ניצע, איז די קאץ א נאשערין.

ב ע ז ע ם [שיסט־אויס א נעלעכטער]. חא־חא־חא! [פאר'ן נעלעכטער שרעקט זיך די קאץ איבער, טהוט א שפרונג, קעהרט־איבער דעם טאפ מיט שמאלץ, וועלכער פארטשעפט די אייער, די כוסות מיט די מצות, און צוזאמען מיט זיי פאלט־אום די גאנצע שאפע, און עס ווערט אויף דער ערד א מישמאש פון פסח'יגען בארשט, מיט פארנעצטער מצה, מיט צעשלאגענע אייער, מיט צעבראכענע כוסות, מיט שמאלץ, מיט א ריבאייזען און א קאלעפאל אויף בתוכם. נעבעיבען איז ביי דער זייט נאר דער בעזעם. — דער קלאפ פון דער שאפע לאזט זיך הערען אין שטוב. עס קומען צו לויפען, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, די בעל־הבית'טע מיט'ן בעל־הבית].

ב ע ל־ ה ב י ת. וואָס איז דא געשעהען? [בלייבט שטעהן, ווי א נעלעהמטער].

ב ע ל־ ה ב י ת ' ט ע [בערעכט די הענט]. א דונער האָט מיך דערשלאָגען! דער גאנצער פסח איז חרוב געוואָרען! [ווייניט. דער בעל־הבית זיפצט. איז דרויסען פייפט דער ווינט. דורכ'ן פענסטער גנב'ערט זיך אריין א טוידטער שטראהל פון דער קאלטער לבנה. איז ווינקעלע זיצט די קאץ און באלעקט זיך. די שטימונג איז א העכסט־דעקאדענטישע].

ב ע ל־ ה ב י ת [מיט איין אונטערערדישער שטים, ווי פון קבר]. וואָס טהוט מען?

ב ע ל־ ה ב י ת ' ט ע [ווישט־אויס די אויגען]. קודם ז'אַרף מען נעמען דעם בעזעם און אויפראָמען דעם הקדש... [נעמט דעם בעזעם אוו קעהרט].

ב ע ז ע ם [צום גאנץ ביסעל מיסט]. נו? היינט זעהט איהר שוין? אַז גאָט וויל, שיסט א בעזעם!...

פאַרהאנג.

דריי קעפלעך

געשריבען אין יאָהר 1908.

דריי קעפּלעך

I

א פּען פון א שרייבער זאָל זיין א פּענזל פון א מאָהלער, אָדער, וועניגסטענס, איין אפּפּאראט פון א פּאטאָגראף, וואָלט איך דיר, פריינט, געטראָגען א מתּנה, א בילד לכבוד שבועות, א זעלטענע גרופּע: דריי יונגע, שענע, פּרעכטיגע קעפּלעך פון דריי אָרעמע, נאקעטע, באָרוועסע אידישע קינדער. אלע דריי קעפּלעך זענען שוואַרץ, די הערלעך געקרייזלט, די אויגלעך גרויסע, גלאַנצענדיגע, ברענענדיגע, און גלייך ווי פּארוואונדערט קוקען זיי אויף אייך און פרענען ביי דער וועלט א קשיה: למאי? איהר קוקט אויף זיי און איהר באַוואונדערט זיי, און איהר פיהלט זיך קענען זיי, ווי פּאַרזינדיגט, גלייך ווי איהר זענט טאקי שולדיג אין דעם, וואָס מע האָט זיי באשאפען — באשאפען נאָך דריי איבעריגע נפשות אויף דער וועלט!...

די דריי שענע קעפּלעך — אבראמטשיק, מאיסייטשיק און דבורה'קע — זענען צוויי בריידער מיט א קליין שוועסטערל. אבראמטשיק און מאיסייטשיק — דאָס האָט זיי דער פּאָטער, פייסי דער איינבינדער, אזוי פּארצוויגען, אויפ'ן רוסישען שטייגער. ער זאָל זיך ניט שעמען פאר זיין ווייב פּעסי און ער זאָל נישט זיין אזא ביטערער אָרעמאן, וואָלט ער זיך אליין אויך איבער־געמאכט דעם נאָמען פון „פייסי דעם איינבינדער" אויף „פּעטי

פערעפֿליאָטשיק". נאָר אזוי ווי ער האָט א ביסעל מורא פאר זיין וויב פּעסי און אזוי ווי ער איז, נישט דאָ געדאכט, א גרויסער אביון, איז ער דערווייל פֿאַרבליבן ביי׳ם אלטען נאָמען „פּייסי דער איינבינדער", ביז ס׳וועט קומען אמאָל די גוטע צייט, יענע גלויקליכע צייט, וועלן עס וועט אלסדינג ווערען אנדערש, אזוי ווי בעבעל זאָגט, און אזוי ווי קאָרל מארקס זאָגט, און אזוי ווי אלע גוטע קלוגע לייט זאָגען — דעמאָלט, אָ, דעמאָלט וועט אלסדינג אנדערש זיין !... נאָר ביז די גוטע גלויקליכע צייט וועט אמאָל קומען, מוז מען דערווייל שטעהן פון כאור ביז שפּעט אין דער נאכט און שניידען קאַרטאָן־פּאַפּיער, און קלעפּען קעסטלעך, שאכטלען... און פּייסי דער איינבינדער שטעהט דעם גאנצען טאָג אויף די פּים און שניידט קאַרטאָן־פּאַפּיער, און קלעפּט שאכטלען, און זינגט בעת מעשה אלטע און נייע אידישע און נישט־אידישע לידלעך, צום מיסטען פֿרייליך־טרויעריגע, מיט א פֿרייליך־טרויעריגען ניגון.

— טאָמער וואָלסט דו אויפּגעהערט אמאָל דיינע גוויישע לידלעך? א מענטש האָט זיך עס א ביסעל פֿאַרליעבט אין גויים ! זינט מע איז ארוים אין דער גרויסער שטאָדט, איז ער געוואָרען א גאנצער גוי, משטיינס געזאָגט !...

II

אלע דריי, אבראמטשיק, מאָיסייטשיק און דבורה׳קע, זענען געבוירען און געוואַכסען אלע אויף איין אָרט — צווישען וואנט און צווישען אויוועז. אלע דריי זעהען פאר זיך אלע טאָג איינס און דאָס זעלבע: דעם פרייליכען טאטען, וואָס שניידט קאַרטאָן, קלעפּט שאכטלען און זינגט ניגונים, און די פּארזאָרגטע אוים־געטריקענטע מאמע, וואָס קאָכט און באקט און קעהרט און רוימט, און איז קיינמאָל נישט פֿארטיג. ביידע זענען זיי שטענדיג אין דער ארבייט: די מאמע ביי׳ם אויוועז, דער טאטע ביי די

שאכטלען. אויף וואָס דארף מען אזוי פיעל שאכטלען? וועד דארף עס אזוי פיעל שאכטלען? אפּנים, אז די גאנצע וועלט איז פול מיט שאכטלען?... אזוי טראכטען זיך די דריי שענע קעפּלעך און קוקען שוין ארויס, אז ביי'ם טאטען זאָלען זיך שוין אָנקלויבען א סך, א סך שאכטלען און ער זאָל זיי נעמען אלע אויפ'ן קאָפּ און אין ביידע הענט — אפּשר טויזענט שאכטלען — און זאָל מיט זיי ארויסגעהן אין מארק ארײַן און קומען צוריק אָהן שאכטלען, נאָר מיט געלט פּאר דער מאמע און מיט בולקעלעך, בייגעלעך אָדער צוקערקעס פּאר די קינדער... א גוטער, אוי, א גוטער טאטע ביי זיי, א גאָלד! די מאמע איז אויך א גוטע, נאָר א בייזע. מע חאפּט פון איהר אָפּט א זעץ, א שטורך אין זייט, א דרעה פּאר די אויהערען. זי האָט פיינט, אז מע מאכט איהר אָן א „הקדש". זי וויל נישט, אז די קינדער זאָלען זיך שפּיעלען אין „טאטע־מאמע". זי וויל נישט, אז אבראמטשיק זאָל שניידען די אראָפּגעפּאלענע שטיקלעך קארטאָן, אז מאָיסייטשיק זאָל גנבה'נען פּאָפּ ביי'ם טאטען און אז דבורה'קע זאָל באקען ברויט פון זאמד מיט וואסער. די מאמע וויל, אז די קינדער זאָלען זיצען שטיל, סטאטשטשנע. די מאמע וויסט נישט, אפּנים, אז יונגע קעפּלעך ארבייטען, אז יונגע נשמות רייסען זיך, רייסען זיך, רייסען זיך — וואוהין?... אין דרויסען! צום ליכט! צום פענסטער! צום פענסטער!

III

סך־הכל איין פענסטער, איין שטיקעל פענסטער. אלע דריי קעפּלעך שלאָגען זיך פּאר'ן שטיקעל פענסטער. און וואָס זעהט מען דאָרט? א וואנט. א הויכע, א בריטע, א גרויע, א נאסע וואנט. שטענדיג, אייביג איז זי נאס. אפילו זומער!... קומט אמאָל אהער די זון? געווים קומט אמאָל אהער די זון. דאָס היסט, נישט די זון אליין, נאָר א שיין פון דער זון. און דעמאָלט איז א יום־טוב. אלע דריי שענע קעפּלעך שפּארען זיך צום שטיקעל

פענסטער, קוקען ארויף, נאנץ אויבען, און זעהען א לאנגען שמאלען בלויען פאס, ווי א לאנגע בלויע סטענגע.

— אָ! זעהט איהר, קינדער? אט דאס איז הימל!

אזוי זאגט אבראמטשיק. אבראמטשיק ווייסט. אבראמטשיק געהט אין חדר. ער לערענט שוין קמץ־אלף. דער חדר איז טאקי דאָ נישט ווייט, די צווייטע שטוב, דאס הייסט, די צווייטע טיר. אך! וואס אבראמטשיק דערצעהלט זיך אן פאר חידושים פונ׳ם חדר! אבראמטשיק דערצעהלט, אז ער האט אליין געזעהען, ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס, א גרויסען מויער פון סאמע פענסטער פון אויבען ביז אראפ. אבראמטשיק שווערט, אז ער האט אליין געזעהען, ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס, א קוימען, א הויכען קוימען, און פונ׳ם קוימען געהט א רויך. אבראמטשיק דערצעהלט, אז ער האט אליין געזעהען, ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס, א מאשינע, וואס מע נעהט אויף איהר אהן הענט. אבראמטשיק דערצעהלט, אז ער האט אליין געזעהען, ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס, א וואגען, וואס פאהרט אהן פערד. און נאך אזעלכע נסים ונפלאות דערצעהלט זיי אבראמטשיק פונ׳ם חדר, און שווערט זיך, ווי די מאמע שווערט זיך — ער זאל אזוי זעהען אלדאס גוטס... און מאיסייטשיק און דבורה׳קע הערען איהם און זיפצען און זענען איהם מקנא, וואס אלסדינג ווייסט אבראמטשיק, אלסדינג!

למשל, אבראמטשיק ווייסט, אז א בוים וואקסט. אמת, ער אליין האט נאך, גלייך מיט זיי, קיינמאל נישט געזעהען, ווי אזוי עס וואקסט א בוים. נישטא קיין בוימער אויף דער גאס. נישטא! ער ווייסט אבער (אין חדר האט ער עס געהערט), אז אויף א בוים וואקסען פירות — און דערפאר מאכט מען אויף א פרי „בורא פרי העץ". אבראמטשיק ווייסט (וואס ווייסט ער דען נישט?), אז קארטאפלים, למשל, אדער אוגערקעס, אדער ציבעלעס, אדער קנאבעל וואקסען אויף דער ערד — און דערפאר מאכען מיר אויף זיי „בורא פרי אדמה". אלסדינג ווייסט אבראמטשיק! ער ווייסט נאר נישט, ווא׳ און ווי אזוי דאס וואקסט, וואס ער

האָט דאָס נאָך, גלייך מיט זיי, קיינמאָל נישט געזעהען, וואָרום אויף זייער גאָס איז נישטאָ קיין פּעלץ, נישטאָ קיין גאָרטען, נישטאָ קיין בוימער, נישטאָ קיין גרעזל — נישטאָ! נישטאָ! אויף זייער גאָס זענען דאָ גרויסע מויערן, גרויע וועגט, הויכע קוימענס, וואָס סע גיהט פון זיי א רויך, און פענסטערלעך א סך אין יעדען גרויסען מויער, טויזענטער, טויזענטער פענסטערלעך, און מאשינעס וואָס נעהען אָהן העגט, און וואָגענס, וואָס פאָהרען אָהן פערד — און וווייטער גאָרנישט! גאָרנישט!

אפילו א פויגעלע זעהט מען דאָ זעלטען. עס פארבלאָנזעט אמאָל אהער א וואָראָביטשיק, איז ער גרוי, אזוי ווי די גרויע וואָגט. פיק־פיק די גרויע שטיינער, הויבט זיך אויף און פליהט אוועק... פון עופות זעהען זיי אמאָל אויף שבת א פערטעל עוף מיט א בלאָס אויסגעצויגען פיסלעך. וויפיעל פיסלעך האָט איין עוף? — זעלבסטפארשטענדליך, פיער! עלעהיי א פערד! אזוי פסקנ'ט דער עלטערער, אבראמטשיק, און אבראמטשיק ווייסט דאָך אלץ!... אמאָל ברענגט די מאמע פונ'ם מארק א קעפּל פון איין עוף מיט ארויפגעגלאָצטע אויגעלעך, איבערגעצויגען מיט א דין וויים הייטל. „ס'איז טוידט" — זאָגט דער עלטערער, אבראמטשיק, און אלע דריי קעפּלעך קוקען איינס אויפ'ס אנדערע מיט גרויסע שוואַרצע אויגען און זיפצען... געבוירען און אויפגעצויגען געוואָרען אין דער גרויסער שטאָדט, אינ'ם גרויסען מויער, אין גרויסער ענגשאפט, עלענד און ארמוט, האָבען אלע דריי קינדער קיינמאָל נאָך נישט געהאט קיין געלעגנהייט צו זעהען פאר זיך לעבעדיגערהייט נישט קיין עוף, נישט קיין חיה, נישט קיין בהמה, אויסער א קאַץ. א קאַץ האָבען זיי אין אייגענע, א לעבעדיגע, א גרויע קאַץ, גרוי ווי די גרויסע גרויע נאָסע וואָגט. די קאַץ איז זייער גאנץ פארגעניגען. מיט דער קאַץ שפּיעלען זיי זיך שעה'ן־לאנג, טהוען איהר אָן א פעטשיילע אויפ'ן קאָפּ, רופען זי „מחותנת'טע" און לאכען, לאכען, לאכען אהן א שיעור! דערזעהט די מאמע און טיילט זיי איין: שענקט זיי — דעם א זעץ,

דעם א שטורך אין זייט, דעם א דרעה בײַ׳ם אויהער. די קינדער צענעהען זיך אויף זייערע ערטער, הינטער׳ן אויוועז. דער עלטערער, אבראמטשיק, דערצעהלט עפּיס, אוז די קלענערע, מאיסייטשיק אוז דבורה׳קע, האַרכען. קוקען אויף זייער עלטערען ברודערעל מיט גרויסע אויגען אוז האַרכען. אבראמטשיק זאָגט, אז די מאַמע איז געראַטן. אבראמטשיק זאָגט, אז מיט א קאַץ טאָר מען זיך נישט שפּיעלען, וויל א קאַץ איז א טמא זאַך אוז א מזיק. אלסדינג וויסט אבראמטשיק, אלסדינג! ס׳איז דען דאָ א זאַך אויף דער וועלט, וואָס אבראמטשיק זאָל נישט וויסען?

IV

אלסדינג וויסט אבראמטשיק. אבראמטשיק וויסט, אז ס׳איז דאָ א לאַנד, א וויט לאַנד, זעהר א וויט לאַנד, וואָס מע רופט דאָס אמעריקע. דאָרט, אין דעם אמעריקע, האָבען זיי פריינט א סך אוז באַקאַנטע. דאָרט, אין דעם אמעריקע, איז אידען, קיין עין־הרע, גוט אוז פרייליך. אהינצו, אין דעם אמעריקע, וועלען זיי אריבערפאָהרען, אם ירצה השם, איבער־א־יאָהר, אז זיי וועלען באַקומען פוז דאָרטען שיפּסקאַרטען. אָהז שיפּסקאַרטען קאָז מען אין אמעריקע נישט פאָהרען, וויל ס׳איז א ים אוז אויפ׳ן ים איז א שטורעמוויגט אוז עס וואַרפט מיט ספּנת־נפשות — אלסדינג וויסט אבראמטשיק!

אלסדינג! אפילו וואָס אויף יענער וועלט טהוט זיך. למשל, ער וויסט, אז אויף יענער וועלט איז דאָ א גן־עדן, פוז אידענ׳ס־וועגען, געוועהנליך. אין גן־עדן איז דאָ בוימער א סך מיט די שענסטע פירות. טייכען, וואָס פליסען בוימעהל. דימענטען אוז בריליאַנטען וואַלגערען זיך אין די גאַסען. בויג זיך אָז, נעם אוז שטופ אָז פוילע קעשענעם. אוז עהרליכע אידען זיצען דאָרטען מאָג וווי נאַכט אוז לערנען אוז האָבען הנאה פוז דער שכינה...

אזוי דערצעהלט אבראמטשיק. און ביי מאָיסייטשיקען און ביי דבורה'קען ברענען די אויגלעך, און זיי זענען מקנא זייער על־טערען ברודערעל, וואָס ער ווייסט אלסדינג. אלסדינג ווייסט ער! אפילו וואָס אויפ'ן הימעל טהוט זיך. אבראמטשיק שווערט, אז צוויי מאָל אין יאָהר: הושענא־רבה אויף דער נאכט און שבועות אויף דער נאכט, שפּאלט זיך דער הימעל. אמת, ער אליין האָט נאָך קיינמאָל נישט געזעהען, ווי דער הימעל שפּאלט זיך, וויל ס'איז נישטאָ ביי זיי קיין הימעל. דערפאר האָבען אָבער זיינע חברים געזעהען. זיי שווערען, אז זיי האָבען אליין געזעהען, זיי זאלען אזוי זעהען אלדאָם גוטס. זיי וועלען דאָך נישט שווערען אויף א ליגען. ווי טאָר מען שווערען אויף א ליגען? איין עבירה, וואָס ביי זיי אויף דער גאס איז נישטאָ קיין הימעל. ס'איז דאָ א לאנגער שמאָלער בלויער פּאס, ווי א לאנגע שמאָלע בלויע סטענגע. וואָס קאָן מען אין אזא שטיקעל הימעל זעהען, א חוץ צוויי דריי קליינע שטערענדלעך מיט איין אָפּשיין פון דער לבנה?... און בכדי צו איבערצייגען זיין יונגערען ברודער מאָיסייטשיק און זיין קליין שוועסטערעל דבורה'קע, אז סע שפּאלט זיך דער הימעל, געהט אבראמטשיק צו דער מאמע, שלעפּט זי פאר'ן קליידעל:

— מאמע! איאָ, היינט שבועות ארום האלבע נאכט שפּאלט זיך דער הימעל?

— דעם קאָפּ וועל איך דיר שפּאלטען!

נעחאָפּט א מיאום'ען פסק פון דער מאמע, ווארט אבראמטשיק אויפ'ן טאטען. דער טאטע איז שווער אין מארק מיט א גאנצען אוצר שאכטלען.

— קינדער! אנו, טרעפּט, וואָס וועט היינט דער טאטע ברענגען א מתּנה פונ'ם מארק?

אזוי זאגט אבראמטשיק, און די קינדער הויבען אָן טרעפּען, וואָס וועט דער טאטע זיי ברענגען א מתּנה פונ'ם מארק. זיי רעכענען־אויס אויף די פינגער אלסדינג, וואָס ס'איז דאָ אין מארק, אלסדינג, וואָס א מענטשענ'ס אויג קאָן זעהען אין וואָס א מענ־

טשענ׳ס הארץ קאן גלוסטען: בולקעלעך און ביינעלעך און צוקערקעס — און קיינער האט נישט געטראפען. און איהר וועט, האב איך מורא, אויך נישט טרעפען. פייסי דער איינבינדער האט געבראכט צו טראגען איצטיגס מאל נישט קיין בולקעלעך, נישט קיין ביינעלעך, נישט קיין צוקערקעס. גראז האט ער געבראכט צו טראגען, א פאק מיט גראז. מאדנע, לאנגע, גרינע, שמעקענדיגע גראזען.

און אלע דריי שענע קעפלעך, אבראמטשיק, מאיסייטשיק און דבורה׳קע, האבען ארומגערינגעלט דעם פאטער.

— טאטע! וואס איז דאס, אט דאס א?

— דאס איז גרינס.

— וואס הייסט דאס גרינס?

— גרינס אויף יום־טוב. אידען דארפען יום־טוב גרינס.

— וואו נעמט מען דאס, טאטע?

— וואו מע נעמט דאס? המ... אין מארק קויפט מען דאס, אין מארק...

אזוי זאגט דער טאטע, און ער צעווארפט דאס גרינע שמעקענדיגע גראז איבער דער נאר־וואס אויסגעקהרטער שטוב, און ער קוועלט, וואס ס׳איז גרין און סע שמעקט, און ער זאגט צו דער מאמע פרייליך, ווי זיין שטייגער איז:

— פעסי, א גוט יום־טוב דיר!

— מזל טוב, א נייער הקדש! די ממזרים זיינע וועלען שוין האבען וואס צו מיסטיגען!...

אזוי ענטפערט איהם די מאמע, נישט צופריעדען, ווי אלע מאל, און שענקט, ווי אלע מאל, די קינדער — דעם א זעק, דעם א שטורך אין זייט, דעם א דרעה ביי׳ם אויהער. א מאדנע מאמע ביי זיי! קיינמאל איז זי נישט צופריעדען, תמיד פאראומערט, שטענדיג פארזארגט, פונקט דער היפך פון׳ם טאטען!

און די דריי שענע קעפלעך קוקען אויף דער מאמע, קוקען אויפ׳ן טאטען, קוקען איינס אויף דאס אנדערע. און אז טאטע־

מאמע קערעוון זיך אָפּ א ווייַלע אויף א זייט, טהוען זיי זיך א וואַרף אלע דריי אויף דער ערד, פּאלען־צו מיט'ן פּנים צום שמע־קענדיגען גראָז, קושען דאָס שמעקענדיגע גראָז, וואָס מע רופט דאָס גרינס, און וואָס אידען דאַרפען דאָס אויף יום־טוב, און וואָס מע קויפט דאָס אין מארק...

אלסדינג איז דאָ אין מארק, אפילו גרינס. אלסדינג קויפט דער טאטע. אלסדינג דאַרפען אידען און אלסדינג האָבען אידען. אפילו גרינס! אפילו גרינס!...

גזלנים

איין אויסערגעוועהנליכע, נאר איין אמת'ע מעשה פון'ם חדר, ווי אזוי תלמידים האבען זיך אפגערעבענט מיט א רבין. דערצעהלט לכבוד ל"נ בעומר.

געשריבען אין יאהר 1909.

גַּוְלָנִים

א.

— ער פֿאָפּט נאָך?
— נאָך אַ מין פֿאָפּען!
— טפּו זאָל ער ווערען!
— וועקט איהם אויף! וועקט איהם אַויף!
— לייב־דרייב־אַבדיריק!
— שטעה־אויף, מיין פּויגעלע!
— עפּען־אויף דיין אויגעלע!

קוים וואָס איך ריים דורך די אויגען, הויב אויף דעם קאָפּ, קוק מיך ארום אויף אלע זייטען און דערזעה א נאנצע חאליאסטרע ווייסע־חברה'ניקעס, מיינע חברים פונ'ם חדר. דאָס פענסטער איז אָפּען, און צוזאמען מיט זייערע גלאנצענדיגע אויגלעך רייסען זיך אריין מיט א פרייד און מיט א געלעכטער די ערשטע שטראהלען פון דער ליכטיגער ווארעמער פריהמאָרגענדיגער זון. איך קוק מיך ארום אויף אלע זייטען.

— זעהט נאָר, ווי ער קוקט!
— ווי א זינדיגער מענטש!
— האָסט אונז נישט דערקענט?
— האָסט פארגעסען, אז מיר האָבען היינט ל"ג־בעומר?

אך! ל"ג־בעומר?... ווי א בליץ פליהט־דורך דאָס וואָרט איבער אַלע מיינע אברים. עס טהוט מיך א בריה און א טראָג־אויף פון בעט. אין איין כהרף־עין בין איך אויף די פים. נאָך א מינוט — בין איך איין אָנגעטאָנענער, איין איינגעוואשענער, א פּארטיגער, און זוך אויף די מאמע. זי איז פּארטראָגען מיט'ן אָנ־בייסען און מיט די קלענערע קינדער.

— מאמע, היינט איז ל"ג־בעומר.

— א גוט יום־טוב דיר. וואָס זשע ווילסט דו?

— זאָלסט מיר געבען צושטייער אויף דער סעודה.

— וואָס זאָל איך דיר געבען? מיינע צרות? צי מיינע וועהטיגען?

אזוי זאָגט צו מיר די מאמע און איז גרייט פון דעסטוועגען מיר געבען צושטייער אויף דער סעודה. מיר דינגען זיך אפילו: איך וויל וואָס מעהר; זי גיט מיר וואָס וויניציגער. איך וויל צוויי אייער; זאָגט זי: א קרענק אין די ביינער. הויב איך אָן מיט בייזען; שענקט זי מיר צוויי פעטש. וויין איך; בעט זי מיך איבער מיט אַיין עפּעל. וויל איך א מאראנץ; זאָגט זי: „טרפה'נער האָלז, וואָס נאָך וועסט דו אויסטראכטען?"

און מיינע חברים פון יענער זייט פענסטער זעצען די נשמה:

— וועסט אמאָל געהן, צי ניין?

— לייב־דרייב־אָבדירק!

— דער טאָג שטעהט נישט!

— גיכער! גיכער!

— ווי א וויכער!

מיט גרויסע צרות קום איך דורך מיט דער מאמע, חאָפּ דעם אָנבייסען מיט מיין חלק צושטייער אויף דער סעודה און לויף־ארוים, א פרישער, א לעבעדיגער, א פרייליכער, צו מיינע חברים, אין ליכטיגען וואַרעמען אינדרויסען ארוים, און אַלע אינאיינעם לאָזען מיר זיך באַרג־אראָפּ אין חדר ארויז.

ב.

אין חדר איז א טומעל, א יריד, א געשרייי ביז'ן הימעל. צוויי צעהנדליג העלזער רעדען אלע אויף איין מאל. דער טיש איז פול מיט פל־טוב. אזא סעודה, ווי היינטיגען ל"ג־בעומר, האבען מיר נאך נישט געהאט קיינמאל נישט. א סעודה מיט בראנפען און מיט ווייז. דאם האבען מיר צו פארדאנקען אונזער חבר בערעל יאסעל דעם ווייגער'ס. א פלעשעל בראנפען האט ער געבראכט צו טראגען, גוטען בראנפען. און צוויי פלעשלעך ווייז האט ער אויך געבראכט צו טראגען, אמת'ען ווייז, ווימארזוג, יאסעל דעם ווייגער'ס אייגענע ארבייט. דעם בראנפען — דאם האט איהם דער טאטע געגעבען, און די צוויי פלעשלעך ווייז האט ער אליין געגומען.

— וואם הייסט, אליין געגומען?

— וואם פארשטעהסט דו נישט, גוויישער קאפ? געגומען פון דער פאליצע שטילערהייט, אז קיינער זאל נישט זעהען.

— סטייטש! הייסט דאך עס נע'גנבה'ט?

— חכם בלילה! נו, איז וואם?

— וואם הייסט, איז וואם? נו, און „לא תגנוב"?

— צוליעב דער יום־טוב'דיגער סעודה, בהמה!

— איז א מצוה גנבה'נען?

— אודאי! וואם זאגט איהר אויף דעם חכם פון דער מהר־נשתנה?

— וואו שטעהט עס?

— ער ווייל, איהר זאלט איהם זאגען, וואו סע שטעהט?

— זאג איהם, אז סע שטעהט אין ספר פראלניק.

— אין פרק „ויקח".

— דף למד בים־באם!

— ראש־חודש קרעמעניץ.

— חא־חא־חא!

— שאט, קינדער, מאזעפע געהט!

מיט א מאל ווערט שטיל, ווי צו דער שטילער שמונה־עשרה. אלע זיצען מיר ארום טיש, ווי די סטאטקעס, ווי די נעבאכלעך, שטילע, גאלדענע קינדער, קאנען קיין צוויי נישט צעהלען, גאט די נשמה שולדיג.

ג.

מאזעפע — אזוי הייסט דער רבי אונזערער. דאס הייסט, דער אמת'ער נאמען זיינער איז גאר ברוך־משה, נאר מחמת ער איז אראפגעקומען צו אונז נישט לאנג פון מאזעפעווקע, האט איהם די שטאדט א נאמען געגעבען „דער מאזעפעווקער", און מיר, חדר־יונגלעך, האבען איהם פארקירצט, און ס'איז געווארען פון „מאזעפעווקער" — „מאזעפע". איבערגענם, תלמידים, אז זיי קרוינען א רבין מיט אזא שענעם נאמען, האט ער דאס מסתמא כשר פארדיענט. לאם איך איהם פארשטעלען:

א קליינס, א טרוקענס, א דארם, א פארזעהענישׂ. איהר זאלט זאגען — א סימן פון א בארד, צי פון וואנסים, צי פון ברעמען. נישט, חלילה, מחמת ער גאלט זיי, נאר גלאט אזוי, זיי ווילען נישט וואבסען. זיי האבען זיך אנגערעדט. דערפאר אבער האט ער א פאר ליפען, און א נאז — אי, א נאז! א קויליעטש, א הארן, א שופר. און א קול האט ער, ווי א גלאק, א שאנט ארי, ברומט ווי א לייב! פון וואנען נעמט זיך צו אזא מין באשעפענישׂ אזא מורא'דינע געמבע? און כח וואו נעמט זיך צו איהם אזוי פיעל? אז ער נעמט אייך אן מיט די דארע קאלטע פינגער ביי דער האנט, דערזעהט איהר יענע וועלט, און אז ער לאזט אייך אראפ א פאטש, פיהלט איהר איהם דריי מעת־לעת דורכאנאנד. לאנג שמועסען מיט אייך האט ער פיינט. פאר דער מינדסטער זאך, שולדיג, נישט שולדיג, איז ביי איהם איין משפט: לעג זיך!

— רבי! יאסעלי־יעקב־יאסעלי'ס האט מיר א זעץ געטהאן.

— לעג זיך!

— רבי, ס׳א לײגען! ער האָט מיר פריהער דערלאַנגט מיט׳ן פוס גלײך אין זײט אריין.

— לעג זיך!

— רבי! חיים־בערעל־לאפעם האָט מיר אַרויסגעשטעלט א צונג.

— לעג זיך!

— רבי, שקר וכזב! אדרבה, ער האָט מיר געשטעלט א פיג.

— לעג זיך!

און איהר מוזט זיך לעגען. עס וועט אייך נישט העלפען קיין זאך. אפילו אלי דער רויטער, וואָס איז שוין א בר־מצוה־יונגעל, און א חתן, און טראָגט א זילבערנעם זײגער — נו, מיינט איהר, אז ער וועלט נישט געשמיסען? אָהאָ, נאָך א מין! אלי זאָגט: אז אָט דאָס שמייסען, וואָס ער שמייסט זיך, וועט איהם אויס־פאלען באָקאָם. ער וועט זיך מיט איהם אמאל, זאָגט ער, אפ־רעכענען, מיט מאזעפען, אזוי, אז ער וועט איהם, זאָגט ער, האָבען צו געדענקען אויף קינד׳ס־קינדער! — אזוי זאָגט אונז אלי אלע מאל נאָך די שמיץ, און מיר געבען איהם צו:

— אָמן הלואי, פון דיין מויל אין גאָט׳ס אויהערען.

ד.

אפנעראוועט מיט׳ן רבין, ווי דער שטייגער איז (אליין דאוונען לאָזט ער אונז נישט; ער ווייסט, אז אָהן איהם וועלען מיר העכער האלב איבערהיפען), רופט זיך אָן צו אונז מאזעפע מיט זיין לייבען־שטימע:

— נו, קינדער, אצינד וואשט אייך און זעצט אייך צו דער סעודה, און נאָכ׳ן בענטשען וועל איך אייך לאָזען פריי אויפ׳ן שפאציער.

מיר זענען אפילו געוואוינט ל״נ־בעומר צו מאכען די סעודה אויף יענער זײט שטאָדט, אויף דער פרייער לופט, אויף דער

הויל׳ער ערד, אונטער גאָט׳ס הימל, ווארפען די פויגעל׳ען ברעקל׳ען ברויט, לאָזען זיי אויך וויסען, אז ס׳איז ל״נ־בעומר אויף דער וועלט. נאָר מיט מאָזעפען מאכט מען נישט קיין לאַנגע מחזקות. מאָזעפּע, אז ער זאָגט: „זעז׳ דיך״ — דארף מען זיך זעצען, אניט — קאָן ער הייסען זיך לעגען...

— ברוכים היושבים! — זאָגט אונז דער רבי נאָכדעם, ווי מיר האָבען געמאכט המוציא.

— קומט מיט עסען! — זאָגען מיר איהם פון יוצא וועגען.

— עסט געזונט! — מאכט ער צו אונז. — עסען ווי׳ל איך נאָך נישט, נאָר „שהכל נהיה בדברו״ וואָלט איך, מהיכא־תיתי, אפשר מאכען. וואָס איז דאָס ביי אייך דאָרטען אין פל׳עשע׳ל? בראָנפען? — זאָגט ער און ציהט אוים די טרוקענע האַנט מיט די דאָרע פינגער צום פל׳עשע׳ל בראָנפען און גיסט זיך אָן א גל׳עזע׳ל, פארזוכט און פארקרימט זיך מיט די ליפען אזוי, אז מיר זענען שטארקער פון אייזען, וואָס מיר שיסען נישט אוים קיין געל׳עכטער.

— וועמענ׳ס איז דאָס אזא הארבע זאך? — פרעגט ער און נעמט נאָך א ביסע׳ל. — נישט קיין של׳עכט ביסע׳ל משקה, כל׳עבען. — און נעמט נאָך א ביסע׳ל און טרינקט צו אונז לחיים.

— לחיים, קינדער, גאָט זא׳ל געבען, מיר זאָל׳ען דערל׳עבען איבער־א־יאָהר און... און... און נישטא ביי אייך, וואָס צו איבער־חאפען, פארבייסען? מי׳לא, איך וועל זיך שוין וואשען און לכבוד ל״נ־בעומר שוין מיט אייך אינאיינעם עפּים צובייסען...

וואָס איז דאָס געוואָרען מיט אונזער רבין? נאָר נישט דער מאָזעפּע! אויפגעל׳עגט, בארעדעווידג, די בעקל׳ער פארצוויקל׳ט, די נאָז רויט און די אויגען גל׳אנצען. ער קייעט און רעדט און ווייזט אויף די פל׳עשל׳ער ווימאָראָזיג.

— וואָס איז דאָס דאָרט ביי אייך פאר א וויין? פסח׳יגער, אפּנים? (ער פארזוכט, ציהט־אוים די ליפען). פססס! איין חריפות אין דער וועלט! (טרינקט). שוין לאַנג נישט געטרונקען

אזא ווייַ, כלעבען! (צו יאָסעל דעם ווייַנער׳ס זוהן מיט א גע־לעכטערעל). א רוח אין דיין טאטנ׳ס קעלער אריין, חע־חע! פארהאן ביי איהם, האָב איך געזעהען, פעסלעך, אהן א שיעור פעסלעך, על הגפן ועל פרי הגפן, און דוקא פון רייַנע ראָזינקעם, חע־חע! לחיים, קינדער!... לאָז גאָט געבען, איהר זאָלט זיין עהרליכע פרומע אידען און איהר זאָלט... איהר זאָלט... אויפ־עפענען דאָם צווייטע פלעשעל... נעמט צו קאָפלעך, פאר וואָם נעמט איהר נישט? און טרינקט לחיים. לאָז גאָט געבען, אז... (ער באלעקט זיך און די אויגען קלעפען זיך איהם). אז... אז... אלדאָם גוטס מיט כל ישראל...

ה.

אָפּגענעסען און אָפּגעבענטשט מזומן, רופט זיך אָן צו אונז מאזעפּע און די צונג בעת־מעשה פלאָנטעט זיך ביי איהם:

— האָבען מיר, הייסט עס, מקיים געווען, הא? די מצוה פון סעודת ל״ג־בעומר. נו, און ווייטער? הא?

— ווייטער וועלען מיר געהן אויפ׳ן שפּאציער.

— הא? אויפ׳ן שפּאציער? אויסנעצייכענט. למשל, וואוהין?

— אין שווארצען וועלדעל אריין.

— הא? אין שווארצען וועלדעל? אויסגעצייכענט גוט! איך געה אויך מיט אייך. אין א וואלד שפּאציערען געהן איז זעהר גוט, זעהר געזונט, מחמת א וואלד... הא? אָט וועל איך אייך געבען צו פּארשטעהן דעם שכל פון א וואלד...

און מיר לאָזען זיך געהן אלע מיט׳ן רבין הינטער דער שטאָדט. תחילת איז אונז א ביסעל פריקרע, וואָם דער רבי געהט מיט אונז. נאָר פּתח שין — שא! און דער רבי געהט אין מיטען, מאכט מיט די הענט און גיט אונז צו פּארשטעהן דעם שכל פון וואלד:

— די טבע פון וואלד, פארשטעהט איהר מיך, דאָס הייסט, דער אויבערשטער האָט איהם שוין אזוי באשאפען, אז ער זאל זיין פול מיט בוימער, און אויף זיי, אויף די בוימער הייסט דאָס, זאלען זיין צווייגען, און די צווייגען זאלען זיין באוואכסען מיט בלעטלעך, גרינע הייסט דאָס, און זיי זאלען שמעקען, די בלעטלעך הייסט דאָס, ארויסלאָזען פון זיך א ריח־ניחוח, א געשמאקען זענעפטיגען ריח...

און בעת־מעשה ציהט דער רבי מיט דער נאָז דעם געשמאקען זענעפטיגען ריח, חאַטש מיר זענען נאָך ווייט פונ׳ם וואלד, און דער ריח איז דערווייל נאָך עפּים נישט אזוי געשמאק און זענעפטיג...

— הא? וואָס שווייגט איהר? — מאכט צו אונז דער רבי. — זאָגט עפּים א גוטע זאך, זינגט עפּים א ליעדעל. הא? איך בין אויך געווען אמאל א יונגעל א קונדס, ווי איהר, חע־חע, אויך געהאט א רבין, ווי איהר, חע־חע...

דאָס, וואָס מאזעפע איז געווען אמאל א קונדס, ווי מיר, און געהאט א רבין, ווי מיר, קומט אונז אוים מאָדנע ווילד און פּמעט שווער צו גלויבען: מאזעפע — א קונדס?! מיר קוקען זיך איבער און חיהקען שטיל־ערהייט. מיר שטעלען זיך פאָר א בילד, ווי אזוי אונזער רבי מאזעפע איז געווען אמאל א קונדס, געהאט א רבין, און דער רבי פלעגט איהם... מיר האָבען נאָר מורא טראכטען אזא זאך... נאָר איין אלי שטעלט זיך איין און גיט איהם א פרעג:

— רבי! אייער רבי פלעגט אויך אזוי שמייסען, ווי איהר שמייסט אונז?

— הא? נאָך א מין שמייסען, חע־חע!

מיר קוקען אויפ׳ן רבין און איינם אויף דאָס אנדערע, און מיר פארשטעהען זיך... מיר העלפען איהם לאכען „חע־חע״ אזוי לאנג, ביז מיר זענען שוין ווייט הינטער דער שטאָדט, אינ׳ם בריי־טען פרייען פעלד, נישט ווייט פונ׳ם שוואַרצען וועלדעל.

ו.

אין פעלד איז מחיה, א גן־עדן. גרין שמעקענדיג גראָז. וווייסע קווייטעלעך. געלע שפרינקעלעך. גרינגע פליענעלעך. און אויבען די בלויע יארמעלקע האָט זיך פארשפרייט אָהן איין עק. און אקעגען דער וואלד, אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג. און אויף די בוימער די פויגעלעך שפרינגען פון איין צווייגל אויפ'ן אנדערען און פיש־טשען. דאָס געבען זיי אונז אָפּ א ברוך־הבא, סקאָצל קומט, באַ־גריסען אונז מיט'ן ליעבען פרייען טאָג ל"ג־בעומר. מיר זוכען־אויס א שאָטען אונטער א געדיכטען בוים, א שוץ פון דער ברע־נענדיגער זון, און זעצען זיך אויס אלע אויף דער ערד, און דער רבי אין מיטען.

דער רבי איז מיער פונ'ם וועג. ער טהוט א פאל־אנידער אויף דער ערד, ציהט זיך אויס מיט'ן פנים ארויף. די אויגען קלעפען זיך איהם. די צונג קוים וואָס זי פלאָנטעט:

— איהר זענט טייערע גאָלדענע קי־קינדער... אידישע קינדער... צדיקים... איך האָב אייך ליעב, און איהר האָט מיך ליעב... אָיאָ, איהר האָט מיך לי־ליעב?

— אזוי וויי אויגענווהטיג! — ענטפערט איהם אלי.

— הא? איך וויים, אז איהר האָט מיך לי־ליעב... — זאָגט איהם דער רבי.

— נאָט זאל אייך אזוי ליעב האָבען! — זאָגט איהם אלי.

מיר וועלען דערציטערט און רופען זיך אָן צו אלין:

— נאָט איז מיט דיר!

— נאראָנים! — ענטפערט אונז אלי מיט א געלעכטער. — וואָס האָט איהר מורא? איהר זהט דען נישט, אז ער איז בגילופין?...

— הא? — זאָגט צו איהם דער רבי מיט איין אויג (דאָס אנדערע אויג שלאָפט שוין). — וואָס זאָגסט דו עפּים אזעלכעס?

צדיקים?... אלע צדיקים... אדרבה... מהיכא־תיתי... דער שומר ישראל... חל־חל־חל... חרררררסססס...

און אונזער רבי ווערט אנשלאָפען נעשמאק, און זיין חראָפען לאָזט זיך הערען פון זיין נאָז, ווי א קול פון א שופר, ווייט אין וואלד אריין. און מיר זיצען אלע ארום איהם און עס ווערט אונז סומנע אויף דער נשמה:

„אט דאָס איז אונזער רבי? אט דאָס איז דער, וואָס מיר ציטערען פאר זיין קוק? אט דאָס איז מאזעפע?"...

ז.

— קינדער! — מאכט צו אונז אלי. — וואָס זיצען מיר, ווי די נאפודעלעס? לאָמיר עפּים צוטראכטען א שטראָף פאר מאזעפען.

עס פאלט־אן אויף אונז א פחד.

— וואָס האָט איהר מורא, נארָאנים? — זאָגט צו אונז נאָך א מאל אלי. — איצטער איז ער נעגליכען צו א מת, צו א בר־מינן. מיר ווערען נאָך מעהר דערציטערט, און אלי דרש'ענט ווייטער:

— איצט קאָנען מיר מיט איהם טהון וואָס מיר ווילען. א נאנצען ווינטער האָט ער אונז געשמיסען, ווי די שעפסען. לאָמיר זיך חאָטש איין מאל אין איהם נוקם זיין.

— וואָס ווילסט דו איהם טהון?

— גארנישט. איך ווייל איהם נאָר אויבערשרעקען.

— מיט וואָס וועסט דו איהם איבערשרעקען?

— אט וועט איהר באלד זעהן. — זאָגט צו אונז אלי און שטעהט־אויף פון דער ערד און געהט־צו צום רבין און נעמט־ארָאפ פון איהם דעם גארטל און רופט זיך אן צו אונז:

— זעהט איהר? אט מיט זיין אייגענעם גארטל וועלען מיר איהם צובינדען צום בוים אזוי, אז ער זאל זיך אליין נישט קאָנען אויפבינדען! נאָכדעם וועט אייגער פון אונז צוגעהן צו איהם

נאָהענט און אריינשרייען איהם גלייך אין אויהער אריין: „רבי, גזלנים!"

— וואָס זשע וועט זיין?

— גאָרנישט. מיר וועלען אנטלויפען, און ער וועט שרייען „שמע־ישראל".

— ביז וואַנען וועט ער שרייען?

— ביז ער וועט געוואויגט ווערען.

און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט אלי דעם גאַרטעל און בינדט איהם א האַנט אויף א האַנט און ביידע הענט צום בוים, און מיר שטעהען און קוקען אין א שוידער געהט אונז איבער איבער'ן לייב:

„אָט דאָס איז אונזער רבי? אָט דאָס איז דער, וואָס מיר ציטערען פאר זיין קוק? אָט דאָס איז מאַפּעזע?"

— וואָס שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולמס? — זאָגט צו אונז אלי. — אז גאָט האָט אונז געטהאָן א נס און מאַזעפּע איז ביי אונז אין די הענט, טא לאָמיר חאַפּען א טענצעל!

און מיר נעמען זיך אלע ביי די הענט און מיר דרעהען זיך, ווי די ווילדע מענטשען, ארום אונזער רבין, און טאַנצען און שפרינגען און זינגען, טאקי נאָר ווי די משוגעים.

— עד כאן אומרים בשבת הגדול! — זאָגט אלי. און מיר שטעלען זיך אָפּ, און אלי געהט־צו צום רבין, בויגט זיך אָן איבער איהם גאַנץ נאָהענט און שרייט איהם אריין אין אויהער אריין הויך, אויף אזא קול, וואָס קאָן אויפוועקען א טוידטען:

— גוואַלד! רבי! גזלנים! גזלנים!! גזלנים!!!...

ח.

פיל אוים'ן בויגען לאָזען מיר זיך לויפען אלע, ווי איין מענטש, האָבען מורא זיך אָפּשטעלען אפילו אויף איין רגע, מורא אפילו א קוק טהון צוריק. א פּחד איז געפאלען אויף אונז אלע

און אפילו אויף אלין, חאָטש ער הערט ניט אויף צו שרייען אויף אונז:

— שוטים! נאַראָנים! בהמות! וואָס לויפט איהר?

— וואָס לויפט דו?

— איהר לויפט, לויף איך אויך.

אין שטאָדט זענען מיר אריין מיט אַיין אימפּעט און מיט א געשריי:

— גזלנים!... גזלנים!!...

מענטשען האָבען דערזעהען אונז לויפען, לויפען זיי אונז נאָך. דערזעהען, אז מענטשען לויפען, האָבען אַנדערע מענטשען זיך נעלאָזט נאָך יענע מענטשען.

— וואָס לויפט מען?

— פון וואַנען זאָלען מיר וויסען? אלע לויפען, לויפען מיר אויך.

קוים מיט צרות האָט זיך איינגעגעבען אָפּשטעלען איינעם פון אונז, און אויף איהם קוקענדיג, זענען מיר שוין אלע שטעהן געבליבען און נישט אויפגעהערט צו שרייען: גזלנים! גזלנים! גזלנים!...

— וואו? וואו? וואו?

— דאָרט, אין שווארצען וועלדע, זענען אָנגעפאלען אויף אונז גזלנים, געבונדען דעם רבין צו א בוים, גאָט ווייסט, אויב ער לעבט נאָך...

ט.

אויב איהר זענט אונז מקנא, וואָס מיר זענען פריי, וואָס מיר געהען נישט אין חדר (דער רבי ליגט קראַנק), איז אומזיסט. אומזיסט! קיינער וויסט נישט, וועמען דער שוך קוועטשט... קיינער, קיינער וויסט נישט, ווער זענען די אמת'ע גזלנים... מיר זעהען זיך כּמעט נישט איינס מיט דאָם אַנדערע. און אז מיר

באגעגענען זיך, איז דאָס ערשטע: „וואָס מאכט דער רבי?" (שוין אוים „מאזעפע"!). און אז מיר דאוונען, בעטען מיר נאָט פאר'ן רבין און וויינען, וויינען שטיל־ערהייט: „רבונו של עולם! רבונו של עולם!"... און אלי? — פרעגט אונז נישט אויף אלין. ימח שמו וזכר עריך ווערען, אָט דער אלי!...

עפילאָג.

אז דער רבי איז געזונט געוואָרען (א וואָך זעפס איז ער געלעגען אין היץ און גערעדט מיט גזלנים) און מיר זענען געקומען אין חדר אריין, האָבען מיר איהם קוים דערקענט. אזוי שטארק האָט ער זיך איבערגעביטען. וואו איז אהינגעקומען זיין לייבען־שטימע? דעם קאנטשיק האָט ער ערגיץ פארוואָרפען. אוים „לעג זיך". אוים „מאזעפע". און אויפ'ן פּנים האָט זיך אויסגעצויגען ביי איהם א שטילע וויבע מרה־שחורה. א געפיהל פון חרטה גנבה'ט זיך אריין צו אונז אינוועניג, און מאזעפע ווערט אונז מיט א מאל טייער, איינגעבאקען אין הארצען. אך, ער זאל דאָס פיר־האלטען, א קרום וואָרט אונז זאגען! גלייך ווי גארנישט געווען... נאָר פלוצים שטעלט ער זיך אָפּ אין מיטען לערנען און בעט אונז, מיר זאלען איהם נאָך א מאל דערצעהלען, ווי אזוי איז געווען די מעשה דעמאלט, ל"ג־בעומר, מיט די גזלנים. מיר פוילען זיך נישט און דערצעהלען איהם איבער נאָך א מאל און נאָך א מאל די אייג־געזחז'טע מעשה אויף אויסוועניג, ווי אזוי גזלנים זענען מיט א מאל ארוים פון וואלד, האָבען זיך ארויפגעוואָרפען אויף איהם, געבונדען, געוואָלט קוילען מיט א מעסער, האָבען מיר זיך געלאָזט לויפען אין איין אימפעט אין שטאָדט אריין און מיט אונזער גוואלד האָבען מיר איהם געראטעוועט...

דער רבי הערט אונז אויס ביז'ן סוף מיט צוגעמאכטע אויגען. נאָכדעם טהוט ער א זיפץ און א פרעג מיט א מאל:

— וויסט איהר פאר געווים, אז דאָס זענען געווען גזלנים?
— וואָס דען זענען דאָס געווען?
— אפשר כּת־לויצנים?...

און דעם רבינ'ס אויגען קוקען ערגיץ וויט אין דער וועלט אריין, און עס מאַהלט זיך אונז אויס, אז אויף זיינע משונה גראָבע ליפען שוועבט א מאַדנע חיטרע שמייכעלע...

א פסח אין דאָרף

געשריבען אין יאָהר 1910.

אַ פּסח אין דאָרף

א.

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורעמס פייפען. לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אלטער דעמב, וואָס שטעהט משׂשׂ ימי־בראשית, וואָס זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורעמס?...

דער אלטער דעמב — דאָס איז נישט קיין סימבאָל. דאָס איז א לעבעדיגער מענטש, וואָס זיין נאָמען איז נחמן וועהרענדיגער פון וועהרענדיגקע. א איד פון הויכען וואוכס, א בריימבייניגער, א „גבר". די שטאָדט־אידען קוקען אויף אים און זענען אים מקנא, און צו גלייכער צייט מאכען זיי פון אים חוזק: „שלום עליכם, וואָס מאכט עפּעס א איד אין געזונט?"... נחמן וויסט, אז מע לאכט פון אים און פון זיין „גדל'ע", בויגט ער זיך איין, ער זאָל אויסקוקען א ביסעל מעהר אידישליך. נאָר עס העלפט ווינציג. צו גרויס אויסגעוואכסען.

אין וועהרענדיגקע איז נחמן וועהרענדיגקער איין אלטנעזעסענער. „נאש לאחמאן" — אזוי הייסט ער בײַ די וועהרענדיגקער גויים, וואָס האלטען אים פאר נישט קיין שלעכטען מענטשען, פאר א בר־שכל, האָבען ליעב זיך דורכשמועסען מיט אים אמאָל גלאָט אזוי פון בעל־הבתישקייט. מע האלט זיך מיט אים איין עצה: וואָס טהוט מען מיט'ן ברויט? — „לאחמאן" האָט א לוח, וויסט

ער, צי ברויט וועט היינטיגם יאָהר זיין וואָלוועל, צי טייער. און אמאל — פון וועלט־זאכען: „לאחמאן" פאָהרט אין שטאָדט, זעהט ער זיך מיט א מענטשען, ווייסט ער, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך...

עס איז שווער גאָר פאָרצושטעלען זיך וועראיווקע אָהן נחמן וועראיווקער. נישט נאָר דער טאָטע זיינער, פייטעל וועראיווקער, איז געבוירען און געשטאָרבען אין וועראיווקע, נאָר אפילו דער זיידע, אריה עליו־השלום, געווען א איד א חכם און א וועראיטל־זאָגער, פלענט זיך באריהמען, אז דערפאר הייסט דאָס דאָרף וועראיווקע, וויל אריה וועראיווקער וואָהנט דאָרטען, וואָרום איידער וועראיווקע איז נאָך געווען וועראיווקע, איז ער, אריה וועראיווקער, שוין געווען א וועראיווקער... אזוי פלענט זאָגען דער זיידע זיינער. אמאליגע אידען!

און געזאָגט האָט עס אריה וועראיווקער, מיינט איהר, גלאָט אזוי? אריה איז נישט געווען קיין פראָסטער איד, וואָס זאָל זאָגען א גלייכווערטל אָהן א מיין. געמיינט האָט ער דאָס די „גזירות". אין זיינע צייטען זענען אויך געווען גזירות אויף אידען. מע האָט נאָך דעמאָלט געהאט געשמועסט, אז מע וועט טרייבען אידען פון די דערפער. און נישט נאָר געשמועסט, נאָר טאקי געטריבען. אלעמען האָט מען געטריבען און אריינגעטריבען. און דעם אלטען אריה וועראיווקער — אזאָס. א סברה, אז דער גובערנאטאָר אליין האָט גארנישט געקאָנט מאכען, וואָרום אריה וועראיווקער האָט אויסגעוויזען על־פי „זאקאָן", אז איהם קאָן מען פון וועראיווקע אזוי גרינג נישט ריהרען. אמאליגע אידען!

ב.

אודאי, אז מע האָט אזא פריוויליגיע אויף צו זיין אין וועראיווקע, א מין „זכות־אבות", איז מען ביי זיך תקוף און מע לאָכט פון דער גאנצער וועלט. וואָס הערט אונזער נחמן וועראיווקער

„גזירות"? „טשערטא"? „צירקוליארען"?... וואם הערט, אשטייגער, נחמן א גוי א רשע, קורעטשקא, מיט זיינע פזמונות, וואם ער ברענגט איהם אלע מאל פון וואלאסט? קורעטשקא איז א גויע א נידעריגער מיט קורצע פינגער, געהט אנגעטהאן אין א פאריאווקע, הויכע שטיוועל, א זילבערנע קייט מיט א זייגער — מעשה פריץ. ער איז א שרייבער אין וואלאסט. דעריבער ווייסט ער פון אלע שוועדע הערצער. דערצו לייענט קורעטשקא אלע גוטע גאזעטען, וואם שרייבען היינט מסירות אויף אידן — פעך און שוועבל!...

קורעטשקא איז, אזוי זיך, דוקא נישקשה פון א גוי. ער איז נחמן'ס א שכן און פלומרשט א גוטער־פרודער. אז קורעטשקאן טהוט וועה א צאהן, גיט איהם „לאחמאן" א שווייגקעכץ. אדער אז קורעטשקא'ס ווייב, למשל, געהט צו קינד און דארף געלעגען ווערען, איז „לאחמאנקע" ביי איהר די הויבאם. נאר עפים פון א צייט, דער רוח זאל איהם ווייסען, זינט ער האט זיך אנגעלייענט מיט די שענע גאזעטען, איז קורעטשקא געווארען גאר איין אנדער גוי. „עשו האט זיך אין איהם צערעדט"... אלע מאל קומט ער צום אידען מיט א נייעם: „א נייער גובערנאטאר"... „א נייער צירקוליאר פון'ם מיניסטער"... „א נייע „ראספאריאזשעניע" וועגען אידען"... דעם אידען רייסט זיך טאקי בעת מעשה אף אין הארצען און עם ווערט איהם פארקיהלט אינוועניג דער מאמע'ס מילך, נאר א מפה דארף א גוי ווייסען. און דער איד הערט איהם אוים מיט א שמייבעלע און ווייזט איהם אויף דער האנט, ווי איינער רעדט: „וועז דא וועט אויסוואפסען האר"...

לאזען גובערנאטארען זיך בייטען, לאזען מיניסטארען שרייבען צירקוליארען. וואם נעהער זיך עס אן מיט נחמן ווערעביווסקער פון ווערעביווסקע?

ג.

לעבען לעבט נחמן ווערעביווקער אין ווערעביווקע גאנץ נישקשה'דיג. דאָס הייסט, צו די פריהעריגע יאָהרען קומט דאָס נישט. אודאי אז דער זיידע אריה האָט געלעבט, איז געווען אנ־דערע יאָהרען. אוי, יאָהרען! גאנץ ווערעביווקע איז דעמאָלט, קאָן מען זאָגען, געווען זייערס. נישט איינע, נאָר עטלעכע פרנסות האָבען זיי געהאט: א שענק, א קלייט, א מיהל, א קאמער פון תבואה. און פרנסה איז געווען, טאקי ווי מע זאָגט, מיט טעלער און מיט לעפעל. דאָס איז אָבער אלץ געווען אמאָל. היינט האָבען זיך די אלע זאכען אויסגעלאָזט. אוים שענקען, אוים קלייטען, אוים קאמערען פון תבואה. גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט. פרעגט זיך א קשיה: ווייבאלד אזוי, היינט וואָס זיצט א איד אין ווערעביווקע? — וואו זשע דען זאָל ער זיצען? אין דער ערד? אנו, לאָז נאָר נחמן א פרוב טהון פארקויפען די דירה — ווערט ער שוין אוים ווערע־ביווקער. ער וועט שוין הייסען דעמאָלט איין איינגעבעטענער, א פרעמדער. און אזוי איז פאָרט איין אייגען ווינקעל. א שטופ איין אייגענע, א דירה אויף צו זיצען. און ביי דער שטופ א גאָרטען. דאָס ווייב און די טעכטער ארבייטען אלץ דעם גאָרטען, און אז גאָט העלפט, עס איז א גערעט, איז פארהאן גרינס א גאנץ זומער און קארטאָפלים אויפ'ן גאנצען ווינטער, ביז העט־העט נאָך פסח. פון קארטאָפלים אליין קאָן מען אָבער נישט לעבען. צו קארטאָפלים, זאָגט מען, דארף מען האָבען ברויט. און קיין ברויט איז נישטא. נעמט מען דעם שטעקען און מע גיט זיך דורך איבער'ן דארף עפים האנדלען. הון אז נחמן גיט זיך דורך איבער'ן דארף עפים האנדלען, קומט ער שוין נישט אהיים מיט לעדיגע הענט. וואָס גאָט גיט, דאָס קויפט ער: א ביסעל אייזען־ברעך, א טאָפ הירזש, איין אלטען זאק, אניט — איז נאָר א פעלכעל. דאָס פעלכעל ציהט מען אוים, מע לופטערט דאָס דורך און מע טראָגט דאָס אוועק צו אברהם־אליה דעם קירזשנער אין

שטאָדט אַריין. און פון די אַלע גליקען — איז אָדער מע פאר־דיענט, אָדער מע דערלעגט. דערויף איז מען א סוחר. „קופּעץ קאָק סטרעלעץ" — זאָגט נחמן, וואָס האָט ליעב א גוייש ווערטל. און אַברהם־אַליה דער קירזשנער, א איד מיט איין אונטערגע־בלויטער נאָז און מיט שווארצע פינגער, ווי איינגעטונקטע אין טינט, לאָכט פון איהם, וואָס ער איז אזוי ווייט פאַרגרעבט גע־ווארען אין דאָרף, צווישען גויים, אז אפילו א ווערטל איז ביי איהם אויך א גוייש...

ד.

יאָ, פאַרגרעבט געווארען. נחמן פיהלט אַליין, אז וואָס ווייטער — ווערט מען אַלץ מעהר פאַרגרעבט. אודאי, וועז זיין זיידע אריה ווערביווקער, עליו־השלום, זאָל אויפשטעהן און א קוק טהון אויף זיין איניקעל! אי־אי־אי! דאָס איז געווען א איד! אויך א גוואַרדיאַן, נאָר א איד פון תורה. געקענט פּרק און מחזור און תהלים אויף אויסוועניג. אמאָליגע אידען! און ער, נחמן, וואָס קען? עס זאָל אייך צו קיין חרפּה נישט זיין — קוים־קוים דאוונען. נאָר גוט איז דאָס. זיינע קינדער וועלען דאָס אויך נישט קענען... און טהוט ער א קוק אויף די קינדער, ווי זיי וואַפּסען אַלע אין שטויבער אריין, הויך און בריים, אזוי ווי ער, און „נע טשיטאַטע, נע פּיסאַטע", אויך אזוי ווי ער, — ווערט איהם צעהן לעבער אין האַרצען. און מעהר ווי אויף אַלעמען טהוט איהם וועה דאָס הארץ אויף דעם סאָמע יונגסטען, אויפ'ן מיזיניק. פייטל היימט ער. א נאָמען נאָך זיין טאַטען, פייטל ווערעביווקער, עליו־השלום. א גראָטען קינד אָט דער פייטל, מיט אַלע מעלות. אפילו דער וואוכם אויך א קלענערער, איין אייד־עלער, מעהר אידישלעך. א אידיש קינד... היינט האָט דאָס א קעפּעלע — א מיניסטערשען קאָפּ. סך־הכל איין מאָל נאָר האָט מען איהם באוויזען אין סידור אויף א ציקאוועסט איין „אלף"

מיט א „בית", ווייסט ער שוין, וועלכעס איז איין „אלף" און וועלכעס איז א „בית". קיינמאל וועט ער אייך נישט זאגען אויף איין „אלף" — א „בית", און אויף א „בית" — איין „אלף". וואפסט אזא גאלד אין דארף, משטיינס געזאגט, צוויישען קעלבלעך און חזירים, שפיעלט זיך מיט קורעטשקא׳ס זוהנדעל פעדקא, פאהרט מיט איהם רייטענדיג אויף איין שטעקען, יאגען זיך ביידע נאך איין קאץ, גראבען ביידע איין גריבעל און טהוען ביידע אלסדינג, וואס קליינע קינדער קאנען טהון. זעהט נחמן, ווי זיין קינד שפיעלט זיך מיט׳ן „שרץ", פארדריסט דאס איהם, און ער טריקענט, ווי איין אונטערגעהאקטער בוים...

ה.

און פעדקא איז דוקא א „גערעטענער שייגעץ", א „מחירה׳דיג פנים מיט א חנ׳עוודיגער מארדע", מיט ווייסע פלאסענע האר, אין איינע יאהרען מיט פייטלען. און איז נאך פייטלען די כפרה. און פייטעל איהם האט אויך נישט פיינט. א גאנצען ווינטער ליגען די ביידע קינדער, יעדער ביי זיין טאטען אויפ׳ן אויוון, ציהען זיך צום פענסטער און בענקען איינם נאך דאס אנדערע. זעלטען־זעלטען, ווען זיי האבען די זכיה צו זעהען זיך. נאר אט איז אוועק דער ווינטער, דער לאנגער בייזער ווינטער. אט האט זיך אויפגעדעקט די שוואַרצע ערד פון איהר ווייסען קאלטען שלייער. און א שיין האט געטהאן די זון. און א טריקען האט געטהאן דאס ווינטעל. און א גרעזעל האט זיך באוויזען. און דארטען, בארג־ארופ, דאס טייכעל זשומעט. און דאס קעלבעל האט צעלאזט די נאזלעכער און נישטערט. און דער האהן האט צוגעמאכט איין אויגעל און שטעהט א פארטראכטער. און אלץ ארום און ארום האט אויפגעלעבט, אלץ גרינט, אלץ פרעהט זיך: ס׳איז ערב פסח! — דעמאלט קאן מען שוין מעהר נישט איינהאלטען אין שטוב. נישט פייטלען, נישט פעדקאן. ביידע חאפען זיך ארויס אויף גאט׳ס

וועלט, וואָס האָט זיך געעפענט פאר זיי ביידען גלייך. און ביידע נעמען זיי זיך פאר די הענט און מע לאָזט זיך לויפען אהין, צום בארג, וואָס שמייכעלט צו זיי ביידען גלייך: „קינדער, אהער!"... און מע שפרינגט אקעגען דער זון, וואָס גריסט זיי ביידען גלייך און רופט זיי ביידען צו זיך: „קינדער, אהער!" און אז זיי מיעדען זיך איין לויפענדיג, זעצען זיי זיך ביידע אוועק אויף גאָט'ס ערד, וואָס ווייסט נישט קיין אידען, וואָס ווייסט נישט קיין גוי: „קינדער, צו מיר, צו מיר!"...

ל.

ביידע האָבען זיי וואָס צו דערצעהלען — אזא לאנגען ווינטער נישט געזעהען זיך. פייטעל בארימט זיך פאר זיין חבר פעדקא, אז ער קען שוין פמעט דעם גאנצען אלף־בית. און פעדקא בארימט זיך, אז ער האָט א בייטש. בארימט זיך פייטעל, אז ביי זיי איז היינט ביינאכט פסח. ביי זיי איז שוין דאָ מצות אויף אלע אכט טאָג פסח און ווייַן אויף ארבע כוסות. „געדענקסט, פעדקא, פאר־איהרען האָב איך ארויסגעטראָגען א מצה?" „מאצא?" — זאָגט פעדקא און איבער זיין חנ'עוודיגער מאָרדע צעגיסט זיך א בריַט שמייכעלע. אפנים, ער האָט זיך דערמאנט אינ'ם טעם פון דער פאראָהריגער אידישער מצה... „ביזט א בעלן, פעדקא, פאר־זוכען איצט א שטיקעל מצה? פרישע מצה?" — א שאלה א ביסעל, אויב פעדקא איז א בעלן! מע דארף נאָך פרעגען? „נו, קום זשע אהין", זאָגט איהם פייטעל און ווייזט איהם אויפ'ן בארג, וואָס גרינט צו זיי און ווינקט צו זיי: „אהער, קינדער, אהער!"... און ביידע דראפען זיך ארויף א בארג, בלייבען שטעהן א ווייַלע פאר'כשופ'ט, קוקען דורך די פינגער אויף די שפיעלענדיגע שיטערש שטראהלען פון דער ליעבער זון און טהוען זיך א וואָרף ביידע אויף דער נאָך־פייכטלִיכער ערד, וואָס שמעקט שוין מיט גרינעם. און פייטעל שלעפט־ארויס פון אונטער'ן ליבסערדאק א פרישע, א

ווייסע, א קיילעכיגע מצה, אָנגעשטאָכען אין דער לענג און אין דער בריים פון ביידע זייטען מיט קלייניע לעכלעך. און פערקא באַלעקט זיך שוין באַצייטענס, נאָר אייבער פייטעל האָט צע־ שפּאַלטען די מצה פונקט אויף דער האַלבּ און צעטיילט זיך מיט זיין חבר. „וואָס וועסט דו זאָגען, פערקא, אויף דער מצה?" — וואָס זאָל פערקא זאָגען, אז ס'איז ביי איהם א פול מויל מיט מצה, וואָס טרישטשעט אונטער די צייהן און צעגעהט אויף דער צונג, אזוי ווי שניי? נאָר איין מינוט — און אויס מצה. „מעהר נישטאָ?"... — טהוט איהם פערקא א קוק אריין מיט די גרויע אויגען אונטער'ן לייבסערדאק און באַלעקט זיך, ווי א קאַץ נאָך פוטער. „דו וואָלסט דען געגעסען נאָך?" — פרעגט איהם פייטעל תמ'עוואָטע, קייענדיג דאָס לעצטע שטיקעל מצה, און קוקט אויף איהם שעלמיש, מיט חיטרע שווארצע אויגלעך. א שאלה א ביסעל, אויב פערקא וואָלט געגעסען נאָך! „טאָ וואָרט א ביסעל, זאָגט איהם פייטעל, איבראיאָהר וועט זיין נאָך"... ביידע צעלאַכען זיך פון דער המצאה און, נישט נעזאָגט איינער דעם אנדערען קיין וואָרט, גלייך ווי מע האָט זיך צונויפגערעדט פריהער, טהוען זיך ביידע א וואָרף און א קאַטשע־אַראָפּ, ווי צוויי קנויללען, גיך־גיך, באַרג־אַראָפּ.

ז.

אויף יענער זייט באַרג שטעלט מען זיך אויף די פים און מע באַטראַכט דאָס זשומענדיגע טייכעל, וואָס לויפט־אָפּ אין א זייט, לינקס, און אליין לאָזט מען זיך רעכטס, ווייטער און ווייטער איבער'ן בריטען פריייען פעלד, וואָס איז נאָך נישט אומעטום גרין, נאָר גיט האָפענונג גאָר אין גיכען גרין צו ווערען, וואָס שמעקט נאָך נישט מיט גראָז, נאָר גיט האָפענונג גאָר אין גיכען מיט גראָז צו שמעקען. און זיי געהען און געהען, שוין אהן ווערטער, נאָר פאַרטראַכט און פאר'פשופ'ט, איבער דער ווייכער שמעקענדיגער ערד, אונטער דער

לייכטענדיגער שמייכלענדיגער זון. נישט זיי געהען, נאָר זיי שווימען. און נישט זיי שווימען, נאָר זיי פֿליהען. זיי פֿליהען גלייך מיט די פֿויגלען, וואָס שוועבען פֿאַר זייערע אויגען, וואָס טוקען זיך אין טראָגען זיך אַין דער גרינער לופֿט פֿון דער דאָזיגער ליעבער וועלט, וואָס דער לעבעדיגער גאָט האָט באַשאַפֿען פֿאַר אַלץ, וואָס לעבט. שא, זיי זענען שוין ביי דער מיהל. דאָס איז דאָך דעם סטאַראָסטע'ס ווינטמיהל. אמאָל איז דאָס געווען נחמן וועלעקער'ס מיהל. היינט געהערט זי צום סטאַראָסטע. אָפּאַנאַס הייסט ער. א חיטרע גוי מיט איין אויהערינגל, און האָט שוין א סאַמאָוואַר אין שטוב. אָפּאַנאַס דער סטאַראָסטע איז א רייכער בעל־גוף. אַ חוץ דער מיהל, האָט ער נאָך א קלייט אויך. טאַקי די קלייט, וואָס האָט געהערט אמאָל צו נחמן וועלעקער. מיט חיטראָסט האָט ער אויסגעדונגען דעם אידען, צוגענומען ביי איהם די קלייט מיט דער מיהל... אַלע מאָל, אז עס קומט אין דער צייט, געהט זי, די מיהל. נאָר היינט נישט. היינט איז שטיל. נישטאָ קיין ווינט. א מאָדנער פֿאַר־פּסח. א פֿאַר־פּסח אָהן ווינטען. דערייבער שטעהט זי, די מיהל. פֿאַר אונזערע חברים, פֿייטעל און פֿערקא, איז דאָס דוקא א מעלה. אז די מיהל שטעהט, קאָן מען זי בעסער באַטראַכטען. אין א מיהל איז דאָ וואָס צו זעהען. די מיהל אַליין איז נאָך נישט אזא־נ־אַנטיק, ווי דער באַלעק, דער קלאַץ, וואָס איז געלעגט נעווארען, מיט א רעדעל ביי'ם שפּיץ, אויף צו קערעווען די מיהל אַהין, וואו דער ווינט בלאָזט. און אָט אויף דעם באַלעק האָבען זיך די צוויי חברים אוועקגעזעצט, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען ביי זיי א געשפּרעך, איינס פון די גע־שפּרעכען, וואָס האָבען נישט קיין אָנהויב און האָבען נישט קיין סוף. פֿייטעל דערצעהלט חידושים פון שטאָדט. דער טאַטע האָט געהאַט אנומעלטען איהם מיטגענומען אין שטאָדט. געווען מיט איהם אין מארק, געזעהען קלייטען. נישט איין קלייט, ווי ביי זיי אין ווערעביווקע, נאָר א סך קלייטען. און נאָכדעם, פֿארנאַכט, אזוי דערצעהלט פֿייטעל, זענען זיי געגאַנגען אין שוהל.

דער טאטע האָט געהאט יאָהרצייט נאָך זיין טאטען. „נאָך מיין זיידען, הייסט עס. דו פארשטעהסט, פערקא, צי דו פארשטעהסט נישט?"

עס קאָן זיין, אז פערקא פארשטעהט, נאָר ער הערט נישט. ווארום ער פאָהרט־אריין פלוצים מיט א מעשה, וואָס עס קלעפט זיך, ווי איין ארבעס צו דער וואנט. פערקא דערצעהלט פייטלען, ווי אזוי ער האָט פאראיאָהרען דערזעהען א פויגעל־נעסט אויף א הויכען בוים. האָט ער געוואָלט ארויף, האָט ער נישט געקאָנט. האָט ער געוואָלט דערלאנגען מיט א שטעקען, האָט ער נישט גע־קאָנט. האָט ער געמומען ווארפען שטיינדלעך, און האָט אזוי לאנג געוואָרפען, ביז ער האָט אראָפגעוואָרפען צוויי קליינע פארבלוטיגטע פויגעלעך.

— דער'הרג'עט? — זאָגט פייטעל מיט שרעק און פאר־קרימט זיך.

— יונגעטשקע. — פארענטפערט זיך פערקא.

— אָבער דער'הרג'עט?

— אָהן פערערלעך, געלע פיסקעלעך, גראָבע בייבעלעך.

— אָבער דער'הרג'עט? דער'הרג'עט?...

ח.

ס'איז שוין געווען נישט פריה, אז אונזערע יונגע חברים, פייטעל און פערקא, האָבען, נאָך דער זון אין הימעל, זיך ארומ־געקוקט, אז ס'איז שוין צייט צו געהן אהיים. פייטעל האָט שוין געהאט פארגעסען, אז היינט אויף דער נאכט איז פסח. האָט ער זיך דערמאנט, אז די מאמע דארף איהם נאָך אויסצוואָגען דאָס קעפעל און אָנטהון נייע הויזען. און ער האָט זיך געגעבען א חאפ־אויף, און פערקא נאָך איהם, און ביידע האָבען זיי זיך גלאָזט מיט דער זעלבער פרישקייט און מיט דער זעלבער פרייד צוריק

אהיים. און בכדי איינער זאָל נישט קומען פריהער און דער אנ־דערער שפּעטער, האָט מען זיך, ווי אמת'ע חברים, גענומען פּאר די הענט און מע איז געפֿלויגען פּיל אוים'ן בויגען אין דאָרף אריין. און אז זיי זענען געקומען אין דאָרף אריין, איז פּאר זייערע אויגען ארויסגעטראָטען אזא מין בילד:

נחמן וועראיווקער'ס שטוב איז באַלעגערט מיט גויים און גויעם, שקצים און שיקסעם. קורעטשקא דער שרייבער און אָפּאַנאַס דער סטאראָסטע, דער סטאַרשינא און דער סאָטסקע און דער אור־ראדניק — אַלע דאָ. אַלע רעדען, אַלע פֿילדערען. און נחמן מיט דער נחמנ'קע שטעהען אין מיטען, טענה'ן עפּעס און מאכען מיט די הענט. נחמן האָט איינגעבויגען זיך, ווישט דעם שוויים מיט ביידע הענט. ביי דער זייט שטעהען די עלטערע קינדער נחמנ'ס, פּינסטער ווי די ערד... פֿלוצים בייט זיך איבער דאָס גאנצע בילד. איינער טהוט א וויז אויף די צוויי יונגע חברים, און דער גאנצער עולם מיט'ן שרייבער, מיט'ן סטאַרשינא, מיט'ן סטאראָסטע, מיט'ן סאָטסקע, מיט'ן אוראדניק בלייבען שטעהן, ווי געלעהמטע. נאָר איין נחמן טהוט א קוק אויפ'ן עולם, גלייכט זיך אוים מיט זיינע בריטע גוואַרדיאַנסקע פּליצעס: „נו?? ?" — און צעלאַכט זיך. און די נחמנ'קע טהוט א פּלעסק מיט די הענט און הויבט נאָר אָן צו ווייגען... דער סטאראָסטע מיט'ן סטאַרשינא מיט'ן סאָטסקע מיט'ן אוראדניק טרעטען־ארויס און גלייך אויף זיי:

— וואו זענט איהר געווען, אזעלכע און אזעלכע?

— וואו מיר זענען געווען? ביי דער מיהל זענען מיר געווען.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

ט.

ביידע חברים, אי פייטעל, אי פערקא, האבען געהאט נאכדעם זייער עהרליך אויסקומעניש. און ביידע האבען נישט פארשטאנען, פאר וואס?

פייטלען האט דער טאטע, ראשית חכמה, אפגעשמיסען מיט דער יארמעלקע: „א יונגעלע זאל וויסען". וואס זאל א יונגעלע וויסען?... און, אפנים, פאר רחמנות האט איהם די מאמע צו־גענומען פונ'ם טאטענ'ס הענט, איהם איינגעטיילט פון איהר זייט א פאר סטוסאקעם און טאקי באלד גענומען איהם אויסצוואנגען דאס שווארצע קעפעל אויף יום־טוב און האט ארויינגעזעצט איהם אין א פאר נייע הויזלעך — דער איינציגער גארדעראב זיינער אויף פסח — און זי זיפצט. וואס זיפצט זי?... און נאכדעם הערט ער, ווי די מאמע זאגט צום טאטען: „אוי, גאט זאל העלפען, מע זאל שוין איבערקומען אט דעם יום־טוב! עס זאל חאטש אפ־לויפען גלאט... עס וואלט געמעגט שוועך דער פסח נאך איידער ער איז געקומען!"... און פייטעל'ס קאפ קאן נישט פארשטעהן, פאר וואס זאל שוועך דער פסח איידער נאך ער איז געקומען?... און פייטעל ברעכט זיך דעם מח. ער פארשטעהט נישט דעם טאטענ'ס שמיץ. ער פארשטעהט נישט דער מאמע'ס קלעפ. ער פארשטעהט נישט, וואס פאר א מין ערב־פסח היינט איז אויף דער וועלט...

י.

און וויבאלד אז פייטעל'ס אידיש קעפעל פארשטעהט נישט, פארשטעהט דאך שוין פערקא שוין, וואס דא טהוט זיך. פריהער האט איהם דער טאטע קורעטשקא אנגענומען פאר דער גרייווע, גוט אנגעריסען איהם די ווייסע פלאכסענע האר און נאך געשענקט א פאר פאטילעטשניקעס א פרידאטאק. די פאטילעטש־

ניקעס האָט פּערקא צוגענומען, ווי א פּילאָזאָף: ער איז שוין דערצו געוואוינט געוואָרען. און ער הערט זיך צו, ווי זיין מאמע רעדט מיט די גויעס און ווי יענע דערצעהלען עפּיס מאָדנע מעשיות. א מעשה פון א קינד, וואָס אידען האָבען פּארנארט צו זיך אין שטאָרט ערב פּסח, אָפּגעהאלטען אין א קעלער א טאָג מיט א נאכט און געוואלט איהם נעמען צו דער ארבייט. האָט מען דערהערט דאָס געשריי, איז מען זיך צונויפגעלאָפען, און מע האָט ארויסגעראטעוועט דאָס קינד. איז שוין געווען ביי דעם סימנים אויפ'ן לייב — פּיער שטעך אין פּיער זייטען, ווי א צלם...

אזוי דערצעהלט איינע א חוואטסקע גויע מיט א בריטען אָטשיפּעק און מיט א רויט פּנים. און די איבעריגע גויעס הערען זי אוים און שאָקלען מיט די פּארבונדענע קעפּ און צלמ'ען זיך: „אוי, האָרענקא! אוי, לישענקא!"... און פּעדקא'ס קאָפּ קאָן נישט פּארנעמען, וואָס קוקען אויף איהם בעת מעשה די גויעס? און וואָס פּאר שייכות האָט די מעשה צו איהם און צו פּייטלען? און פּאר וואָס האָט איהם דער טאטע קורעטשקא אָנגענומען ביי דער גריווע, אָנגעריסען ביי די ווייסע פלאָכסענע האָר און געשענקט א פּאָר פּאטילעטשניקעס א פּרידאטאָק? עס אהרט איהם נישט אזוי די גריווע, עס אהרט איהם נישט אזוי די פּאטילעטשניקעס. דאָס איז ער ניט זשערנע קיינמאל. ער וואלט נאָר א בעלן זיין וויסען: פּאר וואָס עפּיס היינט אזא־נ־ארענטליכע פּארציע — אי געטראָגען פּאר דער גריווע, אי געריסען ביי די האָר, אי פּאטילעטשניקעס א פּרידאטאָק? פּאר וואָס?... פּאר וואָס?...

יא.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

— נו? — הערט פייטעל, ווי דער טאטע זאגט צו דער מאמע באלד נאך פסח מיט א שיינענדיג פנים, גלייך ווי עם וואלט איהם געטראפען מיר־יודע וואס פאר א גליק. — איא? דו האסט דאך איינגעלעגט די וועלט? דו האסט דאך מורא געהאט?... א אידינע בלייבט א אידינע. אוועק אונזער פסח און זיער פסח, און גארנישט!...

— דאנקען גאט! — ענטפערט איהם די מאמע, און פייטעל פארשטעהט וויעדער נישט, וואס האט די מאמע מורא געהאט?... און וואס איז דא די גדולה, וואס דער פסח איז אוועק?... וואלט דען נישט בעסער געווען, דער פסח זאל זיך נאך ציהען און ציהען?...

פייטעל באגענענט זיך מיט פעדקאן אין דרויסען ביי זייער שטוב, קאן ער זיך נישט איינהאלטען און גיט איהם באלד איבער אלסדינג, ווי אזוי מע האט ביי זיי געדאוונט, און נאכדעם — ווי מע האט ביי זיי געגעסען. אוי, געגעסען! און ער גיט איהם איבער דעם טעם פון אלע פסח'יגע מאכלים, וואס מע האט ביי זיי געגעסען, און פון דעם זיסען ווין, וואס מע האט ביי זיי געטרונקען. און פעדקא הערט זיך צו מיט קאפ און פארקוקט צו פייטלען אונטער'ן לייבסערדאק. איהם חלומ'ט זיך נאך אלץ „מאצא"... פלוצים לאזט זיך הערען איבער דער גאנצער גאס א קוויטש מיט א ניגון אויף א סאפראן־שטימע:

— חוועד־קא! חוועד־קא!

דאָס רופט די מאמע אהיים דעם קליינעם פעדקא, ער זאָל געהן עסען ווארעמעס. נאָר פעדקא חאפט זיך נישט. איצט וועט מען איהם שוין נישט טראָגען פאר דער גריווע! ערשטענס, זענען זיי דאָך נישט ביי דער מיהל. און צווייטענס, איז שוין „נאָך פסח"... נאָך פסח איז נישטאָ וואָס מורא צו האָבען פאר די אידען... ליגט ער זיך דאָ אין דרויסען אויפ'ן בויך מיט'ן וויסען קעפעל אויף די הענט, און אקענען איהם ליגט פייטעל אויך אויפ'ן בויך מיט'ן שווארצען קעפעל אויף די הענט. און דער הימעל איז בלוי, און די זון ווארעמט. און דאָס ווינטעל גלעט און שפיעלט זיך. און דאָס קעלבעל איז ביי דער זייט, און דער האָהן איז דאָ מיט אלע זיינע וויבער. און ביידע קעפלעך, דאָס וויסע מיט'ן שווארצען, ליגען אָנגעשפּארט אויף די הענט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע קאָן זיך נאָר נישט אָנרעדען...

יב.

און נחמן ווערעביווקער איז נישטאָ אין דער היים. ער האָט זיך געזומען דעם שטעקען און האָט זיך פון גאנץ פריה אָן געלאָזט געהן איבער דעם דאָרף עפּים האנדלען. ביי יעדען הויף שטעלט ער זיך אָפּ. ניט־אָפּ יעדען גוי דעם גוט־מאָרגען, רופט אָן יעדען באָזונדער ביי'ם נאָמען, רעדט זיך דורך פון אלסדינג אין דער וועלט, נאָר נישט פון דער ערב־פסח'יגער מעשה... נאָר נישט פון די פסח'יגע פּחדים... און פאר'ן צוועקגאנג שוין טהוט ער א טאָפּ אין וואָגען: „געפינט זיך נישט ביי דיר, גוי, עפּים א זאָך, וואָס דו דארפסט נישט?" „נישטאָ, לאחמאן". „אייזענבערעך, א ביסעל הירזש, איין אלטע זאָך, אָדער נאָר א פעלכעל?" „האָב קיין פאראיבעל נישט, לאחמאן, נישטאָ גארנישט. א ביטערע צייט". „א ביטערע צייט? פאר'שפור'ט מן הסתם? אזא יום־טוב!"... „וועך מיר שפור'ט? וואָס מיר יום־טוב? א ביטערע צייט!"...

דער גוי זיפצט, און נחמן זיפצט אויך. און נאָכדעם רעדט מען א ביסעל פון זייטיגע זאכען, אזוי עם זאָל נישט אויסזעהען, אז ער איז געקומען האַנדלען. געהט ער אוועק פון דעם גוי צום אַנדערען, צום דריטען — ביז ער טרעפט אָן עפּים וואָס, און קומט אהיים נישט מיט לעדינע הענט.

און נחמן וועריוווקער, איין אַנגעלאָדענער און א דערשוויצטער, שפּאַנט מיט זיינע גרויסע גוואַרדיאַנסקע פּים אהיים און קלערט איצט נאָר פון איין זאך: וויפיעל שטעהט איהם דאָ צו פאַרדיענען, אדער צו דערלעגען? פון דער ערב־פּסח'יגער מעשה האָט ער שוין פאַרגעסען. פון די פּסח'יגע פּחדים האָט ער שוין פאַרגעסען. און דער שכן קורעטשקא מיט זיינע גובערנאַטאָרען און מיט די צירקוליאַרען זענען אין דער מינוט אַרויסגעפלויגען פונ'ם קאָפּ. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה!...

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורעמס פייפען. לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אלטער דעמב, וואָס שטעהט משׁשׁת ימי־בראשית, וואָס זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורעמס?...

פסח מיט א קל־וחומר

געשריבען אין יאָהר 1912.

פֶּסַח מִיט אַ קַלְוָחוֹמֶר

בין איך שוין וויעדער אין דער היים — אין פּתריעלעווקע. א שאָק מיט יאָהרען ניט געווען. איצט בין איך געקומען צו פּאָהרען אויף פּסח צו־גאַסט צו מיינע „קליינע מענטשעלעך".

דער ערשטער, וואָס איז מיר געקומען אַקעגען, איז געווען מנשה רב יחיאל דעם בעל־עגלה'ס א זוהנדעל, אויך א בעל־עגלה.

איבערגעלאָזט האָב איך איהם א בחור'עץ אָהן א בּאָרד, נאָר מיט א שוואַרצער, עטוואָס באַוואַכסענער גראָבער ליפּ. שבת און יום־טוב אין שוהל פלעגען מיר, קונדייסים, איהם פּאַרשטופען אין א ווינקעלע און געבען בוכענצים אָהן א שיעור, און ער פלעגט שווייגען. איצט טראָגט ער שוין א קלאָטשקעוואָטע בּאָרד, ווי דער טאַטע זיינער, איהם צו לענגערע יאָהר, און א לאַנגע, מיט סמאָלע אויסגעשמירטע, נאַקידקע, ווי דער טאַטע, איהם צו לענגערע יאָהר. און א בּאַרעדוודיגער, א ריהרעוודיגער און א פּרייליכער איז ער אויך, ווי דער טאַטע, איהם צו לענגערע יאָהר. זיין טאַטע יחיאל, איהם צו לענגערע יאָהר, איז געווען ניט גלאַט א בעל־עגלה, נאָר א בעל־עגלה א בן־תּורה, א בעל־עגלה א למדן, א בעל־עגלה מיט א פּרק משניות, מיט א מעשה, מיט א משל און מיט א מדרש. אויף זייער בעל־עגלה'שען לשון וועלט דאָס אָנגערופען „א בעל־עגלה מיט חריין"... פּאַר איהם האָט א בעל־הבית געהאַט דרך־ארץ. איהם האָט קיינער ניט געוואָגט זאָגען „דו", נאָר „זייט זשע מוחל, רב יחיאל!"

איך האָב געמיינט, אז דאָס איז רב יחיאל דער בעל־עגלה, איהם אָפּגענעבען שלום און געוואונדערט זיך, וואָס ער איז נאָר־ניט געעלטערט געוואָרען, קיין קאָפּ אפילו. לאָזט זיך אויס א מעשה, אז רב יחיאל איז שוין לאַנג אויף יענער וועלט, איהם צו לענגערע יאָהר, און ער איז זיין זוהן מנשה, אָט א יענער בחור, וואָס מיט דער שווארצער, גראָבער, עטוואָס באַוואָבסענער ליפּ. א שענע מעשה, נאָר א קורצע. ווי אזוי רעדט מען מיט איהם? אויף „דו", אָדער אויף „איהר"?... איך זאָג איהם ניט „דו" און ניט „איהר".

— וואָס זשע מאכט מען? — פרעג איך.

— וואָס זאָל מען מאכען? — ענטפערט ער מיר. — מע בעל־עגלה'וועט... ווי דער טאטע, מיר צו לענגערע יאָהר.

— און מע לעבט?

— מע מוטשעט זיך און מע לעבט, וויא! ווי דער טאטע פלעגט זאָגען, מיר צו לענגערע יאָהר... מע פאָהרט־ארוים צום וואָקזאל צווישן מאָל א טאָג, טאמער וועט גאָט צושיקען פארשוינען, און קיין פארשוינען זענען ניטא, חאטש געב זיי א קרענק, ווי דער טאטע, מיר צו לענגערע יאָהר, פלעגט זאָגען, א חלירע זאָל אויף זיי קומען, מיר צו לענגערע יאָהר!...

איך האָק איהם איבער די קלעות און טהו איהם א פרעג:

— און וואָס הערט זיך עפּיס מיט'ן פּסח?

— וואָס זאָל זיך הערען? — מאכט ער צו מיר פרייליך, ווי זיין טאטע, איהם צו לענגערע יאָהר. — דער פּסח וועט זיין מיט א קלי־וחומר, ווי דער טאטע, מיר צו לענגערע יאָהר, פלעגט זאָגען.

— מיט וואָסער א קלי־וחומר?

— מיט א קלי־וחומר וויסט איהר ניט? — און ער דרעהט אויס צו מיר דעם קאָפּ, ווי זיין טאטע, איהם צו לענגערע יאָהר, און שמייכעלענדיג דערצעהלט ער מיר א לאַנגע מעשה, וואָס ער האָט געהערט פון זיין טאטען, איהם צו לענגערע יאָהר, א מעשה

מיט א רבין, ווי אזוי דער רבי איז געפֿאָרן אויף שבת אהיים מיט א קל־וחומר:

„איינמאל פֿאָרט זיך דער רבי אהיים מיט זיין אייגענעם בעל־עגלה. וויא!... פרייטאג איז דאָס געווען, ערב שבת. פֿלוצים — טרראך! געפֿלאצט א ראָד. שטעלט זיך אָפּ דער בעל־עגלה: „רבי, וויא! וואָס טהוט מען?"... מאכט צו איהם דער רבי מיט א קל־וחומר: „מה־דאָך א בידקע איז נאָר אויף צוויי רעדער, פון דעסטוועגען פֿאָרט מען אויף איהר, היינט בפרט דיין וואָגען איז אויף דריי רעדער, וועט ער אוֹדאי פֿאָרן"...

„אָפּגעפֿאָרן נאָך א ביסעל — טרראך! געפֿלאצט נאָך א ראָד. „רבי, וויא! וואָס טהוט מען איצט?" מאכט צו איהם דער רבי מיט א קל־וחומר: „מה־דאָך א ליסעפער, וואָס האָט איין ראָד א גרויסע, די אנדערע א קליינע, פון דעסטוועגען פֿאָרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס האָט צוויי גלייכע רעדער, וועט ער אודאי פֿאָרן"...

„אָפּגעפֿאָרן נאָך א ביסעל — טרראך א ראָד! „רבי, וויא! וואָס טהוט מען איצט?" מאכט צו איהם דער רבי וויעדער מיט א קל־וחומר: „מה־דאָך א שליטען, וואָס האָט נאָר קיין רעדער ניט, פון דעסטוועגען פֿאָרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס האָט א ראָד, וועט ער אודאי פֿאָרן"...

„אָפּגעפֿאָרן נאָך א ביסעל — טרראך די לעצטע ראָד! „וויא, רבי! וואָס טהוט מען איצטער?" מאכט צו איהם דער רבי מיט א קל־וחומר: „מה־דאָך א לופט־באַלאָן, וואָס איז ניט אויפ'ן הימעל, ניט אויף דער ערד, פון דעסטוועגען פֿאָרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס איז אינגאנצען אויף דער ערד, וועט ער אודאי פֿאָרן"...

— גוט, — זאָג איך צו מנשה'ן. — וואָס געהער זיך אָבער אָן דער קל־וחומר מיט'ן פסח?

— עס געהער זיך זעהר אָן! — מאכט צו מיר מנשה שוין גאנץ ערנסט. — מה־דאָך גויים, וואָס האָבען ניט קיין מצה און

עסען אכט טאָג פסדר גאָלע חמיז, שטארבען זיי ניט, היינט בפרט מיר, להבדיל, פתריעווקער אידען, וואָס פארמאָגען ניט קיין מצה און ניט קיין ברעקעל חמיז, וועלען מיר אודאי ניט שטארבען!... טפוררו! אָט זענען מיר שוין אין פתריעווקע. וואוהין וועט איהר זיך הייסען אָפווארפען, רב שלום־עליכם, ווי מיין טאטע פלעגט זאָגען, מיר צו לעננערע יאָהר?...

איך קוק אויף מנשה'ן און טראכט מיר:

„רבונו של עולם! ווי איז דאָס מעגליך? איינס פון די צוויי: אָדער דאָס איז ניט מנשה, נאָר זיין פאָטער רב יחיאל, איהם צו לעננערע יאָהר, מיט א יאָהר עטליכע און דרייסיג צוריק, בעת איך בין נאָך נעווען א יונגעל א קונדס און מנשה א בחור'עץ מיט א שווארצער, גראָבער, עטוואָס באַוואָפסענער ליפ, וואָס מיר פלעגען איהם פארשפארען אין ווינקעלע און געבען בוכענצים, אָדער... דאָס איז אינגאנצען א חלום!"

די וועלט געהט צוריק

א סינעמא־פאנטאזיע לכבוד חנוכה.

נעשריבען אין יאָהר 1913.

די וועלט נעהט צוריק

א.

רַבּ אברהַם'ע'לע ווייראך בענטשט חנוכּה־ליכט'לעך.

אויפ'ן לייוועגט א נגידיש הויז פון אלטפרענקישען שטאט. אלטפרענקיש, נאָר רייך מעבע'ל. אלטמאָדישע בילדער, צוויישען זיי נאפאָלעאָן דער ערשטער, קייסער אלעקסאנדער, אויך אלטע אידישע גדולים און גאונים, מעשענע העסעם אויף די וועגט מיט סטרינעווע ליכט. פון דעם גלעזערנעם אלטען שראנק קוקען־ארויס גאָלדענע און זילבערנע כלים. צוויישען זיי איין אלטער בעכער, איין אלטער הדס. נאָנץ פאָרנט ביי דער טיר א גרויס זילבערן חנוכּה־לעמפּע'ל, פיליגראָנע ארבייט, אונטערגעהאלטען מיט צוויי לייבען; אויבען פוינ'לען מיט מאָדנע אויסגעדרעהטע קעפּ. אלץ איז פאָרטיג צו בענטשען חנוכּה־ליכט'לעך. דער בעל־הבית אליין, רבּ אברהמ'עלע ווייראך, א גביר'ישער יונגערמאן, א טאטע פון קינדער, שטעהט גרייט מיט'ן וועכסען ליכטע'ל (דער שמש) אין האנט; ער וואַרט נאָר אויף דער בעל־הבית'טע מיט די דיענסטען — זיי זאָלען אריינקומען פון קיך הערען איהם חנוכּה־ליכט'לעך בענ־טשען. עס עפענט זיך די טיר און עס קומט־אריין פריהער די

בעל־הבית'טע, נחמה ווייראך, א ווייבעל א יפת־תואר, א סך ציערונג; איהר געהט־נאָך א קינד, א יונגעלע פון א יאָהר זיעבען־אכט, מיט א זיידען העמדעלע און מיט א גאָלדגעאַרבייט סאמעטען יאַרמעלקעלע אויפ'ן קאָפּ. באַלד קומען־אָן אויך די דיענסטען, א אידינע א קעכין, א מיידעל א פּאָקאָיאָווע, א יונג א משרת מיט פּעטע באקען און א ציקאַווע אידעל א מלמד אין אייַן אטלאַסענער קאַפּאָטע מיט א פּעלצען קאַפּעלישעל אויפ'ן קאָפּ. רב אברהמ'עלע ווייראך מאכט די ברכה, בויגט זיך צו, צינדט־אָן די ליכטלעך, א ליכטעל נאָך א ליכטעל. דער גאַנצער עולם ענטפערט אָמן. אלע פּנימ'ער זאָגען־ארויס דאָס בייטעלע, גיט דעם קינד חנוכה־געלט. די ווייראך נעמט־ארויס דאָס בייטעלע, גיט דעם קינד חנוכה־געלט. די דיענסטען געהען־אָפּ. עס ווערט א באַוועגונג אויפ'ן עקראַן — עס קומען־אָן איינס נאָך איינס געסט, קרובים, שכנים און גלאַט אידען בעלי־בתים פון שטאָדט. אלע באַגריסען די בעלי־בתים, געבען דעם קינד חנוכה־געלט. די געסט זעצען זיך אויס דערווייל ביי די קלייַנע טישלעך. מע שפּיעלט ווער אין דאָמינאָ, ווער אין שאָך. מע גרייט צום טיש. מע שטעלט־אויס שטוהלען. דער בעל־הבית זעצט זיך אויבען־אָן. די בעל־הבית'טע בעט דעם עולם צום טיש. די דיענסטען טראָגען־אַריין אין גרויסע פּאָלומעסקעס געבאקענע לאטקעס, שמאלץ און גריוועס און אנדערע גוטע זאכען. עס גיסט זיך ווייַן, אזוי ווי וואסער. דאָס קלייַנע איציקעל חאפּט זיך אלע מאל ארויס פון טיש, שפּיעלט אין דרייַדעל. אויפ'ן עקראַן שפּיעגעלט זיך אָפּ דאָס דרייַדעל מיט די אותיות: נ. ג. ה. ש. דער עולם קלויבט נחת פון'ם קינד. מע טרינקט לחיים.

ב.

ביי איסאק אבראמאוויטשען בענטשט מען חנוכה־ליכטלעך.

אויפ'ן עקראן דאָס זעלבע הויז — באַנייט. נייע בעלי־בתים. אין די שטריכען פונ'ם בעל־הבית איז צו דערקענען דעם קליינעם איציקעל. ער איז אויסגעוואַפסען. ער איז שוין אליין א גביר, א גרויסער גביר. זיין נאָמען איז שוין איצט איסאק אבראמאוויטש. ער האָט א ווייב א גרויסע אריסטאָקראַטקע. קלעאָפאַטרא דאווידאוונא רופט מען זי — זי פיהרט די שטוב קוממיות'דיג, הויך־הויך אריסטאָקראַטיש. דאָס הויז איז דאָס זעלבע, נאָר אנדער מעבעל, אנדערש באַפוצט, מאָדערן־סטיל. פון די אלטע העסעם איז נישטאָ קיין זכר. די אלטע בילדער אראָפ. אויף זייער אָרט הענגען נייע, מאָדערן־בילדער. מע וואַרט אויף געסט. עס שטעהען טישלעך, גרינע טישלעך. אויף די טישלעך ליגען צוגעגרייט פעשלעך קאָרטען, שטיקלעך קרייד מיט בערשטע־לעך — דער גאנצער קלאַפערגעצייג. אין ווינקעל ביי דער טיר הענגט דאָס אלטע זילבערנע חנוכה־לעמפעל — פון יוצא וועגען, צוליעב'ן טאטען — איין אלטע טראדיציע פארבליבען פון אמאָליגע יאָהרען.

איסאק אבראמאוויטש'עם בן־יחיד'ל, י א ש ע נ ק ע, שפיעלט זיך דאָרט ערגיץ מיט דער באָנע (א פריסטין). אלע מינוט קומט יאשענקע אריין און ארויס. די באָנע לויפט איהם נאָך און שלעפט איהם אווענק. איינציגווייז קומען זיך צונויף די געסט, לויטער אריסטאָקראַטען, מיט זייערע ווייבער, דאָמען־אריסטאָקראַטעסעס. אלץ איז אויסגעפוצט אויפ'ן שענסטען אָרט. קלעאָפאַטרא דאווידאוונא נעמט־אויף די געסט. עס קומט־אריין פון א זייטיג חדר דעם בעל־הבית'ס פאָטער, רב אברהמ'ל'ע

ווייראך, שוין רעכט וויים, נעהט־צו צום לעמפּעל, וואָס ביי דער טיר, בויגט זיך צו, בענטשט חנוכּה־ליכטלעך. עס רייסט זיך אריין דער קלייניער יאשענקע. קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא קוקט בייז אויף דער באָנע; יענע שלעפּט איהם ארויס.

אויף א מינוט טהוט דער עולם אָן די היטלען. דער אלטער בענטשט־אָפּ חנוכּה־ליכטלעך, גיהט באלד אוועק. דער עולם איז איבערגעקומען. דאנקען גאָט... מע טהוט־אויס די היטלען, מע זעצט זיך אוועק ארום די גרינע טישלעך, מע נעמט זיך צו דער ארבייט.

ג.

קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא האָט געהייסען!

אויפ'ן עקראָן — א קינדער־חדר'ע. א סך שפּיעלעכלעך און צאצקעס. אין ווינקעל צוגענרייט א בוים — א יאלקע — באַצייטענס, לכבוד פּריסטמאס, פּיין צוגעקלויבען, שוין מיט ליכטלעך, און ווי מיט שניי באדעקט. יאשענקע רייסט זיך צו דער טיר. ער וויל דוקא אהין, אין זאל, וואו די געסט. די באָנע האלט איהם דוקא צו, לאָזט איהם דוקא ניט. ער רייסט זיך, און זי לאָזט איהם ניט. יאשענקע דארף ניט זעהען, ווי מע בענטשט חנוכּה־ליכטלעך. קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא האָט אזוי געהייסען!...

ד.

וועד ווייסט, וואָס מיר וועלען נאָך דערלעבען?

אויפ'ן לייוועגט די זעלבע זאל. איסאק אברהמאָוויטש ווייראך שוין אויך ווייסליך געוואָרען. קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא איז די זעלבע קלעאָפּאטרא דאווידאָוונא, נאָר שוין ניט אזוי גייציג, ווי

פריהער. א שטילע מרה־שחורה ליגט אויף זייערע פנימ'ער, ווי אויך אויף די פנימ'ער פון די געסט, וואָס קומען שוין ניט מיט אזא אימפעט און זעצען זיך ניט אזוי האסטיג צו די גרינע טישלעך. קענטיג, אז יעדער טראָגט א זאָרג ביי זיך אין הארצען, טיף פאר־בארגען. דאָס אלטע זילבערנע חנוכה־לעמפעל העננט זיך אלץ אויפ'ן זעלבען אָרט, ביי דער טיר. נאָר נישט דער אלטער רב אברהמ'ע ווייראך געהט־צו בענטשען חנוכה־ליכטלעך. דער אלטער רב אברהמ'ע ווייראך איז שוין לאנג אויפ'ן הימלגען אָרט. דאָ אין זאל, אין א שווארצער ראם געפאסט, העננט זיין בילד — א גרויז־גרויער מאן מיט טיף־פארזארגטע אויגען. חנוכה־ליכטלעך בענטשט א יונגער בחור, א סטודענטל מיט רויטע בעקלעך. נאָכ'ן פנים איז צו דערקענען, ווער דאָס איז. דאָס איז יאַ־שענקע אזוי אויסגעוואַכסען. ארום איהם — נאָך עטליכע סטודענטלעך, אלע אין די היטלען. נאָך די סימנים פון זייערע פנימ'ער און באוועגונגען איז צו דערקענען, אז די געסט זענען טיילווייז איבערראשט, טיילווייז צופריעדען: „ווייראכ'ס זוהנדל שיינט א ציוניסט"... טאטע־מאמע קוקען זיך איבער א ביסעל פארשעמט. קלעאָפאטרא דאוויד־אוונא פייערט. זי האָט זיך קיינמאל ניט געריכט, אז ביי זיי זאל אויסוואכסען אזעלכעס... אזעלכעס... זי קנייטשט מיט די פלייצעס, זי ברעכט די הענט, זי קוקט פארזארגט אויף איהר קינד און אויף די געסט, האלב געשמייכעלט, האלב גרייט צו בעטען ביי זיי מחילה, גלייך ווי זי וואלט זיך פארזינדיגט קעגען עמיצען.

איהרע אויגען זאָגען:

— די וועלט נעהט צוריק!... ווער ווייסט, ווער ווייסט, וואָס מיר וועלען נאָך דערלעבען?...

שלח-מנות

א בילד.

געשריבען אין יאָהר 1916.

שַׁלַח־מָנוֹת

האלב וואכעדיג, האלב יום־טוב'דיג, מיט א זיידענער פע־
טשיילע און מיט א פארטוך, שטעהט די מאמע ביי'ם טיש, שטארק
צעטראגען. עפים א ווערטעלע אויסצורעדען — כמעט א מאה
שלח־מנות'ען אפגעמען און כמעט א מאה שלח־מנות'ען אפשיקען.
קיינעם נישט אנזעצען, חלילה קיין טעות נישט האבען, געדענקען
וועמען וואם פאר א שלח־מנות מע באדארף אפשיקען. צום בייי־
שפיעל: אז יענער שיקט אייך איין פלעדעל, צוויי קישעלעך,
איין מאהינדעל, צוויי שטיקלעך טארט, איין האניג־טייגעל מיט
צוויי צוקער־לעקאכלעך, — באדארפט איהר איהם אפשיקען, גע־
וועהנליך, צוויי פלעדלעך, איין קישעלע, צוויי מאהינדלעך, איין
שטיקעל טארט, צוויי האניג־טייגלעך מיט דריי צוקער־לעקאכלעך.
מע באדארף האבען א קאפ פון א מיניסטער, חלילה נישט אנמאכען
א חתונה, ווי עם האט זיך אמאל שוין געטראפען ביי אונז אזא
אומגליק, דאם הייסט, מע האט אפגעשיקט איינער א נגידית'טע
צוריק איהר אייגענעם שלח־מנות, האט זיך דאם געטהאן! עס איז
ארוים א מחלוקת צווישען די מאנען, מיט סקאנדאלען, מיט פעטש,
מיט מסירות, מיט רדיפות, ווי געוועהנליך... היינט די מענטשען,
וואם ברענגען דעם שלח־מנות, באדארף מען אויך עפים שענקען,
וועמען א קאפיקע, און וועמען צוויי, און וועמען נאך מעהר ווי
צוויי... אט עפענט זיך די טיר און סע קומט־ארויין א מיידעל מיט
שטארק־רויטע האר און מיט א סך קלייען אויפ'ן פנים — דאם איז

מיין רבינ׳ם א מיידעל. זי געהט־ארום פון איין בעל־הבית צום אנדערען און נעמט־צונויף די שלאח־מנות׳ען פאר׳ן רבין. זי טראגט אין האנט א שעלעכעל, איבערגעדעקט מיט א טישטיכעל. אינ׳ם שעלעכעל ליגט א לעקאכעל, אינ׳ם לעקאכעל שטעקט א ראזינקע, און אויף דער ראזינקע ליגט א זילבערנע מטבע. די מאמע דעקט־אויף דאם טישטיכעל און לענט־צו צו יענער מטבע נאך א מטבע. און אויך דעם מיידעל רוקט זי עפים אין האנט אריין. דאם רויטע מיידעל ווערט נאך רויטער און ווינטשעווועט, ווי איין אלטע: „דערלעבט איבער־א־יאהר מיט אייער מאן און מיט אייערע קינדער"... נאך דעם רויטען מיידעל קומט־אריין א געשוואלען בחור׳ל מיט איין אויפגעטראגענער באק, אונטערגעבונדען מיט א בלויער פעטשייעלע. איין אויג א קלייניס, דאם אנדערע א ביסעל גרעסער. אין האנט האלט ער א מעשען טעצעל. אויף דעם טעצעל ליגט א פלעדעל, אויפ׳ן פלעדעל איז אויסגעצוויקעלט א פישעלע. דאם פישעלע איז אנגעפילט מיט האניג־פארפעל. און ביי דער זייט ליגען עטליכע זילבערנע מטבעות און א פאר קערבלעך פאר־פיערענע. דאם געשוואלענע בחור׳ל גהט־צו גלייך צו דער מאמע און שיסט־אוים אין איין אטעם, ווי אויסגעלערנט אויף אויס־ווענ׳ג: „א גוט יום־טוב, דער רב האט אייך נעשיקט שלאח־מנות און דערלעבט איבער־א־יאהר מיט אייער מאן און מיט אייערע קינדער"... דאם געשוואלענע בחור׳ל נעמט־אף זיין רח״ש און גהט־אוועק אהן א „זייט־געזונט", וואהרום די ווינטשעווואניע האט ער על־פי טעות אויסגעהאפט פריהער. און עם קומען־אן אלע מאל נייע פארשוינען מיט נייע שלאח־מנות׳ען: פונ׳ם דיין, פונ׳ם חזן, פון די שוחטים, פונ׳ם סופר, פונ׳ם תלמוד־תורה־מלמד, פונ׳ם בעל־תוקע, פונ׳ם בעל־מגילה, פונ׳ם מנקר, פונ׳ם וואסערפיהרער, פונ׳ם בערער (אויך כלי־קודש!), און נאך די דאזיגע אלע קומט צו גהען וועלווע דער שמש אליין, נעבאך א קראנקער, א הייזעריגער, א יאדעשליווער. ער בלייבט שטעהן א ווייל ביי דער טיר, חאפט זיך ביי׳ם הארצען און פארהוסט זיך.

— וואָס וועט איהר עפּעס זאָגען גוטס? — פּרעגט איהם די מאַמע שוין רעכט מיער פּון דער ארבייט.

— מע האָט אייך געשיקט שלח־מנות — מאַכט וועלווע! און באַווייזט א לעקאַכע! אין האַנט. — דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אייער...

— פּון וועמען איז? — פּרעגט איהם וויעדער די מאַמע און לענט־ארויין די האַנט אונטער'ן פּאַרטוך; זי זוכט א מטבע.

— פּון מיר טאַקי אליין, דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אייער... — מאַכט וועלווע! און פּארהוסט זיך. — האָט קיין פּאר־איבע! ניט, וואָס אליין... נישטאָ מיט וועמען צו שיקען... געווען איין מיידע!, איז זי, ניט דאָ געדאַכט... איהר געדענקט דאָך מיין פּראַלען, עליה השלום?...

וועלווע! דער שמש פּארהוסט זיך אויף א גאַנצער מינוט, און די מאַמע טהוט זיך א חאַפּ צו דער קעשענע, נעמט־ארויס עטליכע מטבעות מיט א מאָל און רוקט איהם ארויין אין האַנט אריין, און איז איהם מכבד, אויסער דעם, מיט א שטיק טאָרט און מיט א פּאָר פּלעדלעך. וועלווע! שטופּט דעם טאָרט מיט די פּלעדלעך אין בוזעם אריין, דאַנקט און ווינטשעוועט: „דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער", און פּארהוסט זיך וויעדער א מאָל. איך טהו א קוק אויף דער מאַמע — און דערזעה, אויף איהרע שענע אויגען הענגט א טרער.

וועלווע! דער שמש האָט מיט זיין שלח־מנות, וואָס ער האָט געבראַכט „פּון זיך אליין", א ביסעל פּארשטעהרט אונז דעם יום־טוב. אָבער ניט אויף לאַנג. באַלד נאָך זיין אוועקגאַנג קומען־אַן נייע פּארשוינען מיט נייע שלח־מנות'ען. און די מאַמע האַלט אין איין טיילען געלט: א גראָשען אויף צווייען, צווויי גראָשען אויף דרייען. און איטליכער באַזונדער באַקומט א שטיקעל טאָרט, א

פּלעדעל, אָדער א לעקאכעל — לאָז אַ־יין אָרעמאַן אויך ווייסען פּונ׳ם הייליגען יום־טוב...

— דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אייער...

— גם אתם! דערלעבט אויך איבער־א־יאָהר!...

די געפּעהרליכע מצה

מעשה׳לעך פּאר אידישע קינדער.

ניט באוואוסט, ווען ס׳איז געשריבּען
(נעדרוקט פון איין איבערגעבליבענעם כתב־יד).

די געפעהרליכע מצה

אמאל איז געווען א מלך. דער מלך איז געווען א גרויסער און א שטארקער, נאר ער האט נישט ליעב געהאט קיין אידען. האט ער ארויסגעגעבען אלע מאל אויף זיי נייע גזירות, ווי פרעה מלך מצרים.

איינמאל — פסח איז דאס געווען — האבען זיך צונויפ־געקלויבען ביי איהם אין סענאט אלע מיניסטארען און מע האט זיך אוועקגעזעצט טראכטען, וואס פאר א נייע גזירה זאל מען ארויסגעבען אויף די אידען?

אידען זאלען ניט טארען זיצען אומעטום — איז שוין דא. אידען זאלען ניט טארען זיין קיין אפיצירען — איז שוין דא. אידישע קינדער זאלען ניט טארען לערנען אין די גימנאזיעס — איז שוין דא.

איז איינעם איינגעפאלען, ער זאל ארויסטרעטען קעגען מצה. איז ער ארויס מיט א מסירה — אזוי און אזוי. דיינע אידעלעך, אז עס קומט פסח, באקען זיי אן אויף אכט טאג פסדר אזעלכע טרוקענע קיילעכיגע קארזשעקלעך, וואס מע רופט זיי מצה. וועט ווייסט, וואס דאס איז פאר א מין מאכל! עס וואלט געווען מעהר ווי רעכט, מע זאל זיי פארבאטען עסען מצה.

האט זיך דער מלך פארטראכט און האט ארויסגעגעבען א באפויל, מע זאל איהם ברענגען א מצה.

האָט מען זיך צעלאָזט איבער דער הויפּטשטאָדט זוכען א אידען, נאָר מע האָט נישט געקאָנט געפינען קיין אידען. און אז מע האָט געפונען א אידען און געפֿאָדערט פון איהם א מצה פּאַר'ן מלך, האָט ער געשוואָרען, אז ער עסט ניט קיין מצה. (די אידען האָבען פּאַרשטאָנען, אז דאָ מוז זיין א נייע גזירה).

קוים מיט צרות מיט לייד האָט מען געפונען א אידען, וואָס האָט ניט מורא געהאַט אויסצוזאָגען, אז ער עסט מצה. און מע האָט געגומען ביי איהם א מצה און מע האָט געבראַכט די מצה אין סענאַט פּאַר'ן מלך.

דערזעהען די מצה, איז זי דעם מלך געפעלען געוואָרען, און ער האָט זי פֿאַרזוכט און שטיקלעכווייז געגעסען־געגעסען, ביז ער האָט זי אויפגעגעסען.

און אז ער האָט זי אויפגעגעסען, האָט זיך דער מלך געפיהלט נישט גוט. און אַלע מאָל ערגער און ערגער און ערגער. און אז ס'איז איהם געוואָרען גוט שלעכט, האָט מען אַראָפּגעבראַכט די בעסטע דאָקטוירים מיט די גרעסטע פּראָפעסאָרען פון לאַנד, און זיי האָבען אויסגעפונען, אז ביי'ם מלך אין בויך אין בויך געפינט זיך עפּים א זאַך, וואָס טהוט איהם צום טוידט.

האָט דער גרעסטער פון די פּראָפעסאָרען צוגעלענט איין אויהער צום מלכ'ס בויך און געגומען זיך צוהערען. הערט ער, ווי עמיצער זינגט דאָרטען. רופט ער זיך אָן צום מלך: „אדוני קיניג! אויב דו וועסט מיר דערלויבען, וועל איך זיך דורכרעדען מיט דעם, וואָס געפינט זיך ביי דיר אין בויך". זאָגט צו איהם דער מלך: „רעד". רופט זיך אָן דער פּראָבעסאָר צו דעם וואָס ביי'ם מלך אין בויך: „זאָג מיר, וואר ביזט דו?" ענטפערט איהם יענער: „איך בין א איד". „וואָס טהוסט דו דאָ?" „נאָרנישט". „אפשר וואָלסט דו ארוים?" „איך וויל נישט". „פּאַר וואָס?" „דאָס איז מיין עסק". „געהסט דו ארוים, באקומסט דו א מתּנה". „מיר וווייסען שוין, וואָסער א מתּנה: מע שיקט מיך ארוים אין

פֿיער און צוואַנציג שעה". „פֿאר וואָס?" „דערפֿאר, וואָס איך בין א איד, און א איד טאָר דאָ ניט זיין". „אָבער אז מע וועט דיר צוואָגען, אז דו מעגסט דאָ זיין?" „מיר אַליין איז בלאָטע; איך וויל, אז אַלע אידען זאָלען דאָ מעגען זיין".

פּונ'ם דאָזיגען שמועס האָט דער מלך געפֿיהלט זעהר נישט גוט. דער איד האָט גערעדט מיט הענט און מיט פּיס און מיט אַלע אברים, און דער מלך האָט געמיינט, אז ס'איז איין עק פֿון זיין לעבען. האָט ער אָנגעהויבען בעטען ביי די פֿראָפּעסאָרען, זיי זאָלען זעהן מאכען איין עק. רופט זיך אָן דער עלטסטער פֿון די פֿראָפּעסאָרען צו דעם וואָס ביי'ם מלך אין בויך: „דער מלך זאָגט דיר צו, אז דו וועסט דאָ מעגען זיין וויפֿיעל דו ווילסט". „האָב איך דאָך געזאָגט שוין, אז פֿאר מיר אַליין איז בלאָטע; איך וואָלט וועלען, אז אַלע אידען זאָלען מעגען". „גוט, אַלע אידען וועלען מעגען, אָבי געה־ארוים וואָס גיכער". „וער זאָגט דאָס?" „דאָס זאָגען מיר, דאָקטוירים, נאָר אזוי איז דער וויליען פּונ'ם מלך". „פֿון וואַנען וויים איך דאָס?" „האָסט דאָך געהערט, ווי דער מלך זאָגט". „דער מלך זאָגט — דאָס איז נאָך אַלץ וועניג. איצט, אז סע טהוט איהם וועה, זאָגט ער; שפּעטער, אז ס'וועט איהם אויפֿהערען וועה טהון, וועט ער זאָגען עפּיס אַנדערש. אזוי ווי פֿרעה מלך מצרים". „וואָס זשע ווילסט דו?" „וויל איך, ער זאָל עס חתמ'ענען, ארויסגעבען אויף פֿאפּיער, דורכפּיהרען דורכ'ן סענאַט"...

און דער איד, וואָס ביי'ם מלך אין בויך, האָט געטומען אזוי שטאַרק וואַרפּען מיט הענט און מיט פּיס, אז דער מלך האָט שוין מעהר נישט געקאָנט איבערטראָגען די וועהטיגען. האָט ער געהיסען, מע זאָל צוזויפֿרופּען די מיניסטאָרען און מע זאָל אָנ־שרייבען א פֿאפּיער, צולעגען דעם מלכ'ס חתימה און דורכפּיהרען דורכ'ן סענאַט א נייעם געזעץ, אז אידען מעגען וואָהנען דאָ אין דער קרוינשטאָדט און אומעטום אינ'ם גאַנצען לאַנד פֿראַנק און פֿריי — והכל שריר וקיים.

און ווי נאָר דער איד האָט דאָס דערהערט, האָט ער זיך נע־
געבען א שפּאר־ארויס דורכ'ן מינדסטען פּינגערעל פּונ'ם מלכ'ס
לינקער האנט, זיך פּארנייגט פּאר'ן גאנצען סענאט און איז גלייך
אוועק צו זיינע ברידער זוכען געשעפּט.